

**Parempia sopimuksia informaatiomuotoilun avulla –
käytännön ratkaisuja kansainvälisen kaupan sopimusehto-
jen muotoiluun**

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Kansainvälinen kauppa
Pro gradu -tutkielma
Hilja Autto
2021

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Parempia sopimuksia informaatiomuotoilun avulla – käytännön ratkaisuja kansainvälisen kaupan sopimusehtojen muotoiluun

Tekijä: Hilja Autto

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XII + 61 sivua

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Nykyajan oikeuskielen ongelmia ovat muun muassa raskaat virke- ja lauserakenteet, vähäinen otsikointi ja kuvattomuus. Nämä ongelmat ilmenevät kaikkialla siellä missä oikeuskieltä on ja siten myös sopimuksissa. Tyypillisesti sopimusteksti on puuromaista, yhteen kirjoitettua ja vaikeaselkoista tekstiä, jota eivät välttämättä ymmärrä muut kuin juristit. Tällä hetkellä vallitseva perinteinen sopimusajattelu ja -käytäntö ei tue yrityksiä tavoitteidensa saavuttamisessa, koska sopimusehtojen laatimisessa kiinnitetään liikaa huomiota juridiikkaan eikä tarpeeksi käyttäjävälisyyteen. Sopimusten laatijoiden ja tutkijoiden huomion keskipisteessä on sopimusten merkitys oikeudenkäynnissä, vaikka kaikki sopimukset eivät sinne päädy. Jotta sopimukset edistäisivät liiketavoitteita ja yhteistyön onnistumista paremmin, niitä tulee muuttaa. Juuri tähän informaatiomuotoilu, oikeuslingvistiikka, kielenhuollon näkökohdat sekä ennakoiva oikeusajattelu antavat välineitä: niiden avulla voidaan parantaa sopimusten laatua ja käyttöarvoa kansainvälisessä kaupassa.

Tämä tutkimus pyrkii ratkaisemaan nykyajan sopimuskielen ongelmia lisäämällä sopimusehtojen yhteyteen käyttäjävälisyyttä edistäviä elementtejä, kuten kuvia ja väliotsikoita. Kyseessä on poikkitieteellinen, ratkaisukeskeinen tutkimus, jossa hyödynnetään ennakoivan oikeuden, informaatiomuotoilun ja oikeuslingvistiikan näkökulmia, periaatteita ja työkaluja.

Tutkimuksessa analysoidaan koneiden sekä mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden toimituksiin tarkoitettuja pohjoismaisia NL 17 -ehtoja ja sitä kuinka niistä voitaisiin tehdä käyttäjäystävällisempiä ja siten ennakoivan oikeuden ihanteiden mukaisia. NL 17 -ehtojen nykytila kuvastaa hyvin tämänhetkistä tilannetta: ulkoasu on pelkistetty, otsikoitten käyttäminen vähäistä, virke- ja lauserakenne raskasta ja sisältö sopimusten juridista puolta painottava. NL 17 -ehdot sisältävät paljon samoja ongelmia kuin muutkin sopimukset. Ehdot keskittyvät pitkälti konflikteihin varautumiseen, eikä niiden nykyinen toteutustapa vastaa ennakoivan oikeuden asettamaa käyttäjäystävällisyyden ja liiketoiminnan tavoitteiden tukemisen ihannetta.

Analyysin ja teorian pohjalta tutkimuksessa luodaan vaihtoehtoinen toteutustapa sopimusehtojen sisällön ilmaisemiseen ja käyttäjäystävällisempään sopimiseen. Vaikka tutkimuksen esimerkit tulevat NL 17 -ehdoista, on ratkaisuehdotukset tarkoitettu joustaviksi ideoiksi kansainvälisen ja kansallisen kaupan sopimusten laatimiseen laajemminkin. Tutkielmassa oikeustapausten tulkinta on sivuroolissa pääasialliseen tiedonintressiin, informaatiomuotoilun käyttömahdollisuuksiin sopimusten parantamisessa.

Avainsanat: Kansainvälinen kauppa, sopimusmuotoilu, oikeusmuotoilu (Legal Design), sopimusten visualisointi, ennakoiva oikeus, ennakoiva sopiminen, oikeuslingvistiikka.

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENNELUETTELO	XI
KUVALUETTELO	XII
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Sopimuskäytännön ja oikeuskielen kehitystarpeista	1
1.2 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen rajaus	3
1.3 Tutkimusmetodi, rakenne ja ajankohtaisuus	5
2 SOPIMUSOIKEUDELLISIA NÄKÖKOHTIA.....	8
2.1 Perinteisestä sopimusajattelusta ja muista sopimussuuntauksista	8
2.2 Perinteisen sopimusajattelun ja -käytännön ongelmista	9
3 ENNAKOIVAN OIKEUDEN NÄKÖKULMIA	12
3.1 Preventiivinen juridiikka, ennakoiva oikeus ja ennakoiva sopiminen	12
3.2 Informaatiomuotoilusta ja visualisoinnista	14
3.3 Informaatiomuotoilun hyödyt	16
4 KIELENHUOLTO JA OIKEUSLINGVISTIIKKA	19
4.1 Oikeuskielen kehittämistarpeet	19
4.2 Oikeuslingvistiikasta ja oikeuskielen ominaisuuksista.....	20
4.3 Kielenhuollolliset näkökohdat sopimusmuotoilussa	26
5 NL 17 -EHDOT	30
5.1 NL 17 -ehdot ennakoivan sopimisen ja oikeuslingvistiikan silmin	30
5.2 Toimituslauseke	35
5.3 Toimituksen viivästyminen.....	37
5.4 Virhevastuu	40
6 PROTOTYYPIT.....	43
6.1 Toimituslauseke	43
6.2 Toimituksen viivästyminen.....	45
6.3 Virhevastuu	51
6.4 Prototyyppien arviointi.....	56
7 LOPUKSI.....	58

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

- Barton, T. D. Collaborative contracting as preventive/proactive law. In Berger-Walliser, G. & Ostergaard, K. (Eds.) *Selective Distribution: A Proactive Perspective, Proactive law in a business environment*. Djøf Publishing. Copenhagen, Denmark 2012. 107–128.
- Bergsaker, O. & Bergström, M. Kommentar till NL 09. Teknikföretagen. Lamanica logistikservice AB Industrilitteratur. Katrineholm 2012.
- Brown, L. M. *Manual of Preventive Law*. Prentice-Hall, New York. 1950.
- DiMatteo, L. A., Siedel, G. A. & Haapio, H. Strategic contracting: Examining the business-legal interface. In G. Berger-Walliser & K. Østergaard (Eds.), *Proactive law in a business environment*. DJØF Publishing. Copenhagen, Denmark. 2012. 59–106.
- Finnegan, M. *User-centered design – A key to contract simplification*. Doctoral Dissertation. Vaasan yliopisto. 2021.
- Haapio, H. & Barton, T. D. Business-friendly contracting: How simplification and visualization can help bring it to practice. In: Jacob, K., Schindler, D. & Strathausen, R. (eds.) *LiquidLegal. Transforming legal into a business savvy, information enabled and performance driven industry*. Springer International Publishing. Springer. Cham, Switzerland. 2016. 371–396.
- Haapio, H. & Hagan, M. Design patterns for contracts. In Schweighofer E., Kummer F., Hötendorfer, W. & Borges, G. (Eds.) *Networks. Proceedings of the 19th International Legal Informatics Symposium IRIS 2016*. Österreichische Computer Gesellschaft OCG. Wien 2016. 381–388.

- Haapio, H. & Passera, S. Reducing contract complexity through visualization – A multi-level challenge. In 2012 16th International Conference on Information Visualisation. 2012. 370–375.
- Haapio, H. An Ounce of Prevention... – Proactive Legal Care for Corporate Contracting Success, JFT 1/2007. 39–68.
- Haapio, H. Business success and problem prevention through proactive contracting. In Wahlgren P. (Ed.) A Proactive Approach, Scandinavian Studies in Law. Vol. 49. Stockholm 2006. 149–194.
- Haapio, H. Jäikö jotain sopimatta? Teoksessa Pohjonen S., (ed.), Ennakoiva sopiminen: liiketoimien suunnittelu, toteuttaminen ja riskien hallinta. WSOY lakitieto. Helsinki 2002. 3–82.
- Haapio, H. Next generation contracts: A paradigm shift. Doctoral Dissertation, University of Vaasa. Lexpert Ltd. Helsinki 2013.
- Haapio, H. Sopimus- ja vastuuketjun hallinta viivästystilanteessa. Teoksessa Haapio, H. & Järvinen, M. (toim.) Yritysten sopimus- ja vastuuketjut: sopimusten hallinta käytännössä. 2. uud.laitos. Tietosanoma. Helsinki 2014. 92–156.
- Haapio, H. Sopimusten ja säädösten visualisointi – Tie toimivampiin teksteihin. Kielikello 2/2012.
- Haapio, H., Berger-Walliser, G., Walliser, B. & Rekola, K. Time for a visual turn in contracting. Journal of Contract Management. 2012. 49–57.
- Haavisto, V. Ennakoiva sopiminen. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.) Ex ante -ennakoiva oikeus. Talentum Media. Vaajakoski 2005. 118–139.
- Hagan, M. Legal design. 2016. Saatavilla osoitteesta: <http://www.lawbydesign.co/en/legal-design/> (8.10.2021).
- Hurmerinta-Haanpää, A. The many functions of contracts: How companies use contracts

in interorganizational exchange relations. Doctoral Dissertation. Turun yliopisto. Turku 2021.

Kaave, P. KKO 2016:10 – Ennakoivan sopimisen näkökulmia. Edilex 2021/4.

Kaave, P. Tehokkaampia vakiosopimuksia oikeudellisella muotoilulla. Liikejuridiikka 2020/2. 8–53.

Kaave, P. Vakiosopimukset ennakoivassa sopimustoiminnassa. Liikejuridiikka 2019/1. 8–44.

Krström, B. Förlorade Rättigheter - om vikten av att uppfylla leveransbestämmelsernas formkrav, Sveriges Verkstadsindustrier. Affärsjuridik Nr 1. Mars 1999. 3.

Kuutti, P. Varhaiset lainsuomennot. Teoksessa Mattila, H. E. S., Piehl, A. & Pajula, S. (toim.) Oikeuskieli ja säädöstieto – Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2010. 107–127.

Macaulay, S. The Real and the Paper Deal: Empirical Studies of Relationships, Complexity and the Urge for Transparent Simple Rules. *The Modern Law Review*, 66. 2003. 44–79

Macneil, I. R. Contracts: Adjustment of Long-Term Economic Relations under Classical, Neoclassical, and Relational Contract Law. *Northwestern University Law Review*, 72. 1978. 854–905.

Mamula, T. & Hagel, U. The design of commercial conditions – Layout, visualization, language. In Schweighofer, E., Kummer F. & Hötendorfer W. (Eds.) Co-operation. In Proceedings of the 18th International Legal Informatics Symposium IRIS. Österreichische Computer Gesellschaft. Wien 2015. 471–478.

Mattila, H. E. S. Vertaileva oikeuslingvistiikka – Juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet. Alma Talent. Helsinki 2017.

Nuottila, J., Kauppila O. & Nystén-Haarala S. Proactive contracting: Emerging changes in attitudes toward project contracts and lawyers' contribution. *Journal of Strategic*

Contracting and Negotiation. Vol. 2(1–2) 2016. 150–165.

Nystén-Haarala, S. Ennakoivan sopimisen tutkimusmenetelmät. *Lakimies* 7–8/2017. 1015–1035.

Nystén-Haarala, S. Sopimusoikeus ja sopimusten hallinta. *Lakimies* 1999. 199–209.

Nystén-Haarala, S. Turun hovioikeus 12.4.2002 nro 943, S 00/855. Irtaimen kauppaan perustuva vahingonkorvaus. *Lakimies* 2004/4 s. 727–738.

Nystén-Haarala, S., Lee, N. & Lehto, J. Flexibility in contract terms and contracting processes. *International Journal of Managing Projects in Business*, Vol. 3 No. 3. 2010. 462–478.

Pajula, P. Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin. WSOY. Porvoo 1960.

Passera, S. Beyond the wall of contract text - Visualizing contracts to foster understanding and collaboration within and across organizations. Doctoral dissertation. Aalto University. Helsinki 2017.

Passera, S., Pohjonen, S., Koskelainen, K. & Anttila, S. User-friendly Contracting tools – A Visual Guide to Facilitate Public Procurement Contracting. Proceedings of the 2013 IACCM Academic Forum for Integrating Law and Contract Management. Phoenix, USA 2013.

Piehl, A. Suomalaisen oikeuskielen kehittäminen ja huolto. Teoksessa Mattila, H.E.S, Piehl, A. & Pajula, S. (toim.) Oikeuskieli ja säädöstieto – Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2010. 147–175

Pierre, R. 'Les représentations symboliques de la Loi. Iconographie, religion et droit', in N. Paquin, *Les ignes de la Justice et de la Loi dans les arts*. Québec: Les Presses de l'Université Laval. 2008. 13–49.

Pohjonen, S. & Koskelainen, K. Visualization in trialogic public procurement contracting. In 2012 16th International Conference on Information Visualisation (IV). 2012. 383–

388.

Pohjonen, S. 2005. Ennakoiva oikeus – dialogista oikeutta. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.) *Ex ante -ennakoiva oikeus*. Talentum Media. Vaajakoski 2005. 11–44

Railas, L. *Incoterms® 2020 käyttäjän käsikirja*. Hansaprint Oy. Helsinki 2020.

Röhl, K. Bilder in gedruckten Rechtsbüchern, in K. Lerch (Hg.), *Die Sprache des Rechts. Band 3: Recht vermittelt. Strukturen, Formen und Medien der Kommunikation im Recht*, 2005. 267–348.

Salmi-Tolonen, T. Legal Linguistics as a Line of Study and an Academic Discipline. n C. Williams & G. Tessuto (eds). *Language in the Negotiation of Justice: Context, Issues and Applications*. Farnham, Ashgate 2013. 259–278.

Salmi-Tolonen, T. Oikeus kielenä ja kommunikaationa. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.), *Ex ante -ennakoiva oikeus*. Talentum Media. Vaajakoski 2005. 46–64.

Salmi-Tolonen, T. Sopimus ja kieli. Teoksessa Haapio, H. & Järvinen, M. (toim.) *Yritysten sopimus- ja vastuuketjut: sopimusten hallinta käytännössä*. 2. uud.laitos. Tietosanomaa. Helsinki 2014. 317–335.

Sandvik, B. & Sisula-Tulokas, L. *Kansainvälinen kauppalaki*. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2013.

Siedel, G. J. & Haapio, H. Using Proactive Law for Competitive Advantage. *American Business Law Journal*. Vol 47, Winter. 2010. 641–686.

Sorsa, K. Ennakoivan oikeuden näkökulmia sopimustoiminnan itsesääntelyyn EU:ssa. *Oikeus* 2008 (37); 1:45–66.

Tolonen, P., Ei salatiedettä: Legal design tekee juridiikasta ymmärrettävää kaikille. *Juristikirje* 5.5.2021. Alma Talent.

Viljanen, M., Salminen, J. & Hurmerinta-Haanpää, A. Funktionaalinen sopiminen, osa 1: Kohti uudenlaista sopimusajattelua. *Oikeus* 1/2018. 65–80.

Virrankoski, P. Suomen historia. Ensimmäinen osa. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 846. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki 2001.

Walldén, E. W. Ruotsin valtakunnan laki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki 1909.

Williamson, O., Transaction-Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. *Journal of Law & Economics*, 22, (2), 1979. 233–261.

WorldCC, Passera, S. & Haapio, H. Contract Design Pattern Library. Saatavilla osoitteesta: <https://contract-design.worldcc.com> (21.9.2021).

WorldCC. Most Negotiated Terms Report 2020. Saatavilla osoitteesta: www.worldcc.com/Portals/IACCM/Resources/9934_0_Most%20Negotiated%20Terms%202020.pdf (21.9.2021).

SÄHKÖISET LÄHTEET

Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla osoitteesta: <https://www.kotus.fi/>

Verohallinto (@verohallinto). Saatavilla osoitteesta: <https://www.instagram.com/verohallinto/>

OIKEUSTAPAUKSET

Turun hovioikeus 02.03.2011 428

LYHENNELUETTELO

CCC	Corporate Contracting Capabilities
CISG	The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
JYSE	Julkisten hankintojen yleiset sopimusehdot tavarahankinnoissa
K.A Elinkeinoista	Keisarillinen asetus elinkeinoista
KKO	Korkein oikeus
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NL 01	Yleiset sopimusehdot, jotka on tarkoitettu käytettäväksi koneiden sekä mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden toimituksissa Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa ja näiden maiden välillä
NL 09	Yleiset sopimusehdot, jotka on tarkoitettu käytettäväksi koneiden sekä mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden toimituksissa Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa ja näiden maiden välillä
NL 17	Yleiset sopimusehdot, jotka on tarkoitettu käytettäväksi koneiden sekä mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden toimituksissa Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa ja näiden maiden välillä
Orgalim	Organisme de liaison des industries métalliques européennes
Orgalime S 2012	General Conditions for the Supply of Mechanical, Electrical and Electronic Products, Orgalime 2012
UNILEX	Database of international case law and bibliography on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. www.unilex.info/
YSE	Rakennusurakan yleiset sopimusehdot

KUVALUETTELO

Kuva 1. Yleiset sopimusehdot NL 17, sivut 1 ja 2. Teknologiateollisuus ry. Julkaistu luvalla.....	31
Kuva 2. NL 17 -ehdot, kohta 12. Prototyypin FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.....	43
Kuva 3. NL 17 -ehdot, kohta 12. Prototyypin FCA-toimitus myyjän tiloissa ja myyjän tilojen ulkopuolella.....	44
Kuva 4. NL 17 -ehdot, kohdat 14–15. Prototyypin FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.....	45
Kuva 5. NL 17 -ehdot, kohdat 16–17. Prototyypin FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.....	46
Kuva 6. NL 17 -ehdot, kohdat 18–19. Prototyypin FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.....	47
Kuva 7. NL 17 -ehdot, kohdat 16 ja 17. Prototyypin Ostajan velvollisuudet ja toimintamahdollisuudet toimitusviivästystilanteessa. Vaihtoehto A.....	48
Kuva 8. NL 17 -ehdot, kohdat 16 ja 17. Prototyypin Ostajan velvollisuudet ja toimintamahdollisuudet toimitusviivästystilanteessa. Vaihtoehto B.....	49
Kuva 9. NL 17 -ehdot, kohdat 16 ja 17. Prototyypin Viivästyksen seuraamukset ja sakon ja vahingonkorvauksen määrä. Kuvio on laadittu mukailien teosta Yritysten sopimus- ja vastuuketjut - Sopimusten hallinta käytännössä, Helena Haapion luvun Sopimus- ja vastuuketjun hallinta viivästystilanteessa kuviota 10.	50
Kuva 10. NL 17 -ehdot, kohdat 26, 27, 36 ja 37. Prototyypin Myyjän virhevastuun kesto. Tilanne 1. Virhe korjataan vastuuajana.	52
Kuva 11. NL 17 -ehdot, kohdat 26, 27, 36 ja 37. Prototyypin Myyjän virhevastuun kesto. Tilanne 2. Virheen aiheuttama käyttökatkos.	53
Kuva 12. NL 17 -ehdot, kohdat 26, 27, 36 ja 37. Prototyypin Myyjän virhevastuun kesto. Tilanne 3. Toistuvat virheet.	53
Kuva 13. NL 17 -ehdot, kohdat 28 ja 35. Prototyypin Ostajan velvollisuudet ja toimintamahdollisuudet virhetilanteessa.....	54
Kuva 14. NL 17 -ehdot, kohdat 28, 29 ja 35. Prototyypin Virheilmoituksen kiireellisyys.	55

1 JOHDANTO

1.1 Sopimuskäytännön ja oikeuskielen kehitystarpeista

”Valitukset keltomasta työstä tahi pilalle menneestä teoksesta ja sen kautta tulleesta vahingosta ja tappiosta, sekä muut riidat ostajain ja elinkeinon-harjoittajain välillä, kuin myös kaikki kanteet rikostöistä tätä asetusta vastaan ajetaan yleisen tuomioistuimen tykönä, ellei asia erinäisten asetuksien mukaan kuulu poliisikamarin käytettäviin.”¹

Kauas on tultu niistä ajoista, kun juridinen kielenkäyttö oli runomuotoista, rytmillistä, rituaalista ja jopa maagista.² Oikeuskieli voisi edelleen olla sellaista, ellei sitä olisi tietoisesti kehitetty. Oikeuskielellä on useita tehtäviä, joita ovat esimerkiksi oikeuden arvovaltan tukeminen ja oikeudesta ja oikeudellisista asioista viestiminen.³ Voiko olla, että painotamme oikeuden arvovaltaa liikaa niin, että viestin välittäminen unohtuu?

Oikeuskieli vahvistaa juristikunnan ryhmähenkeä ja kryptinen kielenkäyttö tukee oikeusalan asiantuntijoiden arvovaltaa. Oikeuskielen käytössä ilmenee tietty monimutkaisuuden ihannoiti. Yksi oikeuskielen vaikeatajuisuuden syistä onkin se, että asiantuntijat suosivat tyyliä, jonka tarkoitus on tehdä vaikutus ulkopuolisiin.⁴ Näkemykseni mukaan juristit voivat tehdä käyttäjäystävällisempiä tekstejä, ilman että juristikunnan identiteetti ja oikeuden arvovalta murenee. Oikeuskielen selkeys ei tee juristia turhaksi, sillä juridiset asiat voivat olla ilman kankeaa kieliasuakin vaikeita ymmärtää, eikä vaikeutta ole tarpeen oikeuskielellä tehostaa. Selkeä oikeuskieli voi myös olla keino tukea oikeuden arvovaltaa, sillä emme voi aidosti sitoutua ja

¹ Ruotsin valtakunnan laki 1909, s. 191. K.A Elinkeinoista 46 §.

² Mattila 2017, s. 62.

³ Mattila 2017, s. 51, 54.

⁴ Mattila 2017, s. 59, 160.

noudattaa normeja, joita emme ymmärrä tai muista.⁵

Jos oikeustieteilijät eivät olisi aiemmin uskaltaneet ottaa riskiä oikeuskielen kehittämiseksi, lukisimme edelleen runomuotoista ja iskulauseen kaltaista oikeustekstiä. Oikeuskielessä on ajan saatossa tehty suuria harppauksia ja nykyään kehitystyötä jatketaan ennakoivan oikeusajattelun ja sopimusmuotoilun pioneerien toimesta. Tämän tutkielman tarkoitus on jatkaa keskustelua paremman oikeuskielen ja sopimuskäytännön puolesta ja esittää ratkaisuehdotuksia sopimusehtojen epäselvyysongelmiin sopimusmuotoilun keinoin. Tässä tutkielmassa sopimusehdot on muotoiltu sillä ajatuksella, että ne olisivat mahdollisimman käyttäjäystävällisiä ja tukisivat sopimuspuolten onnistumisen edellytyksiä. Ehtoja ei ole laadittu juristeilta juristeille -ajatustavan⁶ mukaan, vaan ensisijaisesti muita kuin juristeja ajatellen.

Kielenhuollolliset näkökohdat ja oikeuskielen parantamistarpeet ovat usein esillä ennakoivaa oikeutta käsittelevissä julkaisuissa, mutta oikeuslingvistiikasta puhutaan harvemmin. Kielenhuollolliset, oikeuslingvistiset ajatukset tähtäävät monelta osin samaan päämäärään kuin ennakoiva oikeus ja informaatiomuotoilu: parempaan oikeuskieleen ja viestinnän käyttäjäystävällisyyteen. Ennakoivan oikeusajattelun korostama tavoitteiden edistäminen on mahdollista vain kielen kautta ja kielen avulla. Oikeuslingvistiikka sisältää läpäisevän ajatuksen ennakoitavuudesta, joka perustuu kielen ensisijaisuuteen.⁷ Tämän tutkielman tarkoitus on tehdä selväksi se, kuinka kieli- ja kuvatietoisuutta voidaan hyödyntää ennakoivan ajattelun mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Tutkielmassa esitellään uuden ajan sopimusehtoja, jotka on luotu hyödyntäen poikkitieteellisesti eri alojen teorian tietoa. Muotoiluesimerkkinä toimivat NL 17 -ehdot, erityisesti niiden toimituslauseketta, toimitusaikaa ja viivästystä sekä virhevastuuta koskevat osiot. Missiona on saada ehdoista ymmärrettävämpiä ja selkeämpiä, jotta ne palvelisivat käyttäjiään paremmin. Suunta- viivoina toimivat ennakoivan oikeuden, informaatiomuotoilun ja oikeuslingvistiikan näkökulmat, periaatteet ja työkalut.

⁵ Mattila 2017, s. 61–63.

⁶ Ks. Haapio, Berger-Walliser, Walliser & Rekola 2012, s. 50; Kaave Liikejuridiikka 2020, s. 17.

⁷ Salmi-Tolonen 2005, s. 46.

Idea tähän tutkimusaiheeseen lähti Lapin Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan ”kansainvälisen kaupan sopimukset ja riskienhallinta” kurssilta syksyllä 2020 Helena Haapion, Soili Nystén-Haaralan ja Jouko Nuottilan innostavasta opetuksesta.

1.2 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen rajaus

Tutkimuksessa on kysymys siitä, miten ennakoivaa oikeusajattelua voidaan hyödyntää sopimusehtojen laatimisessa ja saada sopimuksista paremmin toimivia. Selvitän, kuinka sopimusehtoja voidaan kehittää paremmiksi informaatiomuotoilun ja oikeuslingvistisen tiedon avulla. Tutkielman esimerkit on valittu Teknologiateollisuus ry:n yleisistä sopimusehdoista, pohjoismaisista NL 17 -ehdoista. Vaikka esimerkit nojautuvatkin tiettyihin ehtoihin, on ratkaisuehdotukset tarkoitettu joustaviksi ideoiksi kansainvälisen ja kansallisen kaupan sopimusten laatimiseen laajemminkin. Tutkielmassa oikeustapausten tarkastelu on sivuroolissa pääasialliseen tiedonintressiin nähden, informaatiomuotoilun käyttömahdollisuudet sopimusten parantamisessa.

Tarkastelukohteeksi olisivat käyneet periaatteessa myös mitkä muut sopimusehdot tahansa ja vakioehtojen sijaan olisi voitu tarkastella myös yksilöllisten sopimusten ehtoja. Vakioehtoja on kuitenkin paremmin saatavilla kuin yritysten omia sopimusmalleja, ne vaikuttavat laajalti eri yrityksiin ja niihin liittyy merkittävästi epäselvyysoongelmia, joten pidän valintaa perusteltuna. Uudelleenkäytettävyys on vakiosopimusten etu ja haitta. Niillä voidaan saavuttaa kustannussäästöä uudelleenkäytettävyyden vuoksi, mutta toisaalta myös mahdolliset sopimuksen puutteet skaalautuvat kaikkiin solmittaviin sopimuksiin.⁸ Tällaista puutteiden skaalautumista ei tapahdu ainakaan samoissa mittasuhteissa yksilöllisiä sopimuksia käytettäessä, vaikkakin erilaisten mallipohjien uudelleenkierrättäminen voi johtaa samankaltaisiin ongelmiin. Vakioehtojen vaikeaselkoisuus on yleisesti tunnettu ongelma. Tiedämme, että juuri kukaan ei lue vakioehtoja niiden heikon luettavuuden vuoksi. Tämä on vain yksi syistä, miksi sopimusehtojen käyttäjäystävällisyyttä on tarpeen parantaa.⁹

Sopimustoiminnassa informaatiomuotoilua voidaan käyttää sekä sopimusprosessien että

⁸ Kaave Liikejuridiikka 1/2019, s. 16–17.

⁹ Kaave Edilex 2021, s. 9.

sopimusasiakirjojen muotoiluun.¹⁰ Informaatiomuotoilun käsite sisältää monta asiaa: tekstin muotoilun, visualisointien käytön, sisällön ja rakenteen muotoilun, eikä lista lopu tähän. Tämän tutkimuksen näkökulmana on informaatiomuotoilu sopimusasiakirjassa, ja muotoilua tehdään muun muassa sanojen, kuvien, rakenteen ja esittämistavan osalta.

Informaatiomuotoilussa olennaista on se, että informaatiota käyttävät löytävät tarvitsemansa tiedon, ymmärtävät sen ja osaavat käyttää sitä. Tällöin luonnollisesti tulee keskittyä siihen, keitä käyttäjät ovat.¹¹ Tässä tutkimuksessa uudelleenmuotoilut on tehty kaikkia sopimuksen käyttäjiä ajatellen, olivat he sitten juristeja, insinöörejä tai kaupallisen alan asiantuntijoita. Toinen mahdollinen tulokulma olisi ollut se, että ehdoista olisi laadittu useampia versioita eri käyttäjiä ajatellen. Muille kuin juristeille kohdistettu versio olisi voinut sisältää enemmän selittävää ja kuvallista osiota kuin juristeilla, jotka ovat nykyisiin ehtomuotoiluihin tottuneet. Myös juristeille kohdennetussa versiossa olisi riittänyt työstettävää, sillä vaikka juristit ovat oikeudellisen tiedon ammattilaisia, on myös heidän työkieltään paikallaan parantaa.

Tutkimuksen pääasiallinen mielenkiinnon kohde ei ole NL 17 -ehtojen kieliversioiden väliset erot,¹² vaikka niitäkin tutkielmassa paikoittain sivutaan. Tarkastelun kohteeksi on valittu NL 17 -ehtojen suomenkielinen versio. NL-ehdot ovat pohjoismaisten teknologiateollisuuden järjestöjen luomat vakioehdot, eikä niiden näkökulma ole pelkästään Suomeen keskittyvä. Tutkielmassa tarkastellaan myös Kansainvälisen kauppain (CISG) vastaavia artikloja ja Euroopan teknologiateollisuuden yhteistyöelimen Orgalim'n Orgalime S 2012 vakioehtoja. Tutkielman tarkoitus on esitellä ratkaisuehdotuksia, joiden ideoita voi hyödyntää minkä kielisten sopimusehtojen muotoiluun tahansa. Tutkielman prototyypit tulisikin ymmärtää esimerkeiksi, joita voi jatkojalostaa erilaisiin kansallisiin ja kansainvälisiin sopimusehtoihin kielestä riippumatta.

Tutkimuksessa ei käsitellä ristiriitoja, jotka liittyvät siihen, onko ennakoiva oikeus oikeustiedettä ollenkaan ja mitä oikeus ylipäänsä on. Tältä osin viitataan Nystén-Haaralan (2017) toteamukseen: ennakoivan oikeuden tutkimus perustuu sille olettamalle, että oikeus on paljon

¹⁰ Kaave Liikejuridiikka 2020, s. 30, Hagan 2016, Passera 2017, s. 38.

¹¹ Haapio 2013, s. 11. Kaave Liikejuridiikka 2020, s. 31.

¹² Mattila 2017, s. 58. Mattila kertoo, että suurimman riskit oikeudellisen viestin välittämisessä liittyvät juuri kansainväliseen vuorovaikutukseen ja kääntämiseen. Monesti juuri juridisten tekstien käänöksissä on vakavia virheitä. Tämän problematiikan käsitteleminen olisi laajentanut tutkimusaiheen liian laajaksi.

enemmän kuin lainoppia, ja siksi ennakoivasta oikeudesta puhutaan nimenomaan oikeutena.¹³

1.3 Tutkimusmetodi, rakenne ja ajankohtaisuus

Usein oikeustieteellisissä pro gradu -tutkielmissa tiedonintressi on lainopillinen, eli tarkoituksena on tuottaa voimassa olevaa oikeutta koskevia perusteltuja tulkinta-, punninta- ja systematisointikannanottoja.¹⁴ Oikeustieteessä yleisesti käytetyt menetöt eivät kuitenkaan sellaisenaan sovi ennakoivan sopimustoiminnan tutkimiseen.¹⁵ Perinteinen oikeustieteellinen tarkastelu keskittyy muihin asioihin kuin siihen, miten sopimukset toimivat ja miten niiden laatua voisi parantaa.¹⁶ Ennakoiva oikeus puolestaan on kokeilevaa ja oppivaa oikeutta,¹⁷ joka suhtautuu käytäntöön eri tavoin kuin perinteinen ajattelumalli. Tässä ennakoivassa ajattelussa käytäntö ja teoria ovat tiiviissä, dialogisessa vuorovaikutuksessa.¹⁸ Ennakoivan sopimisen tutkimiseen eivät yksin pelkät sopimusoikeuden yleiset opit riitä, vaan ongelmaa tulee tarkastella monitieteisesti käyttäen useita eri metodeja.¹⁹ Ennakoiva oikeus tuo oikeustieteelliseen tutkimukseen uusia mahdollisia lähestymistapoja, jotka eivät ole yhtä kaukana käytännöstä ja tosielämästä kuin perinteinen oikeudellinen ajattelu. Tällaisella tutkimuksella voidaan tuottaa sellaista lisäarvoa, jota perinteinen oikeudellinen tutkimus ei kykene näkemään, saati tuottamaan.

Tässä tutkimuksessa sopimusehtoja tutkitaan oikeuslingvistiikan avulla ja sopimusehdot muotoillaan informaatiomuotoilun keinoilla. Oikeuslingvistiikan osalta teen syntaktista tutkimusta, eli tutkin juridiselle kielelle tyypillisiä rakenteita, esimerkiksi lauseiden pituutta, alisteisia sivulauseita ja tekstin luettavuutta NL 17 -ehtojen kohdalla. Tässä tutkimuksessa käsitän oikeuslingvistiikan osana ennakoivaa oikeusajattelua. Oikeuslingvistiikka auttaa sekä ongelmakohtien paikantamisessa että ratkaisuvaihtoehtojen löytämisessä. Kerättyjen havaintojen ja informaatiomuotoilun avulla tuotan ratkaisuehdotukset, joiden tarkoitus on toteuttaa

¹³ Nystén-Haarala 2017, s. 1018.

¹⁴ Miettinen 2016, s. 107.

¹⁵ Nystén-Haarala 2017, s. 1020.

¹⁶ Haapio 2005, s. 66–67.

¹⁷ Pohjonen 2005, s. 22. ”Ennakoivaa oikeutta kuvaa hyvin Thomas Wilhelmssonin eräessä keskustelutilaisuudessa tavoittelemastaan oikeudesta käyttämä ilmaisu ”kokeileva ja oppiva oikeus”.

¹⁸ Haapio 2005, s. 24.

¹⁹ Nystén-Haarala 2017, s. 1033.

ennakoivan oikeusajattelun ihannetta: käyttäjäystävällisyyttä ja sopimusosapuolten tavoitteiden edistämistä. Näin ollen ennakoiva oikeusajattelu on osa ratkaisun löytämisprosessia (oikeuslingvistiikka) ja uuden ratkaisun tuottamista (informaatiomuotoilu).

Edelleen on tarve sellaiselle paradigman muutokselle, jonka Haapio esitteli väitöskirjassaan vuonna 2013.²⁰ Haapiolla on visio seuraavan sukupolven sopimuksista.²¹ Hänen mielestään valokeilaan tulisi nostaa käyttäjäkeskeinen sopimussuunnittelu ja johdon ja juristien välinen yhteistyö ja sopimussuunnittelun fokuksen kääntäminen sopimusrikkomuksen seurauksista ja laiminlyönneistä menestyksen edellytyksiin.²² Väitöskirjassa nimetään sopimusten visualisointi yhdeksi keinoksi nopeuttaa sopimusajattelun muutosta ja edistää uuden ajattelun toteutusta.²³ Tässä tutkimuksessa on omaksuttu tämä uusi ajattelutapa ja pyritään tuottamaan sopimusehtoja, jotka täyttävät ns. uuden ajan sopimusehtojen kriteereitä. Tavoitteena on yhteistyön edellytyksiä, käyttäjäystävällisyyttä ja ymmärrettävyyttä parantavien ehtojen luominen, visualisointeja unohtamatta.

Ennakoivan oikeuden lähtökohta on ongelmien todellisuus, eikä ongelmien ratkaisutapoja etsitä lähtökohtaisesti oikeussäännöstä ja niiden tulkinnasta oikeudellisissa prosesseissa.²⁴ Sama pätee tähän tutkielmaan, jossa lainoppi ja oikeussääntöjen tulkinta jätetään sivurooliin. Tämä käsillä oleva tutkimus on poikkitieteellinen, ratkaisukeskeinen tutkimus, jossa hyödynnetään ennakoivan oikeuden, informaatiomuotoilun ja oikeuslingvistiikan näkökulmia, periaatteita ja työkaluja. On tärkeää, että myös oikeustieteellisissä tiedekunnissa tuotetaan tällaista tutkimusta, ja siksi ennakoivan oikeuden tutkimisen mahdollisuuksia ei kannattaisi rajata pois vaihtoehdoista. Soili Nystén-Haaralan (1999) mukaan tärkeät todelliset ongelmat jäävät tutkimatta, jos sopimusoikeus ei huomioi sopimuskäytännön ja sopimuskäyttämisen kehitystä. Tällöin nämä ongelmat jätetään muille tieteenaloille ja tiedealojen katvealueelle.²⁵

Oikeuslingvistiikka sisältää läpäisevän ajatuksen ennakoitavuudesta, joka perustuu kielen

²⁰ Haapio 2013. Next generation contracts: A paradigm shift (PhD Dissertation, University of Vaasa). Helsinki, Finland: Lexpert Ltd.

²¹ Haapio 2013, s. iii.

²² Haapio 2013, s. 5.

²³ Haapio 2013, s. iii.

²⁴ Haavisto 2005, s. 324.

²⁵ Nystén-Haarala 1999, s. 209.

ensisijaisuuteen.²⁶ Oikeuslingvistiikan ja ennakoivan oikeuden ajatusmaailmat ovat lähellä toisiaan yhteisestä tavoitteestaan johtuen. Ennakoivan oikeuden ja oikeuslingvistiikan välistä suhdetta ovat aiemmin käsitelleet ainakin Mattila (2017) ja Salmi-Tolonen (2005). Mattila on teoksessaan viitannut ohimennen juridiseen muotoiluun (legal design)²⁷ ja visualisointien käyttöön sopimuksen sisällön ilmaisutapana, ja viitannut tältä osin Haapion artikkeliin sopimusten ja säädösten visualisoinnista.²⁸

Tutkielma rakentuu neljästä kokonaisuudesta, joita ovat johdanto (luku 1), teoriaosa (luvut 2–4), prototyypit (luku 6) ja johtopäätökset (luku 7). Tutkielman teoriaosa koostuu ennakoivan oikeuden, informaatiomuotoilun, oikeuslingvistiikan teoriasta ja NL 17 -ehtojen esittelystä. Luku 6 on tutkimuksen ydintä. Siinä NL 17 -ehtojen ongelmat analysoidaan ennakoivan oikeuden ja oikeuslingvistiikan keinoin ja esitetään informaatiomuotoilun ja visualisoinnin avulla rakennetut ratkaisuehdotukset: prototyypit selityksineen ja perusteluineen. Luku 7 on yhteenveto- ja tarkasteluosio, johon sisältyy pro et contra -argumentaatiota luoduista ratkaisuehdotuksista.

Tutkimusaihe on erittäin ajankohtainen ja relevantti, sillä ennakointiin ja muotoiluun liittyvät teemat ovat nousussa juridiikassa.²⁹ Aiheesta on julkaistu kasvavassa määrin artikkeleita ja kirjallisuutta, ja kuluvana vuonna 2021 on järjestetty useampia tapahtumia ja väitöstilaisuuksia. Myös kielelliset näkökulmat ovat ajankohtaisia, ja oikeuskielen vaikeaselkoisuudesta puhutaan paljon. Esittelin Pro gradu -tutkielmani valtakunnallisilla Oikeustieteen päivillä 2021, jossa oli myös useita muita esityksiä ennakoivasta sopimisesta, oikeusmuotoilusta ja informaatiomuotoilusta.

²⁶ Salmi-Tolonen 2005, s. 46.

²⁷ Mattila 2017, s. 24.

²⁸ Mattila 2017, s. 24. Haapio 2012.

²⁹ Aihe on vuonna 2021 esillä niin artikkeleissa, webinaareissa kuin väitöskirjoissakin. Ks. väitöskirjoista esimerkiksi Milva Finneganin väitöskirja *User-centered design – A key to contract simplification*, 2021, Vaasan yliopisto. Anna Hurmerinta-Haanpää: *The Many functions of contracts: How companies use contracts in interorganizational exchange relations*, 2021, Turun yliopisto.

2 SOPIMUSOIKEUDELLISIA NÄKÖKOHTIA

2.1 Perinteisestä sopimusajattelusta ja muista sopimussuuntauksista

Perinteinen sopimusajattelu perustuu klassiseen ja uusklassiseen suuntaukseen, joita kutsutaan myös klassiseksi oikeudelliseksi paradigmaksi.³⁰ Perinteisessä ajattelumallissa sopimukset nähdään juridisinä instrumentteina ja sopimusten valmistelu juridisena toimintana, jota vain juristi voi harjoittaa.³¹ Perinteinen sopimusajattelu on luonteeltaan staattista ja tuomioistuimissa jälkikäteen ratkaistavien kysymysten arviointiin keskittyvää.³² Sopimusoikeus ja sopimuskäytäntö ovat kuitenkin muuttuneet yritysten toimintaympäristössä ja sopimustoiminnassa tapahtuneiden muutoksien vuoksi. Sopimusajattelu on muuttunut staattisesta dynaamisempaan tuoden mukanaan kaivattuja joustavampia elementtejä myös sopimustoimintaan.³³ Ajan saatossa onkin syntynyt erilaisia uusia sopimusoikeuden suuntauksia, jotka ovat pyrkineet haastamaan klassista sopimusoikeusajattelua.

1950-luvulla yhdysvaltalainen Louis M. Brown julkaisi teoksensa *Manual of Preventive Law*,³⁴ nostaten esille tuomioistuinjuridiikkaan painottuvan oikeusajattelun ongelmallisuuden, korostaen ongelmien ennaltaehkäisyn tarpeellisuutta juridiikassa. Brownin kehittämä *Preventive Law* -suuntaus (suomeksi preventiivinen oikeus) oli perinteistä oikeusajattelua ennakkoivampaa. Macaulay esitti puolestaan vuonna 1963 sopimusten merkityksen olevan ennen kaikkea liiketaloudellinen.³⁵ Ian Macneilin kehittämänä pidetyssä relationaalisessa sopimus-teoriassa (*relational contract*) puolestaan haastettiin muodollisten sopimusten merkitys ja sen ohella myös perinteisen muodollisen sopimusajattelun hyödyllisyys. Kyseisessä teoriassa peräänkuulutettiin todellisen liikesuhteen huomioon ottamista muodollisten näkökohtien lisäksi.³⁶ Oliver Williamsonin transaktiokustannusteoriassa taas huomio oli liiketoiminnan

³⁰ Haapio 2013, s. 5.

³¹ Tätä on kritisoinut mm. Haapio. Ks. Haapio 2013, s. 2–3.

³² Haapio 2013, s. 5. Haavisto 2005, s. 119.

³³ Kaave Liikejuridiikka 2020, s. 10.

³⁴ Brown 1950.

³⁵ Macaulay 1963, s. 56.

³⁶ Macneil 1978.

erilaisten hallintatapojen, myös sopimusten, kustannus- ja kilpailuvaikutuksissa.³⁷ Funktionaalinen sopimusajattelu jatkaa transaktiokustannustaloustieteen osoittamaa tietä, korostaen kuitenkin sopimusten keskeistä merkitystä.³⁸

Myös Suomessa alettiin etsiä ratkaisua vallitsevan sopimusajattelun ongelmiin, ja tuloksena syntyi suuntaus, joka vei ennakoivan ajattelutavan preventiivistä oikeutta pidemmälle. Ennakoivan sopimisen (Proactive Contracting) suuntauksen käynnisti pitkään yritysjuristina toiminut Helena Haapio vuonna 1998 julkaisulla “Quality Improvement through Proactive Contracting: Contracts are too Important to be left to Lawyers!”.³⁹ Joukko uudistusmielisiä tutkijoita ja käytännön sopimusasiantuntijoita liittyi mukaan suuntaukseen ja vuonna 2002 julkaistiin ensimmäinen ennakoivaa sopimista käsittelevä teos Soile Pohjosen (Toim.), Helena Haapion, Vaula Haaviston, Petri Keskitalon, Sari Lintumaan, Päivi Nygrenin, Soili Nystén-Haaralan, Matti Rudangon ja Tommi K.J. Taskisen yhteistyön tuloksena.⁴⁰ CCC-hanke oli ensimmäinen laaja empiirinen ennakoivan oikeuden tutkimushanke.⁴¹ Ennakoivan sopimisen jälkeen syntyi myös ennakoiva oikeus (Proactive Law) ja ennakoiva ajattelutapa laajeni sopimusoikeuden lisäksi myös muille oikeudenaloille.⁴² Ennakoivan oikeuden suuntaus on ajan mittaan laajentunut pohjoismaisesta maailmanlaajuiseksi.⁴³

Seuraavassa osiossa esitellään tarkemmin perinteisen sopimusajattelun ja sopimusmuotoilun ongelmia. Sen jälkeen luodaan katsaus ennakoivan oikeuden suuntaukseen sekä informaatio-
muotoilun näkökulmiin ja hyötyihin.

2.2 Perinteisen sopimusajattelun ja -käytännön ongelmista

Kuten todettu, vallalla oleva perinteinen sopimusajattelu ei ole ongelmaton. Perinteisessä

³⁷ Ks. Williamson 1979. Viljanen ym. 2018, s. 67.

³⁸ Viljanen ym. 2018, s. 67.

³⁹ Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 38.

⁴⁰ Kyse on teoksesta Ennakoiva Sopiminen – Liiketoimien suunnittelu, toteuttaminen ja riskien hallinta. WSOY Lakitieto 2002.

⁴¹ Corporate Contracting Capabilities – Conference proceedings and other writings, 2008, Soili Nystén-Haarala (ed.), Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja.

⁴² Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 42.

⁴³ Haapio 2005, s. 12. Nystén-Haarala 2017, s.1015. Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 38.

näkökulmassa sopimuksen juridista sitovuutta tulkitaan tiukasti⁴⁴ ja katse kohdistuu pitkälti oikeuskäytäntöön. Kärjistetyksi tämä perinteinen ajattelumalli ja -käytäntö tyypistää sopimusten luonteen tiukan juridiseksi, staattiseksi ja jälkikäteiseksi. Tämä tuomioistuinpainotteinen lähestymistapa jättää myös tärkeät liiketoiminnalliset näkökohdat liian vähäiselle huomiolle.⁴⁵

Perinteisessä sopimusajattelussa sopimukset laaditaan pääasiassa jälkiselvittelyjä ajatellen, juristeilta juristeille. Sen vuoksi sopimusdokumentti voi olla hyvin kaukana sopimussuhteen todellisuudesta.⁴⁶ Juristit ovat tottuneet lukemaan sekä omia että muiden laatimia kryptisiä tekstikokonaisuuksia, mutta muille lukijoille nämä tekstit eivät välttämättä avaudu. Juristien luoma juridisesti ”täydellinen” sopimus voi johtaa vaikeaselkoisuudellaan lukijan kognitiiviseen ylikuormitukseen.⁴⁷ Voi olla, etteivät sopimusosapuolet täysin ymmärrä korostetun juristin asiakirjojen sisältöä vaan heille suullisesti kerrotun yleiskielisen ”suomennoksen” asiasta. Miksi sopimusasiakirja itse ei voisi kertoa asiaa käyttäjäystävällisemmin?

Perinteinen sopimusajattelu ei myöskään huomioi kaikkia sopimuksen funktioita. Huomio keskittyy ylimitoitetusti sopimuksen turvaavaan funktioon, korostaen liikaa osapuolten tarvetta suojautua riskeiltä tarkoilla, muuttumattomilla ja kovilla ehdoilla.⁴⁸ Perinteisen sopimusajattelun voidaan sanoa olevan tarpeettoman jäykkää liiketoiminnan tarpeisiin.⁴⁹ Siinä sopimus nähdään lähinnä kertaluontoisesti solmittavana asiakirjana, jota tuomioistuimessa tulkitaan sopimushetken olosuhteiden ja alkuperäisten sopimusehtojen mukaisena. Tässä ajattelussa ei huomioida erityisesti pitkäkestoisten sopimusten ominaisuutta muotoutua ajan myötä ja kehittyä olosuhteiden muuttuessa.⁵⁰

Perinteisessä ajattelussa keskitytään liian paljon jälkikäteiseen tuomioistuinnäkökulmaan, vaikka useimmat sopimukset eivät päädy tuomioistuimen käsiteltäviksi. Sen sijaan kaikkien kaupallisten sopimusten täytyy toimia liiketoiminnan välineenä, jotta sopimusosapuolet

⁴⁴ Nystén-Haarala 2017, s. 1021.

⁴⁵ Haapio 2013, s. 5. Haavisto 2005, s. 119.

⁴⁶ Haapio 2013, s. 2.

⁴⁷ Haapio 2013, s. 68.

⁴⁸ Nystén-Haarala, Lee & Lehto 2010, s. 463. Hurmerinta-Haanpää 2021.

⁴⁹ Nystén-Haarala, Lee & Lehto 2010, s. 464. Uusien, joustavampien sopimusoikeudellisten suuntauksien kannattajat ovat kritisoineet perinteisen sopimusajattelun liiallista jäykkyyttä.

⁵⁰ Nystén-Haarala 2002, s. 145.

voivat saavuttaa tavoitteensa.⁵¹ Tämän vuoksi sopimusten fokuksen pitäisi olla ennakoiva eikä jälkikäteinen, tuomioistuinmenettelyyn keskittyvä. Yritysten arjessa sopimusten juridinen ulottuvuus ei juuri näyttäydy ja sopimuksen käyttäjille ja täyttäjille onkin olennaisempaa tietojen riittävyys ja helppo saatavuus⁵² kuin tiedon merkitys oikeudenkäynnissä. Yritys ei tee sopimuksia lakiosastoa tai tulevaisuuden oikeudenkäyntiä ajatellen vaan saavuttaakseen liikeloudelliset tavoitteensa, ja siksi myös juristien tulee edistää tätä sopimusten päämäärää. Useimmat sopimukset on myös laadittu rakenteeltaan erikoisiksi ja niissä käytetään kieltä tavalla, jota muiden kuin juristien on hankala ymmärtää. Sopimusten laatijoilla on tapana kopioida lausekkeita ja suosia ”testattua kieltä”. Tämä testattu kieli tarkoittaa tosiasiasa kieltä, joka on joutunut käräjöinnin kohteeksi. Haapion sanoin: miksi luottaa kieleen, joka on johtanut oikeudenkäyntiin?⁵³ Haapio pitää myös yllättävänä kaupallisten sopimusten näkemistä hallitsevasti oikeudellisina instrumentteina – onhan sopimuksilla tutkimustiedonkin mukaan paljon ei-oikeudellisia funktioita.⁵⁴

Hurmerinta-Haanpää (2021) on esittänyt väitöskirjassaan perinteisten oikeustieteellisten ja taloustieteellisten teorioiden olevan haitallisten sopimuskäytäntöjen juurisyy.⁵⁵ Tämän ja muiden edellä esiteltyjen seikkojen valossa perinteinen sopimusajattelu ja -käytäntö näyttävät hyvin kyseenalaisena ja jopa todellisuudesta irrallisena ratkaisuna niin sopimusten tarkoituksen kuin muotoilunkin kannalta. Menneisyydestä ja tuomioistuinratkaisuksista ei voida saada ratkaisuja parhaisiin mahdollisiin sopimuksiin, vaan ne täytyy kuvitella ja luoda oma-toimisesti. Tähän tarvitsemme proaktiivista ennakoivaa lähestymistapaa.

Seuraavassa luvussa kerrotaan tarkemmin ennakoivasta oikeudesta ja ennakoivan oikeusajattelun tarjoamista ratkaisuksista näihin perinteisen sopimusajattelun ongelmiin.

⁵¹ Haapio 2013, s. 260. Haapio kirjoittaa alkuperäisessä tekstissään: ”While some contracts may need to work as evidence in court, most contracts do not. Instead, they need to work as business tools for the parties so they reach the results they want to accomplish”.

⁵² Haapio 2002, s. 3.

⁵³ Haapio 2013, Visualising Contracts for Better Business. In D.J.B. Svantesson & S. Greenstein (Eds.), *Internationalisation of Law in the Digital Information Society*. Nordic Yearbook of Law and Informatics 1010-2012. Copenhagen: Ex tuto Publishing, 285–310.” Why rely on language that resulted in litigation?”

⁵⁴ Haapio 2013, s. 27.

⁵⁵ Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 4. Hurmerinta-Haanpää esittää väitöskirjassaan, että useat haitalliset sopimuskäytännöt juontavat juurensa perinteisistä taloustieteellisistä ja oikeustieteellisistä teorioista.

3 ENNAKOIVAN OIKEUDEN NÄKÖKULMIA

3.1 Preventiivinen juridiikka, ennakoiva oikeus ja ennakoiva sopiminen

Syynä ennakoivan suuntauksen synnylle on aiempien sopimusajattelumallien ja -käytäntöjen puutteet ja ongelmallisuudet. Perinteinen klassinen suuntaus ei pystynyt vastaamaan todellisen liike-elämän tarpeisiin, ja siksi tarvittiin jotain muuta tilalle. Preventiivinen oikeus pyrki vastaamaan näihin ongelmiin painottamalla oikeudellisten riskien ja ongelmien ennaltaehkäisyä. Vaikka suuntaus on perinteistä, jälkikäteistä ajattelutapaa ennakoivampi, katsotaan siinäkin asioita vahvasti juristin näkökulmasta eikä niinkään liike-elämän ja osapuolten välisen yhteistyön kannalta.⁵⁶ Preventiivinen oikeus ei ensisijaisesti pyrkinyt vastaamaan liike-elämän tarpeisiin.

Ennakoiva sopiminen ja ennakoiva oikeus ovat suuntauksia, jotka ovat syntyneet nimenomaan liike-elämän tarpeita ajatellen, korostaen kokonaisvaltaisuutta, yhteistoimintaa, onnistumista ja ennakointia. Oikeusajatteluun otettiin mukaan useita uusia tavoitteita ja elementtejä, vanhojen turvaavien ja juristikeskeisten ajatusten ohelle. Ennakoiva sopiminen lähti liikkeelle tarpeesta löytää ratkaisu akateemisen sopimusoikeuden ja liike-elämän sopimustoiminnan välisen rillon paikkaamiseen.⁵⁷ Ennakoiva sopiminen on ennakoivaa ajattelua ja toimintaa sopimisen kentällä, kun taas ennakoiva oikeus on ennakoivaa ajattelua ja toimintaa, jota voidaan harjoittaa millä oikeuden alalla tahansa.⁵⁸ Sekä ennakoivaa oikeutta että sopimista on kehitetty poikkitieteellisessä yhteistyössä.⁵⁹ Englanninkielinen käännös termille ennakoiva oikeus on ”proactive law”, ja se pohjautuu Helena Haapion tavoitteelle löytää suuntaukselle nimitys, joka korostaa onnistumisen edellytyksiä eikä pelkästään ongelmien ehkäisyä.⁶⁰ Sekä ennakoivassa sopimisessa että ennakoivassa oikeudessa on kaksi ulottuvuutta:

⁵⁶ Haavisto 2005, s. 319.

⁵⁷ Nystén-Haarala 2017, s. 1015.

⁵⁸ Nystén-Haarala 2002, s. 141.

⁵⁹ Haapio 2005, s. 6.

⁶⁰ Ks. Nystén-Haarala 2017, s. 1015.

ongelmia ehkäisevä (preventiivinen) ja onnistumista edistävä (promotiivinen). Katse kohdistuu tulevaisuuteen, ja tavoitteiden saavuttamisen edistämisen ohella pyritään ehkäisemään ongelmia ja riitoja. Ennaltaehkäisevä ulottuvuus perustuu preventiiviseen oikeuteen.⁶¹

Ennakoivassa oikeudessa ennakoinnilla tarkoitetaan sääntöjen ja menettelytapojen etukäteistä suunnittelua, niiden käyttämistä yhteistyön mahdollistajana sekä sääntöihin ja menettelytapoihin varautumista.⁶² Ennakoivassa oikeudessa otettiin siis esille perinteisen turvaavan funktion lisäksi myös muita tavoitteita kuten; esimerkiksi sopimukset yhteistyön ja mahdollisuuksien luojana. Näkökulma vaihtui menneisyydestä (*ex post*) tulevaisuuteen (*ex ante*).⁶³ Nystén-Haarala on osuvasti todennut jo artikkelinsa otsikkotasolla ennakoivan oikeusajattelun olevan kaukoviisasta ja tuomioistuinjuridiikan jälkiviisasta.⁶⁴

Sopimukset nähdään ennakoivassa oikeudessa eri tavoin kuin perinteisessä oikeudellisessa ajattelutavassa. Ennakoivassa oikeudessa sopimukset nähdään prosessina ja yhteisenä projektina, jonka elinkaari ulottuu pidemmälle kuin sopimusdokumentin ”elämä”. Ennakoivassa oikeudessa sopimusprosessia eivät määritä vain sitovien elementtien ilmaantuminen sopimukseen, vaan sopimisen katsotaan alkavan jo siinä vaiheessa, kun pohditaan ja suunnitellaan tavaroita tai palveluita markkinoille.⁶⁵ Ennakoivan oikeusajattelun mukaan sopimuksen pitää toimia sekä liike-elämän että oikeuden maailmassa. Jos tavoitteet saavutetaan eikä tule pettymyksiä eikä ikäviä yllätyksiä, liike-elämässä toimiminen yleensä riittää eikä oikeuden maailmaan ole tarvetta turvautua. Näin ennakoivan sopimisen parissa on päädytty painottamaan sopimusten liike-elämän käyttäjien ja lukijoiden ensisijaisuutta. Sopimukset tehdään vasta toissijaisesti juristeja ajatellen. Ennakoivassa sopimisessa ”hyvä” sopimus nähdään eri tavoin kuin perinteisessä ajattelumallissa. Ennakoivassa ajattelussa sopimuksen onnistuneisuus mitataan sen kyvyssä palvella osapuolten tavoitteita eikä siinä, mikä sopimuksen juridinen sitovuus on tai miltä sopimus tuomarin silmin näyttää.⁶⁶

Kuten edellä kerrottiin, perinteinen *ex post* -näkökulma on epäonnistunut sopimusten funktioiden tunnistamisessa. *Ex post* -näkökulmassa oikeudelliset funktiot dominoivat ja

⁶¹ Siedel & Haapio 2010, s. 660–661. Ks. myös Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 39–40.

⁶² Sorsa Oikeus 2008, s. 45.

⁶³ Haapio 2013, s. 5.

⁶⁴ Nystén-Haarala 2002, s. 141.

⁶⁵ Nystén-Haarala 2017, s. 1021.

⁶⁶ Nystén-Haarala 2017, s. 1022.

liiketaloudelliset näkökohdat pysyvät taka-alalla. Liike-elämän todellisuudessa sopimuksilla on toisiinsa kytkeytyneitä liiketoiminnallisia ja oikeudellisia tavoitteita, jotka ex ante -näkökulmassa tunnustetaan.⁶⁷ Sopimusmuotoilusta on tehty sekä teoreettista että innovatiivista käytännön tutkimusta.⁶⁸ Esimerkiksi Haapio & Hagan (2016) ja Passera (2017) ehdottavat uudelleenkäytettäviä ratkaisumalleja usein esiintyviin ongelmiin.⁶⁹

Seuraavassa osiossa kerron tarkemmin informaatiomuotoilusta, jota on viime aikoina hyödynnetty ennakoivan sopimisen viemisessä käytäntöön.

3.2 Informaatiomuotoilusta ja visualisoinnista

Perinteinen sopimusajattelu on jäänyt jälkeen nykyajan vaatimuksista, kun taas ennakoiva oikeusajattelu ja informaatiomuotoilu ovat nykyaikaa ja tulevaisuutta. Informaatiomuotoilun tavoitteena on esittää tieto mahdollisimman selkeästi ja tehokkaasti siten, että informaatiolle asetetut tavoitteet saavutetaan. Informaatiomuotoilua voidaan hyödyntää kaikenlaisen tiedon muotoilussa, oli kyseessä sitten juridinen tieto tai jokin muu. Informaatiomuotoilu on tärkeä osa ennakoivaa sopimista, koska siinä tieto asetetaan saataville mahdollisimman käyttäjäystävällisesti.⁷⁰

Sopimusmuotoilu (contract design) tarkoittaa tässä tutkielmassa sitä, että sopimus laaditaan toimivaksi ja niin ymmärrettäväksi kuin mahdollista. Sopimusmuotoilussa yhdistyvät sekä muotoiluajattelu että ennakoiva oikeusajattelu.⁷¹ Sopimusmuotoilussa voidaan muotoilla sekä tekstiä että kuvaa. Informaatiomuotoilija organisoii ja esittää tietoa siten, että se maksimoi selkeyden ja ymmärrettävyyden keskittyen käyttäjien tarpeeseen ja tilanteisiin, joissa käyttäjien tulee löytää ja soveltaa tietoa.⁷²

Informaatiomuotoilu juridiikassa on suhteellisen uusi käytännön ja tutkimuksen ala, mutta

⁶⁷ Haapio 2013, s. 30.

⁶⁸ Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 43–44.

⁶⁹ Sopimusten muotoilumalleista (contract design patterns): Haapio & Hagan 2016, Passera 2017. Ks. myös Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 44.

⁷⁰ Hayhoe 2012, s. 23, Haapio 2013 s. 10, Kaave Liikejuridiikka 2020 s. 30.

⁷¹ Haapio 2013.

⁷² Haapio 2013, s. 11.

juridisissa yhteyksissä esiintyvät kuvat eivät. Jo keskiajalla käytettiin kuvia havainnollistamassa juridista tekstiä. Keskiajalta uudelle ajalle siirryttäessä teksti ja kuva alkoivat eriytyä toisistaan aiempaa selvemmin. Vähitellen oikeudellisten tekstien sisällön selvittämisestä tuli juristien yksinoikeus, eikä tekstejä havainnollistavia kuvia enää tarvittu.⁷³ Visualisointien ”palauttamisen” kautta juristien väitetty yksinoikeus oikeudellisiin teksteihin voitaisiin purkaa. Tämä on tarpeen, jos haluamme sopimusten olevan käyttäjätasoisia ja aidosti hyödyllisiä niitä liike-elämässä käyttäville tahoille.

Mielestäni on mielenkiintoista, että muinoin juridisissa yhteyksissä esiintyneillä kuvilla oli muun ohella myös mnenotekninen tehtävä: kuvien tarkoitus oli helpottaa esimerkiksi sen muistamista, mistä kohdin *Corpus iuris civilis* -teosta kukin oikeussääntö oli löydettävissä ja mikä oli sen sisältö.⁷⁴ Laajoja tekstikokonaisuuksia lukiessa tällaiset muistia tukevat kuvat voisivat olla nykyäänkin hyödyksi, sillä asiahakemistot ja sisällysluettelo eivät aina riitä oikean kohdan löytämiseksi. Mnenoteknisiä kuvia käyttämällä tieto asetetaan helpommin löydettäväksi ja saataville.

Visualisointi on tärkeä osa informaatiomuotoilua. Visualisointi tarjoaa välineitä, joilla tuetaan ja mahdollistetaan ennakoiva oikeudellinen asioiden hoito tehokkaammalla ja kohdennetummalla viestinnällä. Siten vältetään useat tyypilliset sopimustoiminnan sudenkuopat, kuten vääriin kysymyksiin keskittyvät pitkät neuvottelut, epäselvyydet osapuolten välillä sopimuksen laajuuden, tavoitteiden ja vastuiden sekä monimutkaisen sopimusasiakirjan suhteen. Tällöin vältetään myös keskittyminen yritysten ja käyttäjien kannalta merkityksettömiin seikkoihin, jotka voivat olla epäselviä ja vaikeita toteuttaa käytännössä.⁷⁵ Empiiriset havainnot viittaavatkin siihen, että visualisointien avulla sopimusten käyttäjät ymmärtävät sopimukset nopeammin ja tarkemmin.⁷⁶

Sopimusmuotoilun tutkijat suosittelevat visualisointia keinoksi sopimusten laadun ja käyttäjätasoisuuden parantamiseksi. Sopimusten visualisointi voi tarkoittaa useita eri asioita. Sillä voidaan viitata joko sopimuksissa oleviin kuviin tai kuviin sopimuksesta.

⁷³ Mattila 2017, s. 23. Ks. Pierre 2008, s. 19. Ks. myös Röhl 2005, s. 294–306.

⁷⁴ Mattila 2017, s. 23. Ks. myös Röhl 2005, s. 294–306.

⁷⁵ Haapio & Barton, 2016. Ks. myös Passera 2017, s. 40, 50.

⁷⁶ Passera 2017, s. 50. Haapio & Barton 2016. Passera 2012; Passera & Haapio 2013; Passera, Pohjonen ym. 2013; Mamula & Hagel 2015.

Sopimusmuotoilun tutkijat ovat jaotelleet sopimuksen visualisoimisen neljään eri lohkoon: sopimukseen sisältyviin kuviin (images in contract), sopimuksesta tehtyihin kuviin (images about contract), kuviin sopimuksena (images as contract) sekä kuvat sopimuksen apuna (images of contract). Sopimukseen on voitu sijoittaa kuvia korostamaan, selkeyttämään ja selittämään ehtokohtien sisältöä. Kuvien tarkoitus voi myös olla edistää sopimuksen lukemista ja käyttöä olematta osa itse sopimusta. Kuvat voivat muodostaa sopimuksen: sopimus voi olla esimerkiksi sarjakuvan muodossa. Lisäksi kuvat voivat toimia apuvälineinä neuvottelutilanteissa ja sopimisprosessissa.⁷⁷

Kuinka pääsisimme lähemmäs Haapion esittelemiä uuden ajan sopimuksia? Sopimusten laadun parantaminen edellyttää sopimusten toimintahäiriöiden korjaamista, käyttäjälähtöistä lähestymistapaa ja siirtymistä klassisesta oikeusajattelusta ajattelumalliin, jossa johtamisen ja oikeudellinen näkökulma yhdistyvät. Oikeudelliseen ajatteluun tulee sulauttaa johtamisen näkökulmia.⁷⁸ Uuden ajan sopimusten luomiseen tarvitaan ennakoivaa lähestymistapaa, uutta ajattelumallia ja uutta muotoilua. Sopimukset tulee tehdä ensisijaisesti käyttäjänsä, eikä kirjoittajansa lähtökohdista.⁷⁹ Tämä edellyttää monimutkaisesta juridispainotteisesta kirjoitustavasta luopumista ja siirtymistä kohti yleiskielisempää mallia ja kuvien käyttöä tarvittaessa.

3.3 Informaatiomuotoilun hyödyt

Kuten edellä jo todettiin, ennakoivan oikeuden mukainen tavoitteiden edistäminen on mahdollista vain kielen kautta. Toivotun vaikutuksen aikaansaaminen edellyttää kielitietoisuutta ja tietoa kielen toiminnasta.⁸⁰ Toimivampien sopimusehtojen saavuttamiseksi kielelliset näkökohdat tulee ottaa huomioon oikeudellisten seikkojen ohella. Visualisoinnit voivat tukea kieltä tässä tehtävässä. Informaatiomuotoilulla on paikkansa niin yksilöllisten sopimusten kuin vakioehtojenkin kohdalla. Nykyinen perinteinen, juridiikkakeskeinen ajatusmalli on jälkikäteinen ja siksi ennakoivan sopimisen näkökulmasta auttamatta myöhässä. Sopimusasiakirjat on kirjoitettu oikeudellisen alan ammattilaisille eikä niinkään sopimusten muille

⁷⁷ Hurmerinta-Haanpää 2021, s. 44. Haapio 2013, s. 75.

⁷⁸ Haapio 2013, s. 71.

⁷⁹ Haapio 2013, s. 68.

⁸⁰ Salmi-Tolonen s. 46.

käyttäjille. Jälkiviisaus ei kuitenkaan auta yrityksiä onnistumaan liikesuhteissaan eikä saavutamaan liiketaloudellisia tavoitteitaan. Kuten Haapio on väitöskirjassaan esittänyt, ongelmien juurisyy löytyy oikeudelliseen suojaan ja täytäntöönpanoon keskittyvästä perinteisestä ajattelumallista. Sopimusehtojen ilmaisu on yksi syistä, miksi yritykset päätyvät tuomioistuimeen tai välimiesmenettelyyn riitoja ratkaisemaan.⁸¹

Informaatiomuotoilu on keino ehkäistä oikeudellisen viestinnän häiriötekijöitä⁸² ja siten myös sopimusten häiriötekijöitä⁸³. Erityisesti visualisointien käyttö on tehokas kommunikointiväline. Sanoilla voi olla useita eri merkityksiä, jopa samaa kieltä puhuville ihmisille. Sen sijaan visualisoinnit eivät välttämättä ole kielestä riippuvaisia, vaan toimivat kommunikaation apuna kansainvälisissäkin tilanteissa.⁸⁴ Visualisoinneilla on siis oma, erityinen hyötynsä, jota kielellä ei voi tavoittaa. Siten kielitietoisestikin laaditut sopimukset hyöttyvät visualisointien käytöstä. Informaatiomuotoilua saatetaan pitää kalliina ja ylimääräisenä kulueränä. Vastaväitteeksi informaatiomuotoilun epäekonomisuuteen voidaan sanoa, että informaatiomuotoilua voi toteuttaa myös kohtuullisen edullisesti. Taloudellista panostusta luonnollisesti vaaditaan muotoiluvaiheessa, mutta pitkällä aikavälillä panostus voi maksaa itsensä takaisin. Epäselvät sopimusehdot voivat johtaa kalliisiin oikeusriitoihin, eivätkä yritykset välttämättä saavuta liiketaloudellisia tavoitteitaan. On edullisempaa jättää riitelystä riitelemättä.

Samoja muotoiluja voidaan käyttää useamman kerran, joko sellaisenaan tai jatkojalostettuina. Jos yritys on optimoinut sopimuksenhallintajärjestelmänsä sellaiseksi, että tarpeettomia vaihteluita sopimuksissa vältetään, ovat samat tekstin muotoilut ja visualisoinnit käyttökelpoisia myös tulevaisuuden sopimuksissa. Tätä ei tule kuitenkaan ymmärtää kehotukseksi laatia joustamattomia ja liian kaavamaisia sopimuksia, vaan lähinnä kehotuksena löytää optimitila joustavuuden ja kaavamaisuuden välillä. Muotoilut eivät käy hyödyttömiksi silloinkaan, vaikka ehtoja joltain osin muutettaisiin. Esimerkiksi visualisointeja voidaan usein jatkojalostaa tilanteen mukaan vanhan visualisoinnin pohjalta ja näin hyödyntää aikaisemman työn hedelmiä. Käytännön toimintaan liittyen on kuitenkin otettava huomioon kuvan muokkaamisen mahdollinen työläys, sillä joskus kuvia voidaan joutua muokkaamaan paljonkin

⁸¹ Haapio 2013. Ks. myös Passera 2017, s. 20.

⁸² Oikeudellisen viestinnän häiriötekijöistä on kirjoittanut mm. Mattila 2017.

⁸³ Haapio 2013, s. iii.

⁸⁴ Rekola & Haapio 2011, Proactive Contracting + Service Design = Success! International Journal of Services, Economics and Management, Vol.3, No. 4, Winter, 376–392.

neuvotteluvaiheessa. Käytännössä kuvien jatkojalostaminen on harvoin yhtä helppoa kuin tekstin muokkaaminen.

Vaikka muotoilualan ammattilaisten palveluksia on suotavaa käyttää, voi juristi tarvittaessa luoda visualisoinnit itsekkin melko yksinkertaisesti. Tämän tutkielman ratkaisuosiossa esitellään yksinkertaisia visualisointeja, joita voidaan hyödyntää ja jatkojalostaa erilaisten sopimusehtojen kuvallistamisessa. Visualisointien laatimiseen ei tarvita välttämättä erikseen hankittua hintavaa kuvanmuokkausohjelmaa, vaan tavalliset, asiakirjojen muokkaamista varten tarkoitettavat sovellukset sisältävät usein riittävästi erilaisia muotoilun työkaluja asiakirjojen ilmeen parantamiseksi.

Haapion ja Passeran (2012) mukaan visualisoinnit voivat parantaa sopimusten käyttäjien yleistä suhtautumista sopimukseen. Visualisoinnit kuljettavat viestin tehokkaammin perille, ja sen myötä sopimusten käyttäjät ovat sitoutuneempia ja motivoituneempia.⁸⁵ Oikeuslingvistikassa mainitaan yhdeksi oikeudellisen viestinnän häiriötekijäksi toisen osapuolen torjuva asenne.⁸⁶ Tätä torjuvaa asennetta voidaan visualisoinnin, kuten myös muun informaatiomuotoilun, avulla vähentää. Informaatiomuotoilun ja erityisesti visualisoinnin avulla ihmiset saadaan lukemaan sopimukset.⁸⁷ Yksi tärkeä näkökohta on myös se, että informaatiomuotoilun avulla sopimuksista saadaan monikäyttöisempiä. Sopimus voi toimia myös prosessiapurina, ikään kuin yhteistyön ohjenuorana.⁸⁸

Visualisoinnit nostavat myös sopimuksen kieltä muuna kuin äidinkielenään puhuvat neuvotteluissa samalle lähtöviivalle kuin kielen natiivipuhujat. Hyvä esimerkki tästä on se, kun visualisointia sovellettiin kaupungin järjestyssääntöihin New Yorkissa, missä Candy Chang ja Center for Urban Pedagogy toteuttivat katukauppiaiden työtä helpottavan visuaalisen Vendor Power! -oppaan. Opas laadittiin erityisesti henkilöille, joiden äidinkieli ei ole englanti, ja se sisältää vähän tekstiä mutta paljon kuvia.⁸⁹ Visualisoinnit tuovat oikeuskielen tasa-arvoisemmin kaikille, kielitaidosta ja muista taustatekijöistä, kuten oppimisen ja ymmärtämisen vaikeuksista riippumatta. Visualisoinnit voivatkin olla yrityksen yksi tapa toteuttaa

⁸⁵ Haapio & Passera (2012), Ks. myös Kaave 2020 Liikejuridiikka, s. 33.

⁸⁶ Mattila 2017, s. 60.

⁸⁷ Passera 2017, s. 50.

⁸⁸ Pohjonen & Koskelainen 2012. DiMatteo ym., 2012. Haapio 2006, s. 165. Barton 2012, Passera 2017, s. 35.

⁸⁹ Haapio 2012, s. 25.

vastuullisuutta.

4 KIELENHUOLTO JA OIKEUSLINGVISTIIKKA

4.1 Oikeuskielen kehittämistarpeet

Suomessa oikeuskielen kehittämistarpeisiin herättiin jo silloin, kun Suomen oikeuskieltä alettiin luoda. Suomen oikeuskielen juuret ovat käänöskielessä, mikä on olennaisesti vaikuttanut suomalaisen säädöskielen kehitykseen. Aluksi oikeuskielen huoltoa koskeva puhe keskittyi enimmäkseen kansalaisten oikeuteen saada säädöksiä ylipäätään suomen kielellä sekä käänösongelmiin.⁹⁰

1350-luvulla Suomessa syntyivät ensimmäiset ruotsinkieliset valtakuntaa koskevat lakikoodit: Maunu Eerikinpojan maanlaki ja kaupunginlaki (Magnus Erikssons landslag/stadslag). Vuonna 1442 puolestaan ilmestyi Kuningas Kristofferin maanlaki (Konung Kristoffers landslag). Valtiopäivillä 1771–1772 suomalaiset talonpojat pyysivät tuloksetta virkamiesten kielitaidon parantamista, jotta voisivat saada kääntyä virkamiesten puoleen omaa kieltään käyttäen. Suomenkielisiä käänöksiä tehtiin Ruotsin maan- ja kaupunginlaeista, mutta ensimmäinen painettu suomenkielinen lakikirja ilmestyi vasta vuonna 1759.⁹¹ Kun menneitä lakikoodikseja silmäilee, voi todeta oikeuskielen kehityksen olleen huimaavaa keskiajalta tähän päivään asti.⁹² Tämä muutos on vaatinut keskustelua, ammattikunnan itsereflektiota ja jatkuvaa kehitystyötä. Nykyjuristien on syytä jatkaa oikeuskielen kehitystyötä niin säädöstekstien

⁹⁰ Piehl 2010, s. 147. Piehl kertoo artikkelissaan suomalaisen oikeuskielen kehittämisestä ja huollosta historiasta tähän päivään asti.

⁹¹ Virrankoski 2001: 296, 353, 354. Ks. myös Kuutti 2010, s. 107. Ks. Suomalaisen lakikielen historiasta myös Pajula 1960.

⁹² Mikäli suomalaisten säädösten vanhat kieliasut kiinnostavat, kannattaa tutustua teokseen Ruotsin valtakunnan laki [1909] Walldén, E. W. Suomalaisen kirjallisuuden seura 1909.

kuin yksityisten asiakirjojenkin parissa.

Ideota oikeuskielen huoltamiseksi voidaan löytää sekä yleisen kielitieteen että oikeuslingvistiikan opeista. Vaikka oikeuskieli monelta osin poikkeaaakin yleiskielestä, on monista kielitieteellisistä näkökohdista hyötyä myös oikeuskieltä tutkittaessa. Oikeuskielen huoltamisen ideat ovat käyttökelpoisia myös sopimusten informaatiomuotoilua ajatellen, koska informaatiomuotoilu kohdistuu monelta osin kieleen. Kielijärjestöt ovatkin osallistuneet keskusteluun oikeuskielen kehittämistarpeista ja tuottaneet ratkaisuehdotuksia kielenkäytön parantamiseksi. Esimerkiksi Kotimaisten kielten keskus Kotus on koonnut internet -sivuilleen⁹³ ohjeita säädöstekstien laatijoille. Kotuksen sivuilla on myös oma erillinen osionsa virkakielelle. Sivustolta löytyy myös tämän tutkimuksen kannalta relevantteja asioita, sillä säädöskielen varalle laaditut ohjeet soveltuvat myös yleisesti oikeuskieleen.

Kotus nimeää ohjeiden aihepiiriksi virke- ja lauserakenteet (pitkät virkkeet, määriteketyt, tehden-, tehdessä- ja vastaavat rakenteet, kiilalauseet, substantiivityyli, haitallisen tiivis ilmaisu, selkeä tiivis ilmaisu), sanaston (termit), jäsennyksen (pykälän otsikko, informaatiokuva) ja tiedon määrän (säädösviittaukset). Näihin samoihin teemoihin myös oikeuslingvistit ovat kiinnittäneet huomiota. Esimerkiksi Mattila (2017) on kirjoittanut juristien ’substantiivitaudesta’, juridisten tekstien informaatiopitoisuudesta, tavasta käyttää passiivia ja ongelmallisesta virkerakenteesta.⁹⁴ Piehlin (2010) mukaan oikeuskielen ymmärrettävyyteen vaikuttavat muun muassa oikeuskielen abstraktisuus ja sanojen erityismerkitykset. Vaikka säädös- ja virkakielen ymmärrettävyyden vaatimuksesta ollaan yksimielisiä, on vaikeaselkoisuus säilynyt oikeuskielessä.⁹⁵ Saman voimme todeta myös nyt vuonna 2021, sillä oikeuskielen huoltotarve jatkuu edelleen.

4.2 Oikeuslingvistiikasta ja oikeuskielen ominaisuuksista

Myös oikeuslingvistit ovat kiinnostuneita oikeuskielestä ja oikeuskielen huollosta. Mikäli

⁹³ <https://www.kotus.fi/>

⁹⁴ Ks. Mattila 2017, esimerkiksi sivut 142–144 ja 157.

⁹⁵ Piehl 2010, s. 169–170, 175.

oikeuslingvistiikan käsite ymmärretään laajasti, se tutkii oikeuskielen kehitystä, ominaispiirteitä ja oikeudellista kielenkäyttöä. Laajasti ymmärrettynä oikeuslingvistiikka ei ole kielitieteen haara sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan pikemminkin oikeus- ja kielitieteen, erityisesti sovelletun kielitieteen synteesi. Oikeuslingvistit hyödyntävät laajasti kielitieteen menetelmiä juridisen kielenkäytön tarkastelussa.⁹⁶ Oikeuslingvistiikka on yksi oikeustieteen yleistieteistä, sillä se läpäisee kaikki oikeuden alat ja niiden tutkimuksen.⁹⁷

Oikeuslingvistiikan tutkijoiden mielenkiinnon kohteina ovat erityisesti oikeuskielen termistö, sen syntaksi ja muut erityispiirteet. Oikeuslingvistinen tutkimus voi kohdistua yhteen tai useampaan kieleen. Mikäli tarkasteltavia kieliä on useampia, kutsutaan tutkimusta vertailevaksi oikeuslingvistiikaksi⁹⁸, mitä ulottuvuutta tämä tutkimus ei käsittele tarkemmin. Termi oikeuslingvistiikka ymmärretään eri tavoin eri maissa ja eri koulukuntien piirissä. Oikeuskielen tutkimusta ei tunneta kaikkialla oikeuslingvistiikkana, esimerkiksi englanninkielisissä maissa tutkijat ovat yleensä käyttäneet ilmausta law and language ('oikeus ja kieli').⁹⁹ Venäjällä oikeuslingvistiikka jaetaan oikeuslingvistiikkaan ja lingvojuridiikkaan siten, että oikeuslingvistiikassa tarkastellaan kielen suhdetta oikeuteen ja lingvojuridiikassa oikeuden suhdetta kieleen.

Oikeuslingvistiikassa keskitytään kielellisoikeudellisten ilmiöiden kielelliseen puoleen ja siihen kuinka lingvistiset lait ja säännönmukaisuudet määrittävät kielellisoikeudellisten ilmiöiden tätä puolta. Lingvojuridiikka on osa oikeustiedettä, ja se tarkastelee oikeuden kielellisiä аспекteja oikeuden itsensä suunnasta. Lingvojuridisten tutkimusten kohteena on mm. oikeudellinen viestintä, lainsäädäntötekniikka, säädöstekstien tulkinta, juridinen termistö, oikeudellisten sana- ja tietosanakirjojen laatiminen sekä se, miten erityiset juridisluonteiset menettelyt (tuomioistuinten pöytäkirjojen laatiminen, todistajain kuuleminen jne.) järjestetään kielen näkökulmasta.¹⁰⁰ Suppeasti ymmärrettynä oikeuslingvistiikka ei sisällä lingvojuridiikkaa, se keskittyy ainoastaan kielellisoikeudellisten ilmiöiden kielelliseen puoleen ja tarkastellen

⁹⁶ Mattila 2017, s. 14–15. Oikeuslingvistiikan luonnehdinnan osalta Mattila on viitannut Tarja Salmi-Tolosen käsitykseen asiasta: "...legal linguistics is an independent, developing interdisciplinary field of study within legal science" ('oikeuslingvistiikka on itsenäinen, kehittyvä tieteidenvälinen tutkimusala oikeustieteen puitteissa'). Ks. Salmi-Tolonen 2013, s. 260.

⁹⁷ Salmi-Tolonen 2005, s. 50.

⁹⁸ Mattila 2017, s. 14–15, 31.

⁹⁹ Mattila 2017, s. 13.

¹⁰⁰ Mattila 2017, s. 13–14.

vain kielen suhdetta oikeuteen. Tässä tutkielmassa oikeuslingvistiikka ymmärretään laajassa merkityksessä, eli oikeuslingvistiikkaan luetaan mukaan myös lingvojuridinen puoli. Oikeuskieltä tarkastellaan siis sekä kielelliseltä että oikeudelliselta puolelta.

Kuten luvussa 1.3 todettiin, oikeuslingvistinen tutkimus voi olla esimerkiksi sanasemanttista tutkimusta, jossa tutkitaan juridista termistöä, tai syntaktista tutkimusta, jossa tarkastelun kohteena on lauseiden pituus, alisteiset sivulauseet, tekstin luettavuus ja vastaavat seikat.¹⁰¹ Tässä tutkielmassa syntaktinen tutkimus kohdistuu sopimusehtoihin, NL 17 -ehtoihin. Juridisen terminologian tutkimus jätetään vähemmälle huomiolle. Oikeuslingvistiikka eroaa oikeustieteestä tutkimuskohteensa vuoksi. Juristin mielenkiinto kohdistuu ensi sijassa termien merkityssisältöihin, abstrakteihin käsitteisiin juridisten termien taustalla. Oikeustieteilijä jäsentää oikeusjärjestystä käsitteiden kautta. Termit ovat käsitteiden nimiä, joita oikeustiede välttämättä tarvitsee. Oikeustieteen ensisijainen huomio ei siis kohdistu termeihin, vaan itse käsitteisiin. Sitä vastoin oikeuslingvistiikassa termit itsessään ovat tutkimuksen keskeinen kohde.¹⁰² Tässä tutkimuksessa tarkastellaan molempia: termejä kielelliseltä kannalta ja käsitteitä oikeuden kannalta. *Oikeuskielellä* tarkoitetaan juridisen kielenkäytön eri lajeja, joten se kattaa sekä säädöskielen, oikeustieteen lainopin kielen, tuomioistuinkielen, hallintokielen sekä asianajajien kielenkäytön. Joskus termiä *lakikieli* käytetään tarkoittamaan samaa asiaa, vaikka se johtaa helpommin tulkintaongelmiin. Lakikielen voidaan näet ymmärtää tarkoittavan ainoastaan säädöksiä ja muita oikeusjärjestykseen kuuluvia normeja.¹⁰³

Sopimusten kieli voidaan siis nähdä yhtenä juridisen kielenkäytön lajina, ja nykyiset sopimukset ovatkin leimallisesti oikeudellisia asiakirjoja. Osiossa 4.3 problematisoin tätä nykytilaa ja pohdin sitä, voisiko sopimusten kieli olla jotain muuta kuin oikeuskieltä tai voisiko sopimusten kielen juridisuutta ainakin pyrkiä vähentämään. Tässä tutkielmassa käytän sopimusehtojen kieliasua tarkastellessani sekä sanoja oikeuskieli että sopimuskieli. Kohteena on pääsääntöisesti NL 17 -ehtojen suomenkielinen versio, eikä tutkimus sisällä vertailevaa näkökulmaa eri sopimuskielten välillä. NL 17 yleisten sopimusehtojen analyysissä on kuitenkin hyödynnetty englanninkielisiä versioita niin NL 17 kuin Orgalime S 2012 -ehtojen osalta, sillä eri kieliversioista saa hyvin näkökulmaa sopimustekstin muotoilua varten.

¹⁰¹ Mattila 2017, s. 14–15.

¹⁰² Mattila 2017, s. 28.

¹⁰³ Mattila 2017, s. 4–5.

Oikeuslingvistiikan tutkimus voi kohdistua sanojen ja ilmausten, virkkeiden ja kokonaisten tekstien tasolle. Oikeuslingvistiikassa keskeisessä osassa on *sanasemantiikka (leksikologia)*, eli sanojen merkityksen tutkimus, koska oikeuskieli poikkeaa yleiskielestä mm. ammattisastonsa suhteen. *Syntaksin* eli lauseopin tasolla puolestaan tutkitaan oikeuskielelle ominaisia piirteitä, kuten lauseen pituutta, alisteisten sivulauseiden tiheyttä ja tekstin luettavuutta.¹⁰⁴ Oikeuslingvistiikan metodein voidaan tulkita niin säädös-, tuomioistuini- kuin asiakirjakieltä. Sopimusasiakirjojen kieliasun muotoilu on tärkeä elementti sopimusmuotoilussa. Oikeuslingvistiset näkökohdat voivat tulla uudelleen muotiin sopimusmuotoilun trendin myötä. Sanallinen kieli on ainoastaan yksi viestintäkeino ja oikeudellista viestintää voikin tapahtua kielen lisäksi myös kuvien kautta. Semiotiikassa ja juridiikan yhteydessä oikeussemiotiikassa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti eri viestintätapoja, niin kuvallista kuin kielellistäkin.¹⁰⁵ Käsitteäkseni oikeussemiotiikka on melko lähellä informaatiomuotoilua: kumpikin tarkastelee kielellisen viestinnän lisäksi myös kuvallisia viestinnän keinoja. Nykyisellään NL 17 -ehdoissa ei juurikaan ole kuvia tulkittavaksi, joten tämä tutkielma ei sisällä juurikaan oikeussemiotista otetta NL 17 -ehtojen analysoimisessa, ellei sitten prototyyppien luomista ja niiden analysointia voida luokitella oikeussemiotiikaksi.

Oikeuskielellä on tapana jähmettyä.¹⁰⁶ Sekä vakioehtoja että asiakirjamalleja selatessaan voi tulla siihen johtopäätökseen, että lausekkeet ovat usein samalla kaavalla tehtyjä. Myös huonot muotoilut tuntuvat pitävän pintansa sitkeästi. Aivan kuten muutakin kieltä, myös oikeus- ja sopimuskieltä voi ja tulee kehittää, eikä liiaksi turvautua vanhoihin, toimimattomaksi havaittuihin malleihin. Muotoilussa ei välttämättä tarvitse lähteä tavoittelemaan suuria, vaan jo pienillä muutoksilla ja visualisoinneilla sopimusehtojen laatua ja ymmärrettävyyttä voidaan parantaa.

Kuten johdannossa totesin, aiemmin oikeuskielen ongelmat ovat olleet toisaalla kuin nykypäivänä. Mattilan mukaan juridisen tekstin kaavamaisuus ei ilmene enää niinkään rytmisyytenä eikä kielellisenä iskevyytenä, vaan enemmänkin stereotyyppisenä ja monotonisena kielenkäyttönä. Voidaan siis sanoa, että olemme oikeuskielessä siirtyneet ajan myötä kaavasta toiseen. Rytmisen ja iskevä kaavamaisuus on väistynyt nykymuotoisten kaavojen astuessa

¹⁰⁴ Mattila 2017, s. 14–15.

¹⁰⁵ Mattila 2017, s. 22–24.

¹⁰⁶ Mattila 2017, s. 86.

tilalle. Kaavamaiset piirteet ja vakioitunut sanankäyttö tulee helposti ilmi jo asiakirjamallikoelmissa selatessa: asiakirjat ovat kaikki samasta puusta veistettyjä. Juridisten asiakirjojen kaavamaisuus näkyy vakiintuneiden sanojen ja fraasien käytössä, virke- ja lauserakenteiden jäsentämistavassa ja joskus jopa koko asiakirjan tasolla.¹⁰⁷

Kaavamaisuus ei ole aina huono asia, vaan sen etuna voivat olla vakiintunut tulkinta ja helppo luettavuus. Kaava ei käsittääkseni tässä yhteydessä tarkoita samaa asiaa kuin ”malli”, sillä kaavoissa voi esiintyä jonkinlaista vaihtelua, ja kaava voi ilmetä hyvinkin erilaisista ratkaisuista. Jos esimerkiksi vertaillaan testamenttia ja kauppakirjaa, näkyy niissä sama kaava tai jos vaihtoehtoisesti verrataan juridista esseetä ja kauppakirjaa, näkyy niissäkin juridisen kielenkäytön kaava, vaikka niissä ei ole käytetty mitään yhtenäistä mallia.¹⁰⁸ Nykyisessä oikeus- ja sopimuskielessä kaavamaisuus tarkoittaa kuitenkin myös pintansa pitäviä huonoja ilmaisuja ja epäselvää kirjoitustapaa. Sopimusehdoista tulevat mieleen lähinnä melko tasapaksut ja kuvattomat asiakirjat, joiden sisällöstä ei pysty muistamaan juuri mitään. Yleinen muistikuva on kuitenkin se, että teksti on kankeudessaan kaukana käytännönläheisestä. Perinteisessä sopimusmuotoilussa on nähtävissä tiettyä pyrkimystä arvokkuuteen etäisen ja hienostelevan kirjoitustyylin kautta, mutta sopimusasiakirjan yleisilme voi olla kaikkea muuta kuin arvokas. Ehkä kuvien, värien ja väliotsikoiden kautta saisimme sopimusasiakirjoihin sellaista arvokkuutta, joka on myös käyttäjäystävällistä?

Joitain oikeuskielen ominaispiirteitä, kuten *tautologiaa*, voidaan käyttää myös sopimusehtojen parantamiskeinona. Sopimuksissa saatetaan tarpeettomasti välttää saman termin käyttämistä ehkä liiallisen toiston pelossa. Tautologiasta on kuitenkin myös hyötyä, sillä se korostaa sitä, että jatketaan samasta asiasta puhumista. Tautologiaa onkin nähtävissä esimerkiksi erilaisissa säädöksissä,¹⁰⁹ joissa termi saatetaan toistaa häpeilemättä useaan kertaan peräjälkeen, vaikka käyttökelpoinen synonyymi löytyisikin.

Mielestäni tämä on käyttökelpoinen ratkaisu myös sopimusehtojen muotoilussa, vaikka

¹⁰⁷ Mattila 2017, s. 119–120. Mattilan mukaan Kelan massaratkaisut ovat hyvä esimerkki hallinnon viranomaisen tuottamista kaavan sanelemista asiakirjoista. Mattilan mielestä yksityiset asiakirjat kuten kauppakirjat ovat myös hyvin kaavamaisia, ja tätä kaavamaisuutta ylläpitävät erilaiset kaavakokoelmat. Ks. esimerkiksi Järvensivu, Kalliala, Kolppanen, Kyläkallio, Lampenius & Uotila, *Asiakirjamallit*, Alma Talent 2018, Helsinki.

¹⁰⁸ Mattila 2017, s. 118–119.

¹⁰⁹ Mattila 2017, s. 98. Mattilan mukaan termin vaihdos synnyttää helposti ajatuksen myös merkityksen muuttumisesta, ja siitä syystä oikeuskielessä tautologiaan ei suhtauduta torjuvasti, toisin kuin yleiskielessä.

tekstin tyylikkyys voi siitä kärsiäkin. Esimerkkejä tautologian käytöstä ja käyttämättä jättämisestä oikeuskielessä voi löytää lähes mistä vain oikeuskirjallisuudessa ja laajemmin oikeudellisesta viestinnästä. Oikeuskielen tautologisuuteen kuuluu myös se, että substantiiviva ei korvata pelkällä pronominilla, jos subjektista ja objektista voi syntyä epäselvyyttä. Mattilan (2017) mukaan tässä on aiemmin oltu todella varovaisia ja substantiivin toistamisen lisäksi eteen on vieläpä lisätty täsmentävä määre (sanottu tai mainittu). Uusissa suomalaisissa säädöksissä tällaisia tarpeettomia pronomineja on pyritty välttämään kielen luonnollisuuden nimissä.¹¹⁰

Mattilan mukaan lähes kaikki oikeuskielen ominaisuudet lisäävät oikeuskielen vaikeaselkoisuutta. Oikeuskieli on ominaisuuksiltaan lyhennepitoista, vanhahtavaa, substantiivipitoista, täsmällisyyteen ja informaatiopitoisuuteen pyrkivää, systeemistä eli runsaasti viittauksia sisältävää ja niin edelleen. Oikeudelliset tekstit ovat myös usein korostetun kirjakielisiä, ja niissä käytetään pitkiä ja monimutkaisia virkerakenteita. Tämän lisäksi oikeuskieli sisältää usein myös muiden erikoisalojen termistöä. Oikeuskielellä on enemmän historiallista painoa kuin muilla ammatti- ja erikoiskielillä, jotka ovat verrattain uusia. Oikeuskielen pitkä historia näkyy sen virkepituudessa. Yleensä erikoiskielissä kielen syntaksi eli lauserakenne muuttuu yksinkertaisemmaksi termitehden kasvaessa, näin on esimerkiksi tekniikan ja luonnontieteiden alalla. Oikeuskielessä asia on kuitenkin toisin, sillä termitehden lisäksi myös lauserakenteet ovat pitkiä, ja niihin sisältyy eniten päälauseita katkovia sivulauseita, eli ns. kiilalauseita.¹¹¹ Oikeuskieleltä kirjoittavien olisi siis syytä ottaa oppia näistä uudemmissa erityiskielistä ja keventää lauserakenteitaan.

On kuitenkin hyvä ymmärtää oikeuskielen selkeyttämisen rajoitteet. Kielenhuollon keinoilla voidaan vähentää raskaista lauserakenteista, toistoista, liiallisesta lyhenteiden käytöstä, arkaisista, vierassanoista yms. aiheutuvia ongelmia, mutta oikeuskielen erikoistermit ovat asia erikseen. Yleiskieliset sanat voivat sisältää oikeuskielessä teknistyneen merkityksen ja siten selkeä ilmaus voikin kätkeä sisälleen monimutkaisia asioita. Lukija saattaa näennäisymmärtää tekstin, vaikka on ymmärtänyt sisällön väärin. Tämä voi olla vaarallisempaa kuin se, että lukija heti näkee, ettei ymmärrä tekstiä.¹¹²

¹¹⁰ Mattila 2017, s. 98.

¹¹¹ Mattila 2017, s. 157–160.

¹¹² Mattila 2017, s. 162.

Täsmäntävä määre ”sanottu” ja viittaukset tarkoittavat monesti huonomuistiselle ikävää pompahtelua sivuilta toisille. Tekstin suhteen voidaan olla sekä säästeliäitä että tautologisia: asiat voidaan nimittäin toistaa lyhyesti, ja tällä tavoin lukija heti linkittää uuden asian jo aiemmin lukemaansa. Ehtokohtaan viitattaessa voidaan myös toistaa ehtokohdan numeron lisäksi myös ehdon nimi tai pääaihe. Viittauksen pitäisi sisältää jonkinlainen tarkennus viitatussta kohdasta. Tällöin lukijan ei tarvitse palata aiemmalle sivulle muistia virkistääkseen. Riittävä asioiden toistaminen on tärkeää myös sopimusten informaatiomuotoilussa, jos tekstistä halutaan tehdä käyttäjäystävällisempää.

Tässä tutkimuksessa käytän oikeuslingvistiikkaa ja kielenhuollollisia näkökulmia työkaluna NL 17 -ehtojen analysoimiseen ja parannusehdotusten tekemiseen.

4.3 Kielenhuollolliset näkökohdat sopimusmuotoilussa

Kielitieteestä ja oikeuslingvistiikasta voidaan ammentaa monia eri näkökohtia oikeuskielen tarkastelun tueksi ja kehittämiseksi. Kun ymmärrämme oikeuskielen ominaisuudet, voimme paremmin ymmärtää myös sen kehitystarpeet. Mielestäni on selvää, että oikeuskielen tulee muuttua lähemmäksi yleiskieltä, siltä osin kuin se on järkevää ja tarkoituksenmukaista.

Asiakirjoja koskevat samat ongelmat kuin oikeuskieltä ylipäätään. Esimerkiksi oikeuskielille tyypillinen kaavamaisuus ilmenee myös sopimuksissa. Sopimusasiakirjat jäsenyivät usein kappale- ja virketasolla tietyllä vakiintuneella tavalla ja tekstit on sommiteltu selvästi ja systemaattisesti. Kaavan vaikutus ulottuu pelkkää jäsentämistä pidemmälle ja jopa yksittäisten sanojen tasolle. Kaava myös vakioi sanankäyttöä ja estää asiakirjoja laajentumasta liikaa. Siten kaava palvelee ammattikielellisen ekonomian, ajansäästön ja tiedonhallinnan tavoitteita. Kaavan avulla sopimuksen kielelliseen muotoiluun ei vaadita kovin paljoa aikaa.¹¹³ Nämä ovat syitä, miksi juristit usein turvautuvat valmiisiin asiakirjamalleihin. Mattilan (2017) mielestä vanhat asiakirjat ovat usein suorastaan ”puuromaisia” puuttuvan otsikoinnin ja jäsenyksen vuoksi.¹¹⁴ Tällaista puuromaista efektiä esiintyy kuitenkin edelleen, koska kaikki

¹¹³ Mattila 2017, s. 116–119.

¹¹⁴ Mattila 2017, s. 131–132.

juristit eivät käytä riittävästi väliotsikoita eivätkä jäsennyksiä asiakirjoissaan.

Kuten aiemmassa osiossa todettiin, kaavoista voi olla myös hyötyä. Kaupallisissa sopimuksissa tulisikin siirtyä käyttämään sellaisia kaavoja, jotka tehostavat sopimusten selkeyttä ja käyttäjäystävällisyyttä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi otsikoiden ja väliotsikoiden lisäämistä ja yhteenvetolausekkeita. Sopimusmuotoilussa tulisi myös suhtautua jatkossa myönteisemmin tautologiaan ja karsia turha termien vaihtelu samasta asiasta puhuttaessa. Kirjoitustyylin kohdalla tulisi siirtyä etäisestä läheiseksi: tällä hetkellä sopimuksissa käytetään usein passiivia ja etäistä kirjoitustyyliä, joka vähentää niiden käyttäjäystävällisyyttä. Kaupallisissa sopimuksissa kannatan käytettävän sellaisia ilmauksia, joista osapuolten on helppoa havaita itseään koskevat oikeudet ja velvoitteet.

Virke- ja lauserakenteiden keventäminen on myös paikallaan, ja tämä edellyttää juristeilta kirjoitustyylin muutosta ja liiallisesta turvallisuushakuisuudesta irti päästämistä. Sopimukseen usein lisätään vanhasta tottumuksesta ja varmuuden vuoksi kaikki mahdolliset ehdot. Tämän seurauksena keskeisimmät asiat helposti hukkuvat sivuseikkoja koskevaan ”kohinaan”.¹¹⁵ Kohinan välttämiseksi turhat asiat kannattaa jättää pois sopimuksista. Kielenhuoltaminen voi jossain määrin tarkoittaa myös tekstin määrän lisääntymistä, kun haitallisesta tiivistämisestä luovutaan ja monimutkaisia virkkeitä katkotaan pienempiin osiin. Tekstiä tulisikin siis sekä karsia että lisätä oikeista kohdista. Tällä tavoin sopimuksille tyypillistä oikeuskielen häiriötä, kohinaa, voidaan vähentää.

Oikeus- ja sopimuskielen ei tarvitse muuttua yleiskieleksi, eikä näiden kahden kielen lähenyminen ole uhka oikeuskielille ja juridiselle kommunikaatiolle. Vaikka oikeuskieltä muutettaisiin oikeudellisessa viestinnässä yleiskielisemmäksi, säilyisi siinä sille ominainen erityinen termistö ja sanojen yleiskielestä poikkeava tulkinta. Niiden säilyttäminen oikeuskielessä on perusteltua, koska juridisten termien sisältö joltain osin poikkeaa yleiskielisen sanan tulkinnasta. Tämän lisäksi sopimuksissa tulee jatkossakin ottaa huomioon oikeudelliset tarpeet ja oletussäännöt (ns. näkymättömät ehdot).¹¹⁶

¹¹⁵ Mattila 2017, s. 161.

¹¹⁶ Haapio 2013, s. 62. Haapion mukaan sopimuksissa tulee aina ottaa huomioon myös oikeudelliset tarpeet ja ns. näkymättömät ehdot ja myös riitoihin varautuminen on osa hyvää sopimusta. Jos oikeudellisia oletussääntöjä, ns. näkymättömiä ehtoja ei osata ottaa huomioon sopimuksessa, sopimuspuoli voi joutua kantamaan sopimuksen arvon ylittävän vastuun aiheutuneista vahingoista.

Vaikka totesinkin, ettei oikeuskielen tarvitse muuttua yleiskieleksi, haluan silti problematisoida oikeuskielen käyttöä sopimuksissa. Ensinnäkin oikeuskieli ei välttämättä ole sopimuspuolten kieltä, joten osapuolet eivät välttämättä ymmärrä sitä. Tällöin sopimus ei ehkä kuvasta sopimuspuolten todellista tahtoa eikä myöskään tarkoitusta. Tämä voi johtaa turhiin riitoihin osapuolten välillä.¹¹⁷ Miksi sopimuksissa edes käytetään oikeuskieltä eikä yleiskieltä tai liiketoiminnan kieltä, joka olisi sopimusosapuolten ja sopimusten käyttäjien näkökulmasta rationaalisempaa? Tilanteessa, jossa osapuolilla on eri käsitykset sopimuksen todellisesta sisällöstä ja nämä käsitykset eroavat juristien luomasta korostetun juridisluonteisesta sopimuksesta, tilanne voi olla se, ettei yksikään näistä sopimuskäsityksistä toteudu eikä kuvasta osapuolten välistä sopimusta, koska yksimielisyyttä sopimuksesta ei todellisuudessa ole syntynyt. Sopimusosapuolet kenties toimivat niin kuin itse käsittävät sopimuksen sisällön olevan, eikä se välttämättä vastaa juristin tekemää asiakirjaa eikä toisen osapuolen käsitystä asiassa. Osapuolet eivät ole sitoutuneet ”samaan sopimukseen”. Tämä tosiasia saattaa paljastua vasta tuomioistuimessa tai välimiesoikeudessa.

Liiallinen oikeuskielen painotus sopimuksissa on nurinkurinen valinta, koska tällöin teksti laaditaan muita kuin itse asiakasta ja tämän sopimuspuolia ajatellen. Tilanne voi käytännössä olla sellainen, että juristi kuuntelee asiakkaansa tilanteen ja laatii sopimuksen tilanteeseen sopivalla tavalla, muuntaen liiketoiminnan kielen omaksi salakielekseen ja esittäen sitten käännöstyönsä tuloksen: yltiöjuridisen sopimuksen. Tämän käännöstyön juristi joutuu vielä erikseen suullisesti tulkitsemaan asiakkaalle selkokielellä. Ehkä tämä kaksinkertainen käännöstyö onkin aivan turhaa, koska se monimutkaistaa koko prosessin. Tilanne olisi erilainen, jos asiat otettaisiin sopimukseen enemmän sellaisina kuin liiketoimijat ne käsittävät, ja juristi kirjoittaisi sopimuksen samalla tavoin kuin hän suusanallisesti selittäisi asian asiakkaalle. Sopimukseen lisättäisiin juridisia termejä vain siinä määrin kuin on pakollista ja tarkoituksenmukaista. Tällöin sopimuspuolet ymmärtäisivät paremmin, että sopimus todella vastaa sitä, mistä he ovat sopineet.

Juristit käyttävät oikeuskieltä sekä luodessaan sopimuksia että puhuessaan niistä, mikä on omiaan luomaan kulttuurisen ja kielellisen muurin juristien ja muiden keskustelijoiden

¹¹⁷ Haapio 2013, s. 63.

väliin.¹¹⁸ Juristien tulisikin murtaa nämä muurit ja käyttää muiden toimijoiden kanssa yhteistä liiketoiminnan kieltä. Tämän myötä vuorovaikutus ja yhteistyön mahdollisuudet paranisivat, mikä olisi omiaan parantamaan liiketoiminnan edellytyksiä ja myös parantamaan luottamusta juristeihin ammattikuntana. Tutkimuksissa on osoitettu, että liiketoimijat kokevat juristien jopa hankaloittavan liiketoimintaa.¹¹⁹ Siksi juristien ei kannata pysyä omissa poteroissaan omaa kieltään puhuen ja yksinoikeuttaan sopimuksiin vaalien. Ehkä tämä vuorovaikutukseen liittyvä ongelma ja liiallinen oikeuskielen vaaliminen onkin syy, josta monet turhat sopimusten ongelmat johtuvat. Jos sopimukset tehtäisiin tiiviimmässä vuorovaikutuksessa sopimus-kumppaneiden kielellä, monet ongelmat voitaisiin välttää.¹²⁰

Mattilan mukaan juridisen kielenkäytön laatua pitää jatkuvasti kehittää, ja nykyään tiedostetaan paremmin visualisoinnin ja tietotekniikan mahdollisuudet sopimusten muotoilussa. Moderni tietotekniikka tarjoaa laajat mahdollisuudet muun muassa värien ja muiden tehosteiden käyttöön, erilaisten symbolien ja grafiikan lisäämiseen sekä taustoittavien ja täydentävien tekstien linkittämiseen päätekstin taakse.¹²¹ Visualisointi on siis yksi tärkeä kielenhuollon väline, vaikka se onkin kuvallista viestintää. Seuraava askel juridisen kielenkäytön laadun parantamiseksi voikin olla juridisten tekstien pitkälle menevä visualisointi.¹²² Sopimukset täytyisi riisua kaikesta turhasta ja pukea uudelleen selkeämpään ja käyttäjäystävällisempään ulkoasuun. Tässä muutostyössä tarvitaan kriittisyyttä ja itsetutkistelua. Sopimuksia tulee pyrkiä tarkastelemaan ei-juristin silmin ja unohtaa vanhat kaavat. Laadintatyössä tulisi jatkuvasti pitää mielessä tärkeimmät asiat, jotka ovat tarkoituksenmukaisuus ja käyttäjäystävällisyys. Seuraavassa luvussa esitellään tutkimuksen esimerkinomainen tarkastelun kohde, NL 17 Yleiset sopimusehdot.

¹¹⁸ Haapio JFT 1/2007, s.56” -- lawyers tend to see contracts primarily as a source of trouble and dispute, and with few exceptions, legal writers and educators have presented contracts mostly in that context. This has led to lawyers, when discussing contracts, using the language of law, risks and failure, rather than the language of business, opportunities and success, without even noticing it. A language and culture barrier has developed, keeping lawyers out of many teams where they could have made a valuable contribution.”

¹¹⁹ Nuottila, Kauppila & Nystén-Haarala 2016, s. 161.

¹²⁰ Haapio JFT 1/2007, s. 56–58.

¹²¹ Mattila 2017, s. 162–163.

¹²² Haapio, Berger-Walliser, Walliser & Rekola 2012, s. 49–57.

5 NL 17 -EHDOT

5.1 NL 17 -ehdot ennakoivan sopimisen ja oikeuslingvistiikan silmin

NL 17 -ehdot ovat pohjoismaiset teknologiateollisuuden järjestöjen julkaisemat ehdot, jotka on tarkoitettu käytettäväksi koneiden sekä mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden toimituksissa Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa ja näiden maiden välillä. Pohjoismaiset teknologiateollisuuden järjestöt¹²³ edustavat sekä koneiden ja mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden myyjiä, että niiden ostajia, joten ehdoissa on pyritty mahdollisimman tasapainoisesti ottamaan huomioon kummankin sopimuspuolen edut. Teknologiateollisuuden järjestöt seuraavat jatkuvasti ehtojen uudistamisen tarvetta, ja ehtoja on tarkistettu aiemmin vuosina 1970, 1979, 1985, 1992, 2001 ja 2009.¹²⁴ Uudistuksien myötä ehtoja on useamman kerran muutettu, selkeytetty, yksinkertaistettu ja niiden sanamuotoja on uudistettu.¹²⁵ NL 17 -ehdoilla on paljon yhteistä Orgalime General Conditions S 2012¹²⁶ kanssa. NL-ehdot toimivat Orgalime -ehtojen esikuvana, ja sopimusehtojen laatijoiden välillä on jatkuvaa vuorovaikutusta. Orgalime S 2012 -ehdot ovat Euroopan teknologiateollisuuden yhteistyöelimen Orgalimen julkaisemat koneiden sekä mekaanisten, sähköisten ja elektronisten laitteiden toimitusten yleiset ehdot. NL 17 -ehtoja on puolestaan kehitetty niiden aiemmasta versiosta (NL 09) Orgalime S 2012 -ehtoja apuna käyttäen, ja joitakin kohtia on muotoiltu uudelleen, jotta ne eivät tarpeettomasti eroaisi Orgalime S 2012 -ehtojen vastaavista kohdista.¹²⁷ Näin ollen NL 17 -ehtojen sisältöä tulkittaessa ja niiden uudelleenmuotoilua toteutettaessa vertailupohjaa ja ideoita voidaan ammentaa Orgalime S 2012 ehdoista.

Vakioehtojen, kuten sopimusten, tarkoituksena on yleensä muun ohessa oikeudellisten riskien

¹²³Hovedorganisation Dansk Industri Tanskassa, Teknologiateollisuus ry Suomessa, Norsk Industri Norjassa sekä Teknikföretagen Ruotsissa.

¹²⁴Bergsaker & Bergström 2012, s. 9. Tietoa yleisistä sopimusehdoista NL 17, Teknologiateollisuus ry 2018, s. 1.

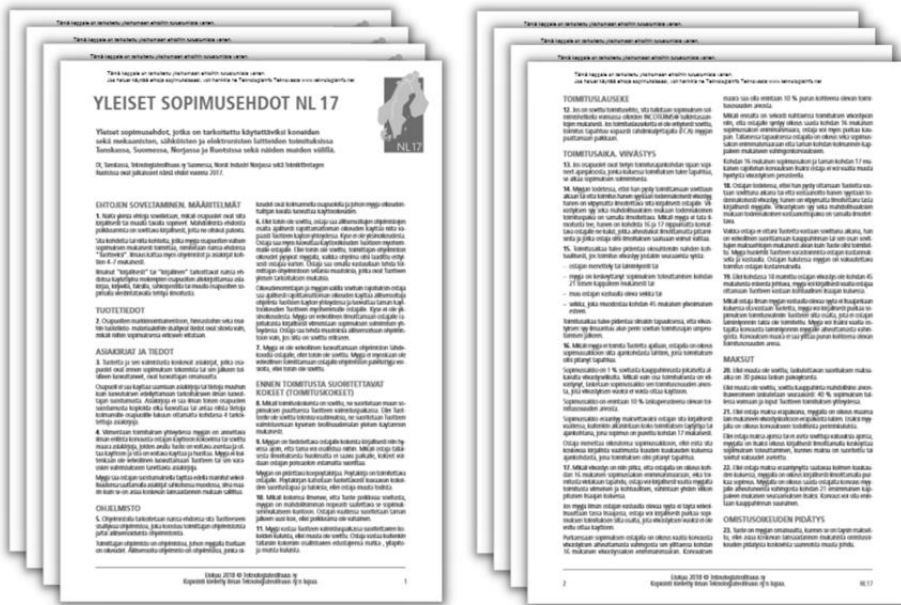
¹²⁵ Esim. NL 09 -ehdoissa toimituskokeita koskevia kohtia 5–8 on muutettu väärinkäsityksen välttämiseksi.

¹²⁶ Orgalime General Conditions S 2012 ovat puolestaan Euroopan teknologiateollisuuden yhteistyöelimen Orgalimen julkaisemat koneiden sekä mekaanisten, sähkökäyttöisten ja elektronisten laitteiden toimitusten yleiset ehdot, jotka on ensimmäisen kerran julkaistu vuonna 1992.

¹²⁷ Tietoa yleisistä sopimusehdoista NL 17, Teknologiateollisuus ry 2018, s. 1.

ja ongelmien ennaltaehkäisy.¹²⁸ Sopimukset ja ehdot ovat kuitenkin usein vaikeaselkoisia, mikä voi myös itsessään aiheuttaa ongelmia. Epäselvyyttä koskevat riidat voivat viedä osapuolet tuomioistuimeen ja jopa pilata liikesuhteen lopullisesti. Melkein kaikkia sopimuseh-toja voidaan jollain tapaa parantaa, niin myös Teknologiateollisuus ry:n vakioehtoja. NL-eh-doissa näkyy vuosien mittaan tehty kehitystyö, sillä NL 17 -ehdot ovat edeltäjiään paljon käyttäjäystävällisemmät.

NL 17 -ehdoissa on yhteensä neljä sivua, kuvassa 1 niistä kaksi ensimmäistä.



Kuva 1. Yleiset sopimusehdot NL 17, sivut 1 ja 2. Teknologiateollisuus ry. Julkaistu luvalla.

NL 17 -ehtojen käyttäjäystävällisyydessä on kuitenkin vielä parantamisen varaa. Tämänhet-kinen NL 17 -ehtojen toteutus ei välttämättä edistä parhaalla mahdollisella tavalla ennakoivan oikeuden ihannekuvaa, joka on käyttäjäystävällisyys ja sopimuspuolten liiketavoitteiden edis-täminen. NL 17 -ehdot painottavat sopimusten juridista puolta ja konfliktin välttämistarkoi-tusta, eivätkä sopimusten muut funktiot pääse juuri esille sopimuksessa. Tällaista sopimusta ei pystyisi käyttämään helposti ns. liiketoiminnan apurina ja muistilistana osapuolten välisistä velvollisuuksista ja oikeuksista, koska sopimusehtoja ei voi kovin vaivatta pikalukea.

¹²⁸ Kaave Liikejuridiikka 1/2019, s. 8.

Päinvastoin ehtojen ymmärtäminen voi olla niin hidasta ja hankalaa, että sopimuspuolen on helpompi kääntyä juristin puoleen asiassa. Näin ollen sopimusta ei voi pitää kovin käyttäjäystävällisenä tältä kannalta. Uusimmissa NL -ehdoissa on myös tehdystä kehitystyöstä huolimatta useita viittauksia, alisteisia sivulauseita ja vähäisesti otsikoita. Ehtojen sisältöä selventävää tietoa löytyy taustatiedoista¹²⁹ vaikka osan niistä olisi voinut laittaa suoraan itse ehtoihin. Myös nämä seikat heikentävät NL 17 -ehtojen käyttäjäystävällisyyttä. Edelleen käyttökelpoista tietoa löytyy myös aiempien NL-ehdojen taustatiedoista, joita on jokseenkin hankala saada käsiinsä.

Joissakin NL 17 -ehtojen kohdissa tekstiä on käytetty varsin säästeliäästi. Informaation määrän karsiminen ei kuitenkaan aina suoraan selkiytä tekstiä, vaan voi käydä jopa päinvastoin. Kuvia löytyy vain yksi ehtojen ensimmäiseltä sivulta ja se on lähinnä kuvituskuva ominaisuudessa.¹³⁰ Ehtokohtien sisältöä havainnollistavia kuvia ei ole käytetty. NL 17 -ehtojen ulkoasun ensivaikutelma on moniin muihin vakioehtoihin nähden melko miellyttävä, koska siinä on jonkin verran otsikoita, jotka on korostettu erottuvalla sinisellä värillä. Ehtojen ymmärrettävyyttä on tuettu taustatiedoilla, jotka sisältävät tietoa NL-ehdoin tehdyistä viimeisimmistä muutoksista.

NL 17 -ehtoasiakirjassa leipäteksti on mustalla ja harmaalla fontilla ja otsikot, kuvat ja alareunan koristeiviivat eri sinisen sävyillä. Ehtokohtien numerot on korostettu lihavoinnilla ja tummemmalla värillä. Taustatiedoissa viitatut kohdat on niin ikään korostettu tummemmalla värillä ja lihavoinnilla. Sekä NL 17 -ehdot että taustatiedot sisältävät kappalejakoja ja niiden yleisilme on melko selkeä. Otsikot on kirjoitettu isoilla kirjaimilla. Väriarinnat, korostukset ja otsikoinnit ovat ratkaisuja, jotka tukevat viestin välittämistä ja vähentävät tekstille usein tyypillistä puuromaisuutta. Teksti on kuitenkin raskasta ja informaatiotiheää, eikä juuri mahdollista pikalukemista, jos sopimuksen lukija haluaisi nopeasti saada tietoonsa olennaiset asiat. NL 17 -ehdoissa oleva ohjelmistoja koskeva osio¹³¹ on mielestäni tyyppiesimerkki oikeuskielen informaatiotiheydestä: kyse on verrattain lyhyestä tekstistä, joka sisältää paljon juridisia määritelmiä.

¹²⁹ Tietoa yleisistä sopimusehdoista NL 17, Teknologiateollisuus ry 2018, s. 1.

¹³⁰ Kyse on värillisestä kuvasta, jossa näkyy Tanska, Suomi, Norja ja Ruotsi, eli maat, joiden sisäisissä ja välisissä toimituksissa sopimusehdot on tarkoitettu käytettäväksi.

¹³¹ Yleiset sopimusehdot NL 17, Kohdat 5–7.

Sopimusehtojen käyttäjystävällisyyttä voidaan lisätä yksinkertaisilla keinoilla. Esimerkiksi NL 17 -ehtoja voisi selkeyttää sisällyttämällä niihin selkeäkieliset yhteenvedot. Tämä tarkoittaa sitä, että keskeisten ehtokohtien mukaan liitetään tiivistelmä,¹³² jotka esittävät ne ytimekkäästi ja yksinkertaisesti. Lausekkeen rinnalla ne vastaavat lukijoiden erilaisiin tietotarpeisiin, tukien seilailua ja sisällön ymmärtämistä.¹³³ Toinen vaihtoehto on lisätä ehtoihin käyttäjystävällisyyttä parantavia väliotsikoita, esimerkiksi FAQ-muodossa. Väliotsikot mahdollistavat tiedon löytymisen nopeammin. Tämän tutkielman ratkaisuosiossa esittelen prototyyppejä, joissa NL 17-ehtokohtien viereen on sijoitettu ymmärrettävyyttä helpottavia väliotsikoita.

NL-ehtojen taustatietojen tarkoituksena on lähinnä selostaa ehtoihin tehtyjä uudistuksia suhteessa aiempaan versioon. Tarkoitus ei siis ole ensisijaisesti kertoa lisätietoja ja tulkintavihtejä ehdoista, paitsi jos ne ovat muuttuneet aiemmasta.¹³⁴ Tästä huolimatta taustatiedot sisältävät merkittävää tietoa ehtojen tulkinnasta. Taustatiedoissa ei kuitenkaan ole lisätietoja kaikista ehtokohdista ja niiden tulkinnoista, vaan selitykset löytyvät ripotellen vanhempien NL-ehtoversioiden lisätietoliitteistä. Jos sopimusosapuoli haluaisi ennen sopimuksen tekemistä ymmärtää paremmin mihin sitoutuu, tulisi hänen etsiä käsiinsä mahdollisesti taustatiedot NL-ehtojen versioista 09 ja 01. Niiden saatavuus on myös huonompi.

NL 17 -ehdot sisältävät useita viittauksia myös ehtojen sisällä. Tiheät viittaukset tekevät tekstistä vaikealukuisen ja voivat aiheuttaa väärinkäsityksiä. Mattilan mukaan useita viittauksia käytettäessä juridisesta tekstistä voi muodostua ei-lineaarinen ”hyperteksti”, joka on tilankäytöllisesti ekonominen mutta lukijalle raskas.¹³⁵ NL 17 -ehtoja lukiessaan lukija joutuukin useaan otteeseen hyppelemään ehtokohtien välillä, koska kohdissa viitataan jatkuvasti toisiin kohtiin. Kohdissa on usein käytetty tarkentavia ilmaisuja, kuten esimerkiksi kohdan 17 viidennessä kappaleessa: ”Kohdan 16 mukaisen sopimussakon ja tämän kohdan 17 mukaisen

¹³² Selkeäkielisistä yhteenvedoista, väliotsikoista ja muista sopimusten käyttäjystävällisyyttä parantavista keinoista voi lukea lisää WorldCC:n sivuilta löytyvästä muotoilumallikirjastosta Contract Design Pattern Library: WorldCC, Stefania Passera and Helena Haapio, Contract Design Pattern Library, <https://contract-design.worldcc.com> (21.9.2021).

¹³³ WorldCC, Stefania Passera & Helena Haapio, Contract Design Pattern Library, <https://contract-design.worldcc.com> (21.9.2021).

¹³⁴ Esimerkiksi NL 17 -ehtoja koskevassa taustatiedoissa todetaan: ”Jäljempänä selostetaan kohtia, joissa uudet yleiset ehdot eroavat NL 09-ehdoista”. Vastaava toteamus löytyy myös NL 09 ehtoja koskevasta taustatietoliitteestä.

¹³⁵ Mattila 2017, s. 108.

rajoitetun korvauksen- ”.¹³⁶ Lukija joutuu mielessään yhdistelemään ehtokohdat viittauksiin kokonaiskuvan hahmottamiseksi. NL 17 -ehdot tarvitsevat jonkin verran kielenhuoltotoimenpiteitä, mutta aina viittauksia ei voida välttää. Tällöin on hyväksyttävä se, että lukija joutuu siirtymään ehtokohtien välillä saadakseen kokonaiskuvan ehtojen sisällöstä. Onneksi viittauksien vaikeaselkoisuuteen on olemassa käyttökelpoinen ratkaisu, nimittäin visualisointi. Visualisointi on kätevä tapa havainnollistaa asioiden välisiä yhteyksiä ja linkittää asioita toisiinsa.

NL 17 -ehdoista tarkasteltaviksi valikoituivat toimituslauseketta, toimitusta ja viivästystä sekä virhevastuuta koskevat ehdot. Tein ehtokohtien valinnan pitkälti informaatiomuotoilluisista lähtökohdista: valitsin ehdoista sellaiset, joista sai tuotettua uudelleenmuotoillun version sekä sanoin että kuvin. Valintaan luonnollisesti vaikutti myös ehtojen muuttamisen tarpeellisuus. Esimerkiksi WorldCC:n Most Negotiated Terms 2020 -listalla¹³⁷ Delivery on sijalla 2 eniten kiistoja aiheuttavien ehtojen listassa. NL 09 -ehtojen taustatiedoissa myyjän virhevastuuta koskeva ehto on nimetty erääksi tärkeimmistä ehdoista NL-ehdoissa.¹³⁸ Näkemykseni mukaan NL 17 -ehtoja on tarpeen muuttaa niin yleisen ulkoasun kuin yksittäisten ehtokohtien muotoilun osalta.

Näiden ehtokohtien lisäksi mielenkiintoni herättivät myös ne NL 17 -ehtojen kohdat, jotka koskivat vastuuta immateriaalioikeuksien loukkauksista. Kohtien 38–42 muotoilussa on useita vaikeaselkoisuutta aiheuttavia elementtejä, jotka voitaisiin poistaa informaatiomuotoilun keinoin. Kohtiin voitaisiin esimerkiksi lisätä otsikoita, poistaa viittauksia ja selkeyttää virkerakennetta. Myös näiden kohdalla on selkeä tarve käyttäjäystävällisempien versioiden luomiselle. Tutkielman sivumäärän puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tarkastella näitä kohtia, koska jo pelkkä immateriaalioikeudellinen teoriaosuus olisi vienyt huomattavan osan sivumäärästä.

Seuraavissa osioissa analysoin NL 17 -ehtoja, ensimmäisenä tarkastelussa on toimituslauseketta koskeva kohta 12.

¹³⁶ Esimerkiksi kohdat 36 ja 37.

¹³⁷ WorldCC, Most Negotiated Terms Report 2020.

¹³⁸ Taustatietoa yleisistä sopimusehdoista NL 09, s. 3

5.2 Toimituslauseke

NL 17 -ehtoihin sisältyy seuraava toimituslauseketta koskeva kohta:

TOIMITUSLAUSEKE

Kohta 12.

Jos on sovittu toimitusehto, sitä tulkitaan sopimuksen solmimishetkellä voimassa olleiden INCOTERMS®-tulkintasääntöjen mukaisesti. Jos toimituslauseketta ei ole erityisesti sovittu, toimitus tapahtuu vapaasti rahdinkuljettajalla (FCA) myyjän päättämään paikkaan.

Kohta 12 viittaa FCA INCOTERMS® - lausekkeeseen. Incoterms® on kokoelma kansainvälisessä tavarakaupassa tavallisimmin käytettävien toimituslausekkeiden (kauppasanojen) määritelmiä. Kokoelmaa ylläpitää Kansainvälinen kauppakamari ICC.¹³⁹ Kohta sisältää säännön toimitusehdon tulkinnasta ja (oletus)toimituslausekkeen siltä varalta, että osapuolet eivät ole sopineet toimituslausekkeesta.

NL 17 -ehtojen taustatiedoissa kerrotaan kohdan 12 sisällöstä seuraavalla tavalla:

FCA INCOTERMS® merkitsee, että myyjän tulee luovuttaa Tuote rahdinkuljettajalle tai muulle ostajan valitsemalle taholle myyjän toimipaikassa tai muussa ilmoitetussa paikassa. Jos ilmoitettu paikka on myyjän toimitilat, luovuttaminen on toteutunut, kun Tuote on lastattu ostajan käyttöön antamaan kuljetusvälineeseen. Muissa tapauksissa luovuttaminen on tapahtunut, kun Tuote on sovitussa paikassa annettu rahdinkuljettajan tai muun ostajan nimeämän tahon käyttöön myyjän kuljetusvälineellä valmiina purettavaksi.

Kuten edellä todettiin, viittaukset voivat haitata tekstin luettavuutta. Kuten yllä olevasta otteesta voimme huomata, NL 17 -ehdot viittaavat edelleen Incoterms- toimituslausekkeisiin, eli toiseen lausekekokoelmaan.¹⁴⁰ Lisäksi taustatiedot sisältävät tietoa ehtokohtiin tehdyistä viimeisimmistä muutoksista aiempaan versioon nähden.

¹³⁹ Incoterms ® 2020 by the International Chamber of Commerce (ICC), ICC rules for the use of domestic and international trade terms, 2019.

¹⁴⁰ Ks. esim. Incoterms käyttäjän käsikirja 2020.

Oikeuskielelle on ominaista laaja passiivin käyttö.¹⁴¹ Kohdassa 12 todetaankin ”on sovittu”, eikä ”Jos osapuolet ovat sopineet” tai ”Jos myyjä ja ostaja ovat sopineet”. Tekstin luettavuutta voidaan parantaa luopumalla turhista passiivilauseista ja puhumalla toimijoista niiden nimillä. Tekstissä todetaan ”-- toimitus tapahtuu vapaasti rahdinkuljettajalla (FCA) myyjän päättämään paikkaan.” Teksti olisi selvempi, jos siinä lukisi ”myyjän päättämässä paikassa”. NL 17 -ehtojen ruotsinkielisessä versiossa asia on ilmaistu seuraavalla tavalla: ”Har leveransklausul avtals, ska den tolkas i enlighet med vid avtalets ingående gällande INCOTERMS®. Har ingen leveransklausul särskilt avtals, ska leverans ske Fritt Fraktföraren (FCA) på den plats säljaren bestämmer.” Ruotsinkielisessä versiossa todetaan toimituksen tapahtuvan myyjän päättämässä paikassa. Ilmaisuu on selkeämpi kuin suomenkielisessä versiossa. Kohtaa tulisi muuttaa tältä osin vastaamaan ruotsinkielistä versiota ja myös Incoterms® FCA-määrittelyä. Ruotsinkielisessä versiossa käytetään kahteen kertaan termiä ”leveransklausul”. Suomenkielisessä versiossa käytetään ensin sanaa toimitusehto ja sitten toimituslauseke, mikä voi luoda kuvan merkityksen muuttumisesta.¹⁴² Suomenkielistä ehtokohtaa tulisi myös tältä osin muuttaa vastaamaan ruotsinkielistä versiota.

Incoterms® 2020 käyttäjän käsikirjan mukaan FCA-lauseke tarkoittaa, että myyjä toimittaa tavaran luovuttamalla sen ostajan nimeämälle rahdinkuljettajalle tai muulle henkilölle myyjän tiloissa tai muussa nimetyssä paikassa. Myyjä kantaa kustannukset ja riskin tähän asti.¹⁴³ Tämäm NL 17 -ehdoissa viitatus oletustoimituslausekkeen mukaan myyjän vastuu kustannuksista ja riskeistä voi päättyä eri vaiheissa riippuen sovitusta toimituspaikasta. Jos luovutus tapahtuu myyjän tiloissa, on myyjän lastattava tavara ostajan järjestämään kuljetusvälineeseen. Myyjä kantaa siis riskin ja kustannukset tästä toimenpiteestä. Jos taas luovutus rahdinkuljettajalle tapahtuu myyjän toimitilojen ulkopuolella, toimitus tapahtuu, kun tavara asetetaan ostajan nimeämän rahdinkuljettajan tai muun henkilön käytettäväksi myyjän kuljetusvälineessä ostajan purettavaksi.¹⁴⁴ Vaikka osapuolet käytännössä usein sopivat toimitusehdoista ja -lausekkeista yksilöllisessä sopimuksessa, käy NL 17 -ehtojen toimituslauseke hyvin visualisointiesimerkiksi. Toimituslausekkeesta tehty prototyyppi löytyy jäljempänä osiosta 6.1.

¹⁴¹ Mattila 2017, s. 142.

¹⁴² Mattila 2017, s. 98

¹⁴³ Railas 2020, s. 264.

¹⁴⁴ Railas 2020, s. 266.

5.3 Toimituksen viivästyminen

Myyjän velvollisuus on luovuttaa tavara ajoissa. Ostajan velvollisuus on puolestaan maksaa hinta sopimuksen edellyttämällä tavalla sekä toimituksen vastaanottaminen. Näitä myyjän ja ostajan velvollisuuksia luonnehditaan usein osapuolten päävelvoitteiksi kauppasopimuksessa.¹⁴⁵ Luovutuksen ajankohta on ratkaiseva arvioitaessa, onko myyjä viivästynyt. Jos myyjä ei luovuta tavaraa ajoissa, on käsillä sopimusrikkomus, toimitusviivästys. Käsitteenä viivästys kattaa sekä sellaiset tilanteet, joissa tavara luovutetaan liian myöhään, että sellaiset tilanteet, joissa tavaraa ei ylipäättäänkään luovuteta (suorituksen täyttämättä jättäminen).¹⁴⁶

NL 17 -ehtojen kohdat 13–15 koskevat toimitusaikaa, viivästyksen ilmoittamista ja toimitusajan pidentämistä:

13. Jos osapuolet ovat tietyn toimitusajankohdan sijaan sopineet ajanjaksosta, jonka kuluessa toimituksen tulee tapahtua, se alkaa sopimuksen solmimisesta.

14. Myyjän todetessa, ettei hän pysty toimittamaan sovittuun aikaan tai että toimitus hänen syystään todennäköisesti viivästyy, hänen on viipymättä ilmoitettava siitä kirjallisesti ostajalle. Viivästyksen syy sekä mahdollisuuksien mukaan todennäköinen toimituspäivä on samalla ilmoitettava. Mikäli myyjä ei tätä ilmoitusta tee, hänen on kohdista 16 ja 17 riippumatta korvattava ostajalle ne kulut, jotka aiheutuvat ilmoittamatta jättämisestä ja jotka ostaja olisi ilmoituksen saatuaan voinut välttää.

15. Toimitusaikaa tulee pidentää olosuhteisiin nähden kohtuullisesti, jos toimitus viivästyy jostakin seuraavista syistä:

- ostajan menettely tai laiminlyönti tai
- myyjä on keskeyttänyt sopimuksen toteuttamisen kohdan 21 toisen kappaleen mukaisesti tai
- muu ostajan vastuulla oleva seikka tai
- seikka, joka muodostaa kohdan 45 mukaisen ylivoimaisen esteen.

Toimitusaikaa tulee pidentää siinäkin tapauksessa, että viivästyksen syy ilmaantuu alun perin sovitun toimitusajan umpeutumisen jälkeen.

NL 17 -ehtojen kohdat 16 ja 17 koskevat puolestaan sopimussakkoa ja vahingonkorvausta

¹⁴⁵ Sandvik & Sisula-Tulokas 2013, s. 83, 85, 87. Sandvik ja Sisula-Tulokas kertovat osapuolten velvollisuuksista CISG:n mukaisesti

¹⁴⁶ Sandvik & Sisula-Tulokas 2013, s. 83, 88.

toimitusviivästyksessä:

16. Mikäli myyjä ei toimita Tuotetta ajallaan, ostajalla on oikeus sopimussakkoon siitä ajankohdasta lähtien, jona toimituksen olisi pitänyt tapahtua.

Sopimussakko on 1 % sovitusta kauppahinnasta jokaiselta alkavalta viivästysviikolta. Mikäli vain osa toimituksesta on viivästynyt, lasketaan sopimussakko sen toimitusosuuden arvosta, jota viivästyksen vuoksi ei voida ottaa käyttöön.

Sopimussakko on enintään 10 % laskuperusteena olevan toimitusosuuden arvosta.

Sopimussakko erääntyy maksettavaksi ostajan sitä kirjallisesti vaatiessa, kuitenkin aikaisintaan koko toimituksen täytyttyä tai ajankohtana, jona sopimus on purettu kohdan 17 mukaisesti.

Ostaja menettää oikeutensa sopimussakkoon, ellei esitä sitä koskevaa kirjallista vaatimusta kuuden kuukauden kuluessa ajankohdasta, jona toimituksen olisi pitänyt tapahtua.

17. Mikäli viivästys on niin pitkä, että ostajalla on oikeus kohdan 16 mukaisen sopimussakon enimmäismäärään, eikä toimitusta vielääkään tapahdu, ostaja voi kirjallisesti vaatia myyjältä toimitusta viimeisen ja kohtuullisen, vähintään yhden viikon pituisen lisäajan kuluessa.

Jos myyjä ilman ostajan vastuulla olevaa syytä ei täytä velvollisuuttaan tässä lisäajassa, ostaja voi kirjallisesti purkaa sopimuksen toimituksen siltä osalta, jota viivästyksen vuoksi ei ole voitu ottaa käyttöön.

Purkaessaan sopimuksen ostajalla on oikeus vaatia korvausta viivästyksen aiheuttamasta vahingosta sen ylittäessä kohdan 16 mukaisen viivästyssakon enimmäismäärän. Korvauksen määrä saa olla enintään 10 % purun kohteena olevan toimitusosuuden arvosta.

Mikäli ennalta on selvästi nähtävissä toimituksen viivästyvän niin, että ostajalle syntyy oikeus saada kohdan 16 mukaisen sopimussakon enimmäismäärä, ostaja voi myös purkaa kaupan. Tällaisessa tapauksessa ostajalla on oikeus sekä sopimussakon enimmäismäärään että tämän kohdan kolmannen kappaleen mukaiseen vahingonkorvaukseen.

Kohdan 16 mukaisen sopimussakon ja tämän kohdan 17 mukaisen rajoitetun korvauksen lisäksi ostaja ei voi vaatia muuta hyvitystä viivästyksen perusteella.

NL-ehtojen sopimussakkoa koskeva kohta on useamman kerran aiheuttanut tulkintaongelmia. Turun hovioikeuden ratkaisemassa tapauksessa¹⁴⁷ yritys oli reklamoinut katselmuksessa havaitsemistaan puutteista, mutta ei ollut NL 01 -ehtojen mukaisessa kuuden kuukauden määräajassa vaatinut sopimussakkoa. Siksi viivästyssakkoa ei tuomittu maksettavaksi.

¹⁴⁷ Turun HO 02.03.2011 428. Yritysten välisessä henkilönostimen prototyypin tilaussopimuksessa tuli noudattaa ensisijaisesti tilausvahvistuksessa sovittuja yleisiä sopimushtoja NL 01 ja muutoin soveltaa kauppalaian säännöksiä. Sopimussakkoa oli kirjallisesti vaadittu maksettavaksi yli kuusi kuukautta siitä ajankohdasta, jona toimituksen olisi tullut tapahtua. Vaikka katselmuksessa havaituista puutteista oli reklamoitu jo aiemmin, ei asiassa ilmenyt, että sopimussakkoa olisi vaadittu maksettavaksi vaaditussa ajassa. Viivästyssakkoa ei tullut tuomita maksettavaksi.

Välimiesoikeudessa käsitellyssä tapauksessa¹⁴⁸ puolestaan oli kyse siitä, että ostajan huomautuksia ei voitu pitää NL 85 -ehdoissa tarkoitettuina sopimussakkoa koskevin vaatimuksina. Siksi välimiesoikeus hylkäsi ostajan vaatimuksen. Välimiesoikeudessa käsitellyssä tapauksessa ostaja menetti maksamansa lähes 1,5 miljoonan kruunun ennakon, joutui maksamaan vahingonkorvauksena runsaat 0,5 miljoonaa kruunua sekä pääosan välimiesmenettelykuiluista.

Nämä kaksi oikeustapausta ilmentävät sitä, että jos vakioehdoista on sovittu, tulee niitä myös noudattaa. Tapaukset kiteyttävät hyvin sen, että sopimusosapuolten kannattaa olla hyvin selvillä sopimusehtojen sisällöstä. Väärinymmärrykset voivat käydä kalliiksi. Pelkkä osapuolten erikseen solmima sopimus ei kerro kaikkia osapuolten välisen suhteen pelisääntöjä. Joskus yksittäiset sanavalinnatkin voivat olla keskeisiä, kuten edellä mainituissa tapauksissa. Toisaalta myös ilman vakioehtoja toimiessa voi ilmetä tulkintaongelmia ja epäselvyyksiä. Jos osapuolet ovat tehneet aukollisen sopimuksen ja loput ehdot jätetty esimerkiksi kansainvälisen kauppalaian varaan, voi tämä johtaa vielä tulkinnanvaraisempaan tilanteeseen. Monesti vakioehdot ovatkin paikallaan osapuolten välistä sopimusta täydentämässä.

Purkaminen on sopimusrikkomuksen äärimmäisin seuraamus. Mikäli myyjän sopimusrikkomus on olennainen, voi ostaja purkaa sopimuksen ja vaatia korvausta syntyneistä vahingoista. Purkutilanteessa osapuolet palauttavat tehdyt suoritukset, eli ostaja palauttaa ostetun tavaran ja myyjä kauppahinnan. Kumpikin osapuoli voi vaatia purkua vastapuolen tehtyä olennaisen sopimusrikkomuksen. Purku tulee kyseeseen niin viivästyksen kuin virheenkin yhteydessä.¹⁴⁹ Kansainvälisen kauppalaian 47(2) artikla koskee myyjän viivästystä ja ostajan oikeutta sopimuksen purkamiseen. Olennainen viivästys luo ostajalle oikeuden kaupan purkamiseen. Jos ostaja purkaa sopimuksen pelkän olennaisen viivästyksen perusteella antamatta lisäaikaa, on tällöin kuitenkin riski siitä, että tuomioistuin katsoo myöhemmin, ettei viivästys ollutkaan olennainen ja ostaja syyllistyykin itse sopimusrikkomukseen purkamalla kaupan oikeudettomasti. Lisääjan antaminen ja sen loppuun kuluminen tekevät viivästyksestä varmuudella purkamiseen oikeuttavan sopimusrikkomuksen.¹⁵⁰ NL 17 -ehdoissa lisääjan antaminen kirjallisesti on asetettu nimenomaan purkuoikeuden edellytykseksi. NL 17 -ehtojen viivästyksen

¹⁴⁸ Kriström, B. Affärsjuridik Nr 1, mars 1999, s. 3.

¹⁴⁹ Sandvik & Sisula-Tulokas 2013, s. 131.

¹⁵⁰ Sandvik & Sisula-Tulokas 2013, s. 126.

liittyvät kohdat sisältävät monta osapuolten kannalta olennaista asiaa, joita on tarpeen korostaa informaatiomuotoilun keinoin. Kuten oikeustapauksista kävi ilmi, sopimusosapuolet eivät aina välttämättä havaitse ehtoihin sisältyvien toimintavaatimusten oikeaa sisältöä, ja tämä voi johtaa ikäviin seuraamuksiin.

5.4 Virhevastuu

Sopimuksenmukaisen tavaran luovuttaminen on yksi myyjän päävelvollisuuksista kauppasopimuksessa. Virheen käsite ja kysymys myyjän vastuun perustavasta tavaran virheestä ovat tulkintakysymyksiä.¹⁵¹ NL 17 -ehtojen myyjän virhevastuu koskee Tuotteen suunnittelusta, materiaaleista tai valmistuksesta johtuvia alkuperäisiä virheitä. NL 17 -ehtojen kohdat 24–37 koskevat virhevastuuta. Nämä kohdat sijaitsevat otsikon 'Vastuu virheistä' alla. Kohdat sisältävät myös ostajan reklamaatiovelvollisuuden ja oikeudet virhetilanteessa. NL-ehtojen myyjän virhevastuuta koskevat kohdat ovat keskeisen luonteensa vuoksi olleet laajan keskustelun ja muutostyön kohteena.¹⁵²

NL 17 -ehtojen kohdassa 24 (Vastuu virheistä) todetaan seuraavasti:

Myyjä sitoutuu jäljempänä kohdissa 25–36 mainitun mukaisesti korjaamalla tai vaihtamalla poistamaan kaikki suunnittelusta, materiaaleista tai valmistuksesta johtuvat Tuotteen virheet.

Jos myyjä vastaa viasta, hän vastaa myös vian Tuotteelle aiheuttamasta vahingosta.

Myyjän vastuu ei koske virheitä, jotka aiheutuvat ostajan luovuttamasta materiaalista tai ostajan osoittamasta tai yksilöimästä rakenneratkaisusta.

Salmi-Tolonen (2014) on tarkastellut kyseistä kohtaa vastaavaa NL 09 -ehtojen kohtaa 21, nostaen esille virheen ja vian käyttämisen toistensa synonyymeinä, vaikka ne eivät sitä oikeuskielessä ole. Tiivistetysti oikeuskielessä virhe tarkoittaa poikkeamaa sovitusta ja vika toimimattomuutta tai epätäydellisyyttä. Ne ovat kausaalisuhteessa toisiinsa, sillä vika voi johtua

¹⁵¹ Sandvik & Sisula-Tulokas 2013, s. 99.

¹⁵² Ks. tarkemmin Taustatietoja yleisistä sopimusehdoista NL 09.

virheestä.¹⁵³ Sama ongelmallinen termien käyttö on siirtynyt ehtojen uudempaan versioon NL 17 -ehtoihin. Salmi-Tolonen esitti vertailupohjana kansainvälisen kauppalaian 35 artiklan englanninkielistä alkuperäistekstiä, jossa käytetään termejä *non-conformity* tai *lack of conformity* virheestä. *Non-conformity* sananmukaisesti kertoo, että jokin ei ole odotetun, edellytetyn tai sovitun mukaista. Salmi-Tolosen mukaan suomesta englantiin käännettyissä oikeudellisissa teksteissä käytetään usein *defect* -termiä vikaa tarkoittaessa, termi viittaa paremminkin vikaan, koska sen merkitys yleiskielessä on, että jokin on epätäydellinen tai viallinen eikä toimi tai näytä siltä kuin toimiva virheetön tuote. Kansainvälisen kauppalaian englanninkielinen versio ei käytä *defect* sanaa. Termiä *defect* käytetään myös NL 09 ja NL 17 -ehtojen englanninkielisissä versioissa vastaamaan merkityssisällöltään erilaisia sanoja vika ja virhe.¹⁵⁴

Sama ongelmallisuus termien käytössä jatkuu NL 17 -ehtojen kohdassa 29:

--Tällöin myyjä on täyttänyt velvollisuutensa vian osalta toimittamalla ostajalle korjatun tai uuden osan.

NL 17 -ehtojen kohdissa 24–37 käytetään vaihdellen sanaa virhe, vika ja viallinen. Näitä kohtia voitaisiin muotoilla siten, että nämä termien käyttöön liittyvät ongelmallisuudet poistettaisiin ja käytettäisiin johdonmukaisesti vain yhtä termiä kuvaamaan tuotteen virhettä tai viallisuutta. NL 17 -ehdoissa säännellään myös virhevastuun kestoa. NL 09 -ehtojen taustatiedoissa myyjän virhevastuu koskee tuotteen suunnittelusta, materiaaleista tai valmistuksesta johtuvia alkuperäisiä virheitä.¹⁵⁵

Virhevastuun kestoa kuvaavat NL 17 -ehtojen kohdat 26, 27, 36 ja 37:

¹⁵³ Salmi-Tolonen 2014, s. 325–331.

¹⁵⁴ Salmi Tolonen 2014, s. 328.

¹⁵⁵ Ks. Taustatietoja yleisistä sopimusehdoista NL 09, Teknologiateollisuus ry.

26. Myyjä vastaa vain niistä virheistä, jotka ilmenevät yhden vuoden kuluessa toimituksesta. Jos Tuotteen käyttörasitus on sovittua suurempi, takuu-aika lyhenee vastaavasti.

27. Kohdan 24 mukaisen vaihdon tai korjauksen yhteydessä myyjä vastaa vaihto-osista ja korjatuista osista kuten alkuperäisestä Tuotteesta yhden vuoden ajan. Tuotteen muulta osalta kohdan 26 mukaista vastuu-aikaa pidennetään vain ajanjaksolla, jonka aikana Tuotetta ei myyjän vastuulla olevan virheen vuoksi voitu käyttää.

36. Siitä huolimatta, mitä kohdissa 24–35 on sanottu, myyjä ei vastaa Tuotteen missään osassa esiintyvistä virheistä pitempään kuin vuoden kohdan 26 ensimmäisessä virkkeessä mainitun alkuperäisen vastuuajan päättymisestä tai osapuolten sopiman muun vastuuajan päättymisestä.

37. Myyjä ei vastaa virheistä muilta osin kuin mitä kohdissa 24–36 on määrätty.

Kyseisten kohtien summana muodostuu myyjän virhevastuun maksimijaksi yhteensä 2 vuotta. 2 vuoden maksimijaksoa ei kuitenkaan ilmaista suoraan missään ehtokohdassa, vaan se näkyy ripotellen edellä mainituissa ehtokohdissa. Myyjän virhevastuun kokonaiskesto olisi hyvä selventää, koska osapuoli ei välttämättä NL 17 -ehtoja lukiessaan ymmärrä useampien kohtien muodostamaa kokonaiskuvaa, vaan ymmärtää ne ikään kuin irrallisina palasina. Käyttäjäturvallisuutta voitaisiin lisätä ilmaisemalla myyjän virhevastuun kestoä visualisoinnin kautta tai kiteyttämällä asia tekstin tasolla suoraan, todeten että virhevastuu voi kestää maksimissaan 2 vuotta. Kohdissa puhutaan vaihtelevasti ”virhevastuusta” ja ”takuusta”. Myös NL 09 taustatiedoissa käytetään useassa kohtaa takuu -sanaa.¹⁵⁶ Virhevastuulla viitataan oikeuskielessä lainsäädännöstä johtuvaan vastuuseen, kun taas takuulla tarkoitetaan sopimuksella sovittua vastuuta. NL 17 -ehtojen kohtien muotoilussa olisi hyvä valita toinen näistä ilmaisuista ja käyttää sitä johdonmukaisesti.

¹⁵⁶ Ks. Taustatietoja yleisistä sopimusehdoista NL 09, Teknologiateollisuus ry.

6 PROTOTYYPIT

6.1 Toimituslauseke

Osiassa 5.2 esiteltiin NL 17 -ehtojen toimituslauseketta koskeva kohta. Kohta 12 on ilmaistu melko käyttäjäystävällisesti, vaikka siinä ei avatakaan tarkemmin FCA-lausekkeen sisältöä. Ehtokohdan muotoilua voidaan muuttaa käyttäjäystävällisemmäksi lisäämällä väliotsikoita ehtokohdan viereen seuraavalla tavalla:

TOIMITUSLAUSEKE	
Miten toimituslauseketta tulkitaan?	12. Jos on sovittu toimitusehto, sitä tulkitaan sopimuksen solmimishetkellä voimassa olleiden INCOTERMS®-tulkintasääntöjen mukaisesti.
Mitä jos toimituslauseketta ei ole sovittu?	Jos toimituslauseketta ei ole erityisesti sovittu, toimitus tapahtuu vapaasti rahdinkuljettajalla (FCA) myyjän päättämään paikkaan.

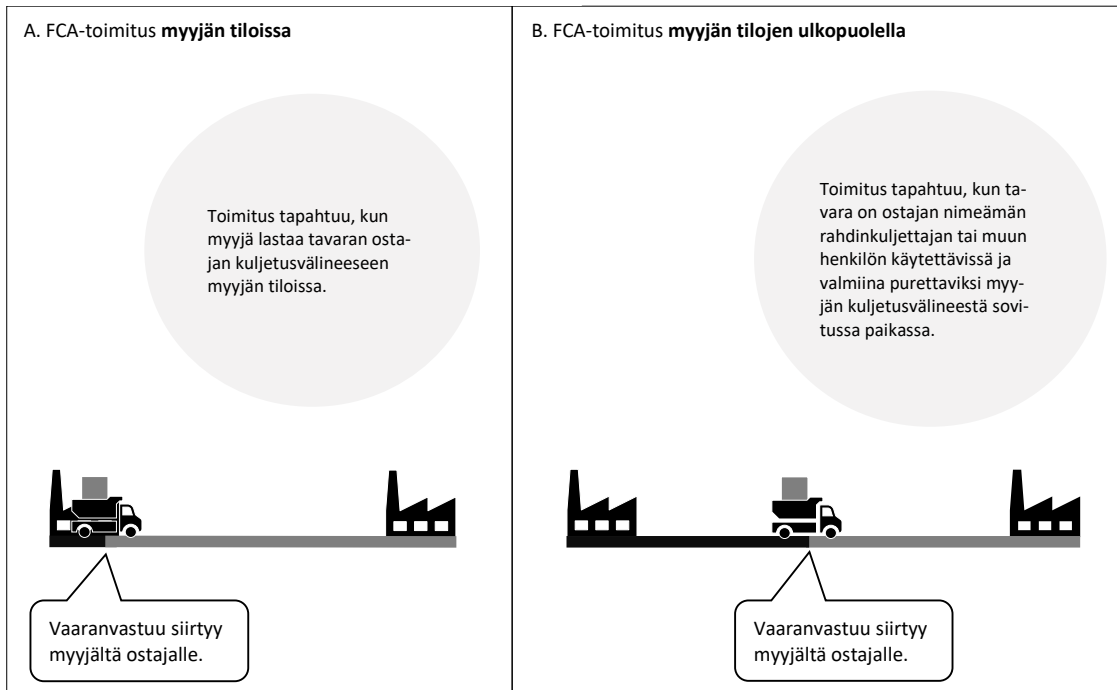
Kuva 2. NL 17 -ehdot, kohta 12. Prototyyppi. FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.

Väliotsikoiden tarkoitus on muun ohessa nopeuttaa yleiskuvan muodostamista asiakirjasta. Ehtokohta on melko lyhyt, joten väliotsikot riittävät, eikä yhteenvetoja ole tarpeen käyttää. Tekstin muotoilemisesta huolimatta Incoterms® FCA-toimituslausekkeen sisältö voi olla vaikea hahmottaa. Jos sopimusosapuolet eivät ole sopineet NL 17 -ehdoista poikkeavalla tavalla toimituslausekkeesta, toimitukseen sovelletaan NL 17 -ehtojen mukaisesti FCA – Free Carrier -vapaasti rahdinkuljettajalla lauseketta. FCA-lausekkeen mukainen toimitus on Incoterms -tulkintasäännöissä määritelty sen mukaan, missä luovutus rahdinkuljettajalle tapahtuu. Jos luovutus tapahtuu myyjän tiloissa, on myyjän lastattava tavara ostajan järjestämään kuljetusvälineeseen. Myyjä kantaa riskin ja kustannukset tästä toimenpiteestä. Jos taas luovutus rahdinkuljettajalle tapahtuu myyjän toimitilojen ulkopuolella, toimitus tapahtuu, kun tavara asetetaan ostajan nimeämän rahdinkuljettajan tai muun henkilön käytettäväksi myyjän

kuljetusvälineessä ostajan purettavaksi.¹⁵⁷ FCA-lausekkeen mukaan riskin siirtymisvaihe voi olla eri, riippuen sovitusta toimituspaikasta.

Seuraavaksi esittelen toimituslauseketta koskevan visualisoidun prototyypin:

Kohta 12. Toimituslauseke
FCA Incoterms® - kaksi vaihtoehtoista toimituspaikkaa



Kuva 3. NL 17 -ehdot, kohta 12. Prototyyppi. FCA-toimitus myyjän tiloissa ja myyjän tilojen ulkopuolella.

Tämä prototyyppi ilmentää useamman ehtokohdan tärkeimpiä asioita: milloin toimitus tapahtuu ja milloin vaaranvastuu siirtyy myyjältä ostajalle. Kuvassa on huomioitu FCA-lausekkeen sisältämät kaksi vaihtoehtoista luovutuspaikkaa, jotka vaikuttavat vaaranvastuun siirtymisen ajankohtaan. Visualisointivaihtoehtoja punnitessa tärkeää on pysyä kohtuudessa ja selkeydessä, koska kuvien tarkoitus on tukea ja helpottaa ehdon sisällön ymmärtämistä, eikä tehdä siitä työläämpää. Sen vuoksi yksinkertaiset kuvitukset toimivat parhaiten.

¹⁵⁷ Railas 2020, s. 266.

6.2 Toimituksen viivästyminen

Tässä osiossa esittelen toimitusta ja viivästystä koskevat väliotsikoidut prototyypit. Kuten edellä analyysiosiossa todettiin, sopimusehtoja voidaan selkeyttää väliotsikoiden avulla laittamalla keskeisiin kohtiin niiden löytämistä helpottava yksinkertainen FAQ-väliotsikko.¹⁵⁸ Prototyyppi on tehty NL 17 -ehtojen toimitus ja viivästys -osiosta:

TOIMITUS JA VIIVÄSTYS	
MYYJÄN VIIVÄSTYS	
VIIVÄSTYSILMOITUS	
Miten myyjän tulee toimia toimituksen viivästyessä?	14. Myyjän todetessa, ettei hän pysty toimittamaan sovittuun aikaan tai että toimitus hänen syystään todennäköisesti viivästyy, hänen on viipymättä ilmoitettava siitä kirjallisesti ostajalle. Viivästyksen syy sekä mahdollisuuksien mukaan todennäköinen toimituspäivä on samalla ilmoitettava.
Mitä jos myyjä ei tee viivästysilmoitusta?	Mikäli myyjä ei tätä ilmoitusta tee, hänen on kohdista 16 ja 17 riippumatta korvattava ostajalle ne kulut, jotka aiheutuivat ilmoittamatta jättämisestä ja jotka ostaja olisi ilmoituksen saatuaan voinut välttää.
TOIMITUSAJAN PIDENTÄMINEN	
Milloin toimitusaikaa tulee pidentää?	15. Toimitusaikaa tulee pidentää olosuhteisiin nähden kohtuullisesti, jos toimitus viivästyy jostakin seuraavista syistä: <ul style="list-style-type: none"> – ostajan menettely tai laiminlyönti tai – myyjä on keskeyttänyt sopimuksen toteuttamisen kohdan 21 toisen kappaleen mukaisesti tai – muu ostajan vastuulla oleva seikka tai – seikka, joka muodostaa kohdan 45 mukaisen ylivoimaisen esteen. Toimitusaikaa tulee pidentää siinäkin tapauksessa, että viivästyksen syy ilmaantuu alun perin sovittuun toimitusaikaan umpeutumisen jälkeen.

Kuva 4. NL 17 -ehdot, kohdat 14–15. Prototyyppi. FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.

¹⁵⁸ Selkokielisistä lausekeyhteenvedoista, FAQ-muotoisista väliotsikoista ja muista sopimusten käyttäjätavallisyttä parantavista keinoista voi lukea lisää WorldCC:n sivuilta löytyvästä Contract Design Pattern Librarystä: WorldCC, Stefania Passera & Helena Haapio, Contract Design Pattern Library, <https://contract-design.worldcc.com> (21.9.2021).

SOPIMUSSAKKO	
Mitä toimituksen viivästyksestä seuraa?	16. Mikäli myyjä ei toimita Tuotetta ajallaan, ostajalla on oikeus sopimussakkoon siitä ajankohdasta lähtien, jona toimituksen olisi pitänyt tapahtua.
Miten sopimussakko lasketaan?	Sopimussakko on 1 % sovitusta kauppahinnasta jokaiselta alkavalta viivästysviikolta. Mikäli vain osa toimituksesta on viivästynyt, lasketaan sopimussakko sen toimitusosuuden arvosta, jota viivästyksen vuoksi ei voida ottaa käyttöön. Sopimussakko on enintään 10 % laskuperusteena olevan toimitusosuuden arvosta.
Milloin sopimussakko erääntyy maksettavaksi?	Sopimussakko erääntyy maksettavaksi ostajan sitä kirjallisesti vaatiessa, kuitenkin aikaisintaan koko toimituksen täytyttyä tai ajankohtana, jona sopimus on purettu kohdan 17 mukaisesti.
Milloin sopimussakko vaatimus tulee esittää?	Ostaja menettää oikeutensa sopimussakkoon, ellei esitä sitä koskevaa kirjallista vaatimusta kuuden kuukauden kuluessa ajankohdasta, jona toimituksen olisi pitänyt tapahtua.
LISÄAIKA, PURKUIKKEUS JA VAHINGONKORVAUS	
Mitä jos viivästystilanne pitkittyy?	17. Mikäli viivästys on niin pitkä, että ostajalla on oikeus kohdan 16 mukaisen sopimussakon enimmäismäärään, eikä toimitusta vielääkään tapahdu, ostaja voi kirjallisesti vaatia myyjältä toimitusta viimeisen ja kohtuullisen, vähintään yhden viikonpituisen lisäajan kuluessa.
Mitä ostaja voi tehdä pitkittyneessä viivästystilanteessa?	Jos myyjä ilman ostajan vastuulla olevaa syytä ei täytä velvollisuuttaan tässä lisäajassa, ostaja voi kirjallisesti purkaa sopimuksen toimituksen siltä osalta, jota viivästyksen vuoksi ei ole voitu ottaa käyttöön.
Mitä korvauksia ostaja voi vaatia viivästyksen aiheuttamista vahingoista?	Purkaessaan sopimuksen ostajalla on oikeus vaatia korvausta viivästyksen aiheuttamasta vahingosta sen ylittäessä kohdan 16 mukaisen viivästyssakon enimmäismäärän. Korvauksen määrä saa olla enintään 10 % purun kohteena olevan toimitusosuuden arvosta.
Mitä jos toimitusviivästys on ennalta nähtävissä?	Mikäli ennalta on selvästi nähtävissä toimituksen viivästyvän niin, että ostajalle syntyy oikeus saada kohdan 16 mukaisen sopimussakon enimmäismäärä, ostaja voi myös purkaa kaupan. Tällaisessa tapauksessa ostajalla on oikeus sekä sopimussakon enimmäismäärään että tämän kohdan kolmannen kappaleen mukaiseen vahingonkorvaukseen.
EI MUUTA HYVITYSTÄ	
Voiko ostaja vaatia muita korvauksia viivästyksen perusteella?	Kohdan 16 mukaisen sopimussakon ja tämän kohdan 17 mukaisen rajoitetun korvauksen lisäksi ostaja ei voi vaatia muuta hyvitystä viivästyksen perusteella.

Kuva 5. NL 17 -ehdot, kohdat 16–17. Prototyyppi. FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiaetelisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.

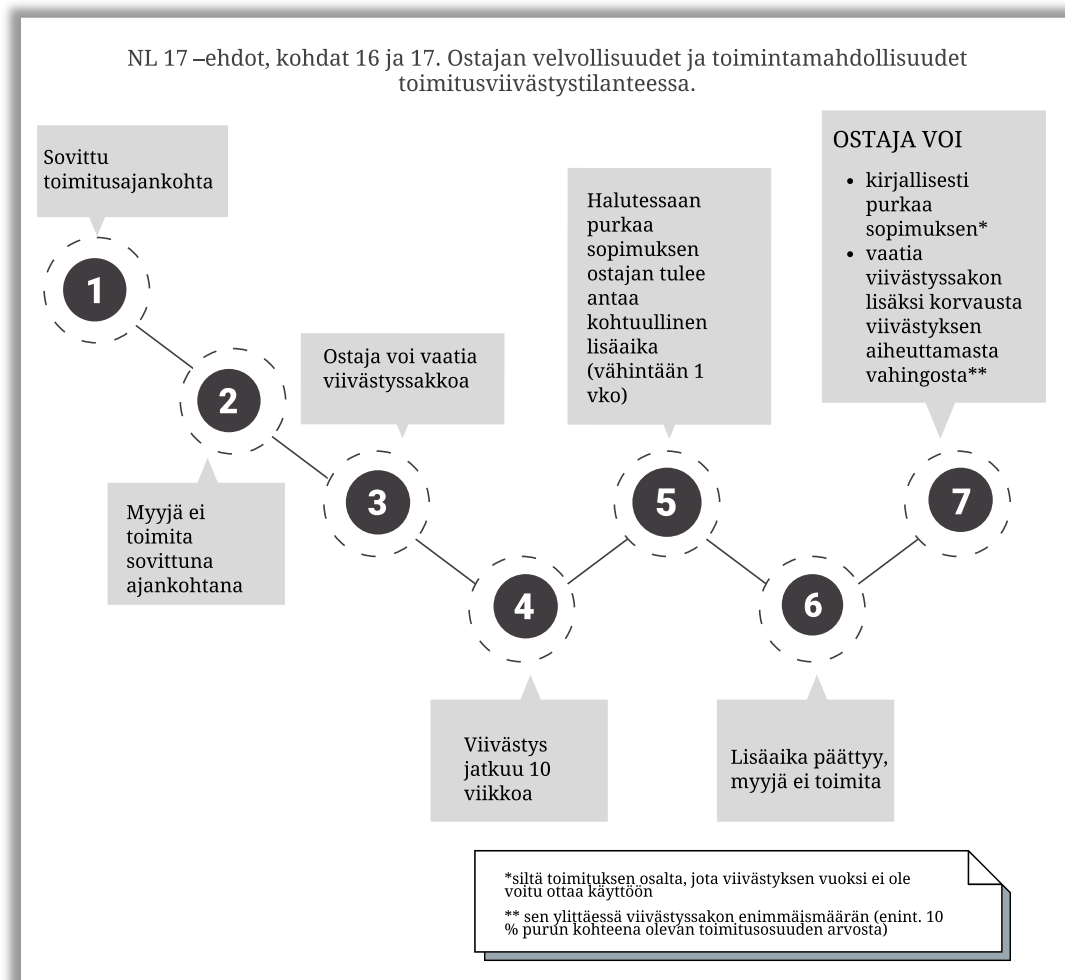
OSTAJAN VIIVÄSTYS	
VIIVÄSTYSILMOITUS	
Mitä ostajan tulee tehdä, jos hän ei pysty ottamaan tuotetta vastaan sovittuna aikana?	18. Ostajan todetessa, ettei hän pysty ottamaan Tuotetta vastaan sovittuna aikana tai että vastaanotto hänen syystään todennäköisesti viivästyy, hänen on viivymättä ilmoitettava tästä kirjallisesti myyjälle. Viivästyksen syy sekä mahdollisuuksien mukaan todennäköinen vastaanottopäivä on samalla ilmoitettava.
Onko kauppahinta silti maksettava?	Vaikka ostaja ei ottaisi Tuotetta vastaan sovittuna aikana, hän on velvollinen suorittamaan kauppahinnan tai sen osan sovittujen maksuehtojen mukaisesti aivan kuin Tuote olisi toimitettu. Myyjä huolehtii Tuotteen varastoinnista ostajan kustannuksella ja vastuulla. Ostajan halutessa myyjän on vakuutettava toimitus ostajan kustannuksella.
Mitä myyjän tulee tehdä?	
LISÄAIKA, PURKUIKKEUS JA VAHINGONKORVAUS	
Mitä jos ostajan viivästys pitkittyy?	19. Ellei kohdassa 18 mainittu ostajan viivästys ole kohdan 45 mukaisesta esteestä johtuva, myyjä voi kirjallisesti vaatia ostajaa ottamaan Tuotteen vastaan kohtuullisen lisäajan kuluessa.
Milloin myyjä voi purkaa sopimuksen ostajan viivästystilanteessa?	Mikäli ostaja ilman myyjän vastuulla olevaa syytä ei lisääjankaan kuluessa ota vastaan Tuotetta, myyjä voi kirjallisesti purkaa sopimuksen toimitusvalmiin tuotteen siltä osalta, jota ei ostajanlaiminlyönnin takia ole toimitettu.
Mitä korvauksia myyjä voi vaatia ostajalta?	Myyjä voi lisäksi vaatia ostajalta korvausta laiminlyönnin myyjälle aiheuttamasta vahingosta. Korvauksen määrä ei saa ylittää purun kohteena olevan toimitusosuuden arvoa.

Kuva 6. NL 17 -ehdot, kohdat 18–19. Prototyypin FAQ-väliotsikot. Oikealla puolella sijaitsevat Teknologiateollisuuden ehdot ja vasemmalla kehittämäni FAQ-väliotsikot.

Kuten voimme prototyypin perusteella havaita, väliotsikoiden lisääminen muuttaa asiakirjan ulkoasua suuresti, vaikka ehtokohtien sisältöön ei puututakaan. Otsikoiden kysymysten avulla sopimusehdoista löytää jo muutamalla silmäyksellä pääasiat. Väliotsikoiden lisäämisen lisäksi myös aihealueen pääotsikko on muutettu hieman. Aiempi otsikko oli muodossa ”Toimitusaika. Viivästys” ja nyt se on muodossa ”Toimitusaika ja viivästys”. Muutokset on tehty käyttäjäystävällisyyttä ja asiakirjan esteettisyyttä ajatellen. Lisäksi on lisätty otsikot Myyjän viivästys ja Ostajan viivästys erottelemaan isompia aihekokonaisuuksia.

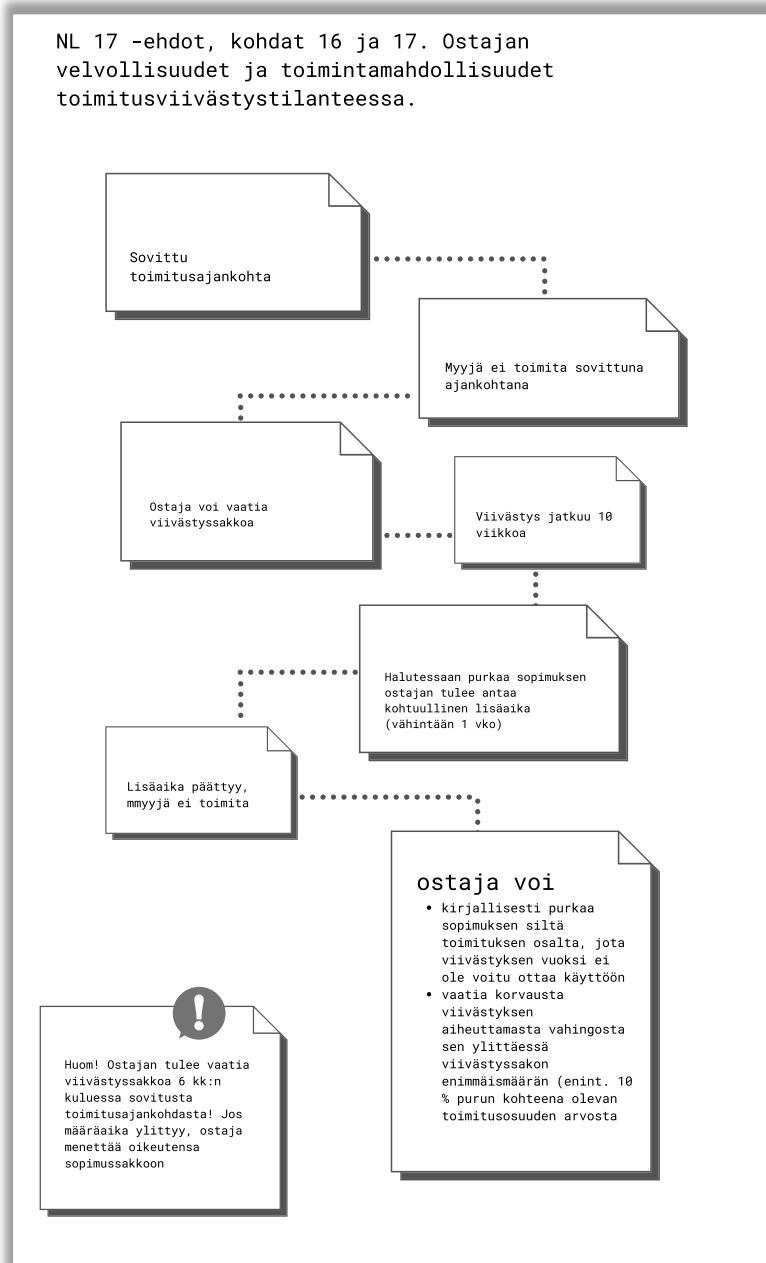
Otsikoinnin lisäksi on myös muita vaihtoehtoisia tapoja selkeyttää sopimusehtojen rakennetta ja ulkoasua. Tekstiä voidaan muokata selkeämmäksi korostamalla osapuolten kannalta olennaisia ehtokohtia, joissa on väärinymmärryksen riski. Toimituksen viivästystä käsittelevässä sopimusehdossa olennaista on korostaa kummankin osapuolen oikeuksia ja velvollisuuksia. Myyjän tulee suorittaa toimitus oikea-aikaisesti ja ostajan tulee maksaa kauppahinta. Viivästystilanteessa myyjän tulee ilmoittaa viivästyksestä NL-ehtojen määrittelemässä ajassa eli viivymättä ja kirjallisesti halutessaan purkaa sopimuksen, ja ostajan velvollisuus on antaa

lisäaika toimituksen tekemiselle viivästyksen pitkittyessä. Myös ostajalla on ilmoitusvelvollisuus, mikäli tavarantoimitus vastaanotto todennäköisesti viivästyy. Korostaminen voidaan tehdä useammalla eri tavalla, esimerkiksi tekstin lihavoimisella, värien kontrasteilla ja visualisoinneilla. Visualisoinnit ovat omiaan nostamaan esille tärkeimpiä ehtokohtia sopimuksesta. Tällä tavoin lukijan huomio saadaan kiinnittymään olennaisiin asioihin. Olen luonut toimitusviivästyksestä useampia prototyyppejä, joiden tarkoitus on kiinnittää lukijan huomio olennaisiin kohtiin. Prototyypit havainnollistavat myyjän viivästyksen jatkumista, lisäajan antamista ja ostajan toimintamahdollisuuksia myyjän viivästyksen jatkuessa:



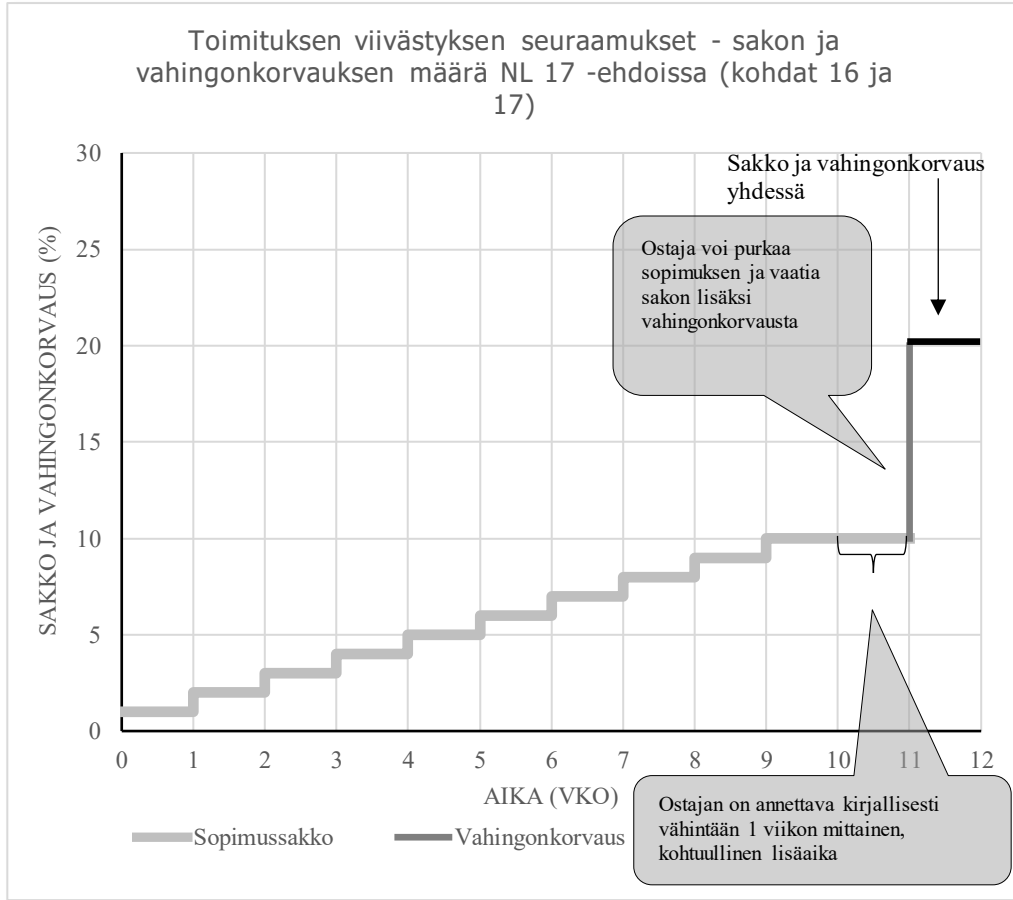
Kuva 7. NL 17 -ehdot, kohdat 16 ja 17. Prototyyppi. Ostajan velvollisuudet ja toimintamahdollisuudet toimitusviivästystilanteessa. Vaihtoehto A.

Seuraavaksi vaihtoehtoinen kuva samoista ehdoista:



Kuva 8. NL 17 -ehdot, kohdat 16 ja 17. Prototyyppi. Ostajan velvollisuudet ja toimintamahdollisuudet toimitusviivästystilanteessa. Vaihtoehto B.

Viivästyksestä aiheutuvan sakan ja vahingonkorvauksen määrää voidaan havainnollistaa seuraavalla kuviolla:



Kuva 9. NL 17 -ehdot, kohdat 16 ja 17. Prototyypä. Viivästyksen seuraamukset ja sakon ja vahingonkorvauksen määrä. Kuvio on laadittu mukailien teosta Yritysten sopimus- ja vastuuketjut - Sopimusten hallinta käytännössä, Helena Haapion luvun Sopimus- ja vastuuketjun hallinta viivästystilanteessa kuviota 10.¹⁵⁹

Kuvan 9 prototyypä selkeyttää NL 17 -ehtojen kohtien 16 ja 17 sisältöä. Aikajanalla näkyvät vaak akselilla kuluvat viikot ja pysty akselilla kertyvän korvauksen määrä. Sopimussakko näkyy vaaleanharmaana värinä ja vahingonkorvaus tummemman harmaana värinä. Sopimussakko on 1 % sovitusta kauppahinnasta jokaiselta alkavalta viivästysviikolta ja se voi olla määrältään enintään 10 %. Mikäli viivästys on niin pitkä, että ostajalla on oikeus sopimussakon enimmäismäärään, eikä toimitusta vielä tapahtu, ostaja voi kirjallisesti vaatia myyjältä toimitusta viimeisen ja kohtuullisen, vähintään yhden viikon pituisen lisäajan kuluessa. Jos myyjä ilman ostajan vastuulla olevaa syytä ei täytä velvollisuuttaan tässä lisäajassa, ostaja voi kirjallisesti purkaa sopimuksen toimituksen siltä osalta, jota viivästyksen

¹⁵⁹ Haapio 2014, s. 125.

vuoksi ei ole voitu ottaa käyttöön. Purkaessaan sopimuksen ostajalla on oikeus vaatia korvausta viivästyksen aiheuttamasta vahingosta sen ylittäessä viivästyssakon enimmäismäärän.

Kuva selventää sopimussakon määrän lisäksi myös purkutilanteeseen liittyvää ostajan velvollisuutta antaa kirjallisesti kohtuullinen, vähintään yhden viikon lisäaika myyjälle toimituksen suorittamiseksi.¹⁶⁰ Lopussa korvaussumma ei enää prosentuaalisesti kohoa. Viivästyssakko mukaan lukien korvausta voi kertyä maksimissaan 20 % toimituksen hinnasta. Kohtaan 17 voitaisiin ehtoja tarkistettaessa lisätä lause: ”Lisääajan antaminen kirjallisesti on purkuoikeuden edellytys. Mikäli ostaja ei anna lisäaikaa kirjallisesti, ei purkuoikeutta ole”. Tällä hetkellä asia ilmenee NL 17 -ehtojen taustatiedoista.

6.3 Virhevastuu

Tässä osiossa esittelen NL 17 -ehtojen mukaista myyjän virhevastuuta käsittelevät prototyypit. NL 17 -ehtojen mukainen myyjän virhevastuu kestää lähtökohtaisesti yhden vuoden ja maksimissaan 2 vuotta. NL-ehdoissa ei missään kohdin mainita 2 vuoden maksimiaikaa nimenomaisesti, vaan ripotellusti kohdissa 26, 27, 36 ja 37. Vastuu päättyy lopullisesti, kun alkuperäisestä toimituksesta on kulunut kaksi vuotta, paitsi jos myyjä on myöntänyt Tuotteelle pidemmän vastuu- tai takuuajan.

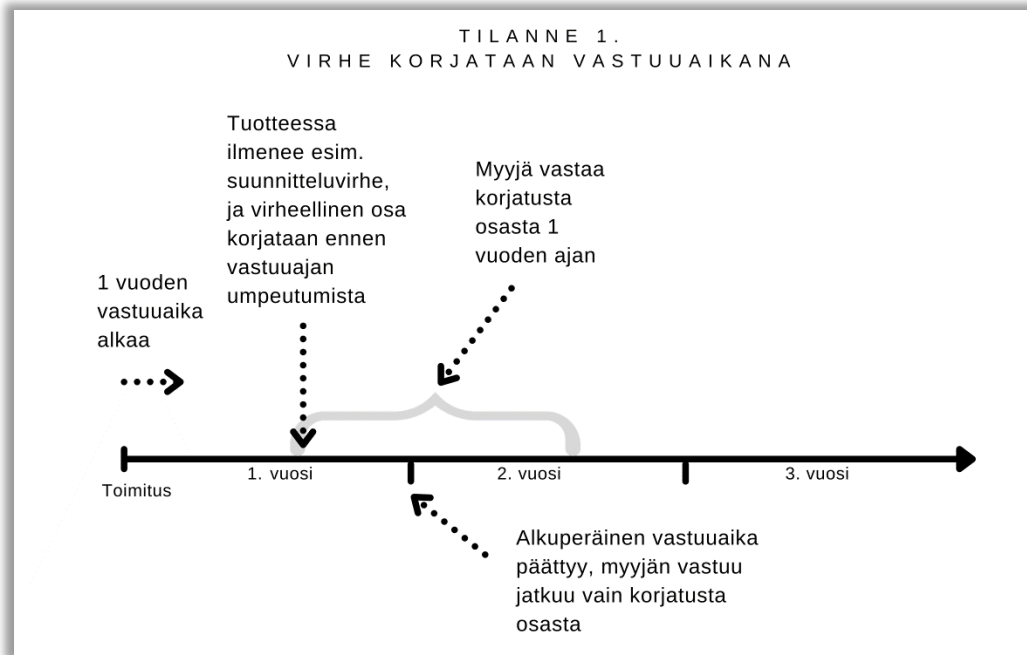
Kuvien 10–12 prototyypit havainnollistavat myyjän virhevastuun kokonaiskestoja virheellistä osaa korjattaessa tai vaihdettaessa. Jos laitteessa ilmenee esimerkiksi suunnittelusta johtuva virhe ennen myyjän vastuuajan päättymistä ja virheellinen osa vaihdetaan, päättyy myyjän vastuu vaihdetusta osasta vuoden päästä osan vaihtamisesta. Takarajana on kuitenkin kaksi vuotta toimituksesta. Esimerkiksi jos laitteen toimituspäivä on 1.1.2020 ja laitteen x osa vikaantuu ja se vaihdetaan 30.12.2020, päättyy myyjän vastuu laitteesta muun kuin vikaantuneen osan kohdalta 31.12.2020 ja viiallisen tilalle vaihdetun osan osalta 29.12.2021.

Prototyyppi tekee selväksi sen, että myyjän virhevastuu päättyy 2 vuoden kuluttua

¹⁶⁰ Velvollisuus lisäajan antamiseen koskee vain purkutilanteita: lisäaikaa ei ole velvollisuutta antaa, ellei ostaja halua purkaa sopimusta.

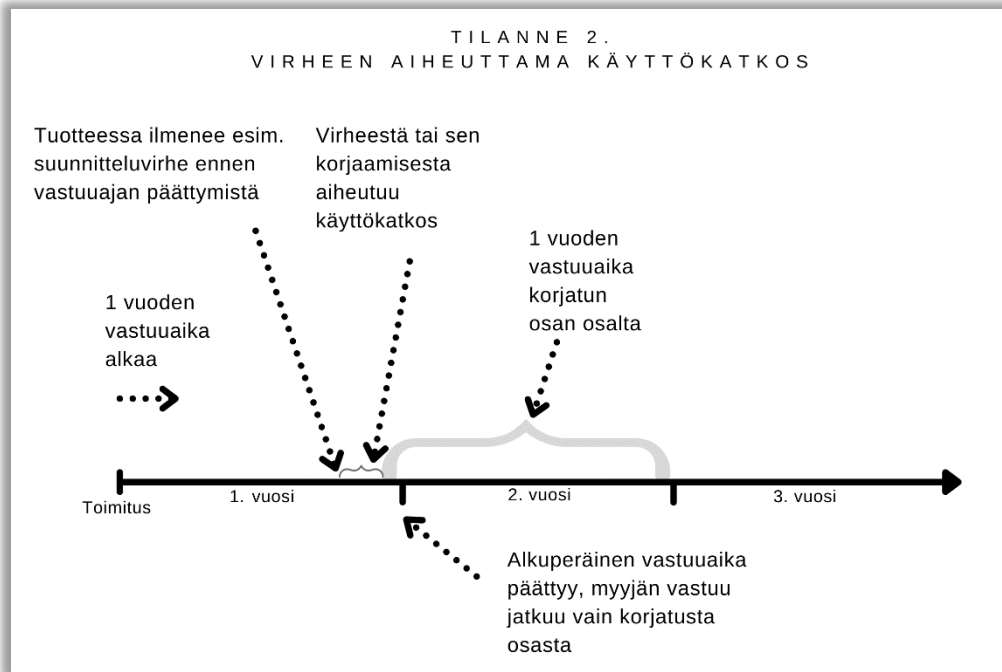
toimituksesta, vaikka tuote tai sen osa olisi jouduttu vaihtamaan useamman kerran, ja pidentetty vastuu-aika olisi vielä ”kesken”. Vaihdetun osan vikaantumisen 2 vuoden jälkeen toimituksesta ei ole enää myyjän vastuulla NL 17 -ehtojen mukaan.

Kuvassa 10 on kyse tilanteesta, jossa virhe korjataan vastuu-aikana:



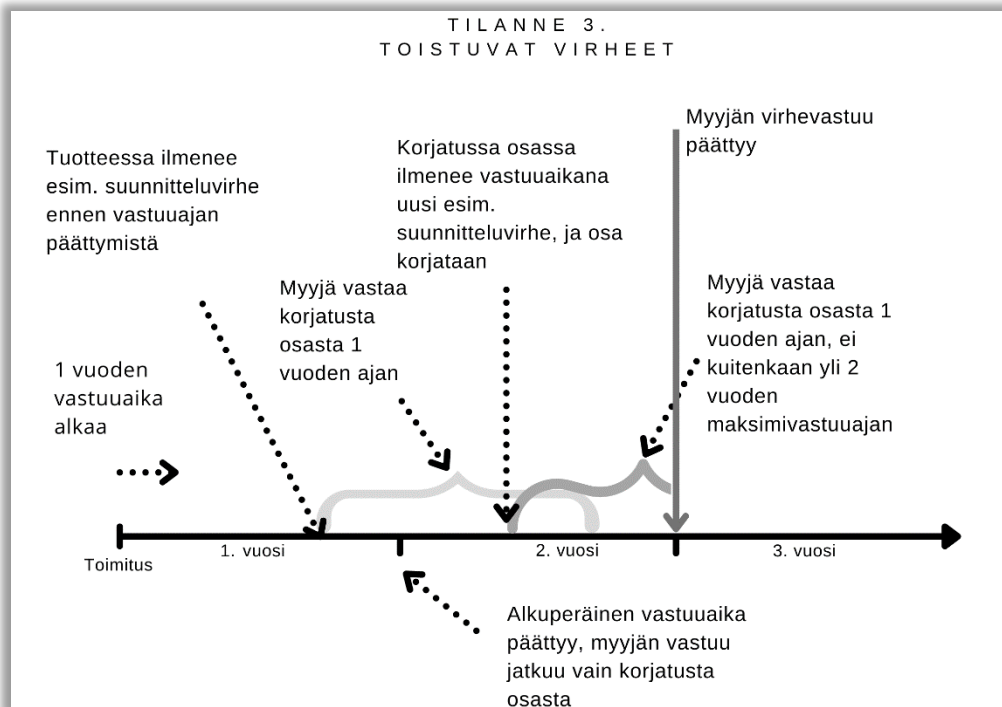
Kuva 10. NL 17 -ehdot, kohdat 26, 27, 36 ja 37. Prototyypin myyjän virhevastuun kesto. Tilanne 1. Virhe korjataan vastuu-aikana.

Kuvassa 11 on kyse tilanteesta, jossa virheestä aiheutuu käyttökatkos:



Kuva 11. NL 17 -ehdot, kohdat 26, 27, 36 ja 37. Prototyypin myyjän virhevastuun kesto. Tilanne 2. Virheen aiheuttama käyttökatkos.

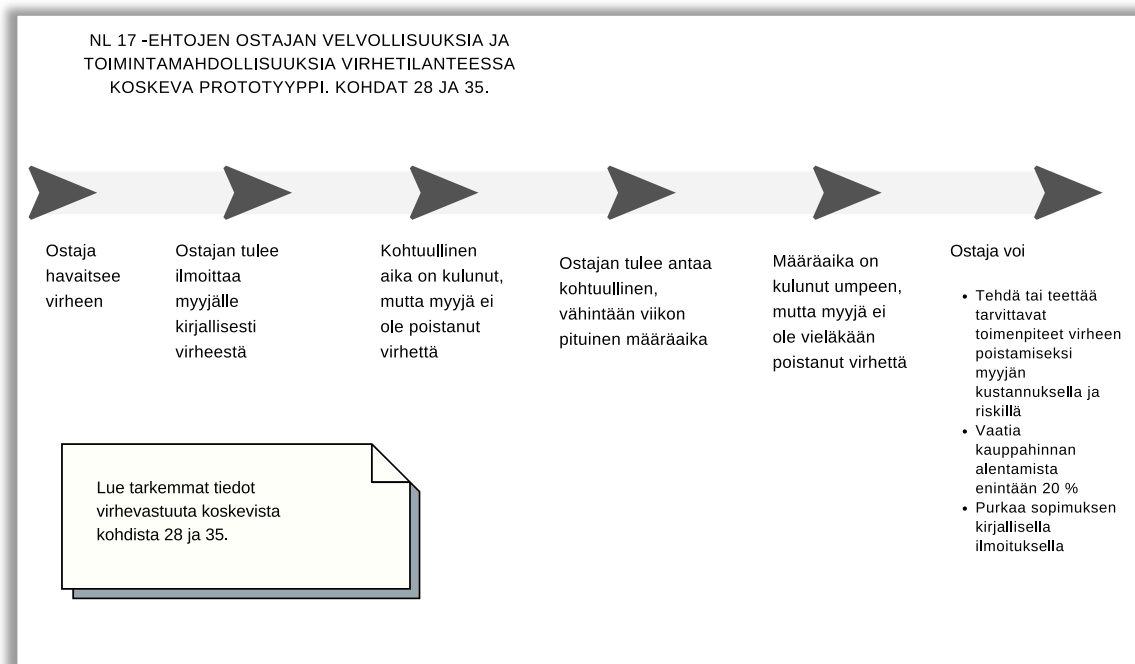
Kuvassa 12 on kyse toistuvista virheistä:



Kuva 12. NL 17 -ehdot, kohdat 26, 27, 36 ja 37. Prototyypin myyjän virhevastuun kesto. Tilanne 3. Toistuvat virheet.

Aikajana kuvaa myyjän virhevastuun kestoja. Myyjän vastuu alkuperäisistä virheistä kestää enintään vuoden toimituksesta. Mikäli vuoden aikana jokin tuotteen osa vikaantuu, koskee sen tilalle vaihdettua tai korjattua osaa yhden vuoden vastuuajan osan vaihtamisesta tai korjaamisesta lähtien. Näin ollen myyjän virhevastuu voi kestää yli yhden vuoden. Ikuisten vastuuajojen välttämiseksi NL 17 -ehdoissa on asetettu kahden vuoden maksimivastuuajan. Jos tuote vikaantuu kahden vuoden jälkeen, ei myyjä ole enää vastuussa virheessä.

Ostajan velvollisuuksia ja toimintamahdollisuuksia pitkittyneessä virhetilanteessa voidaan havainnollistaa seuraavalla prototyypillä:



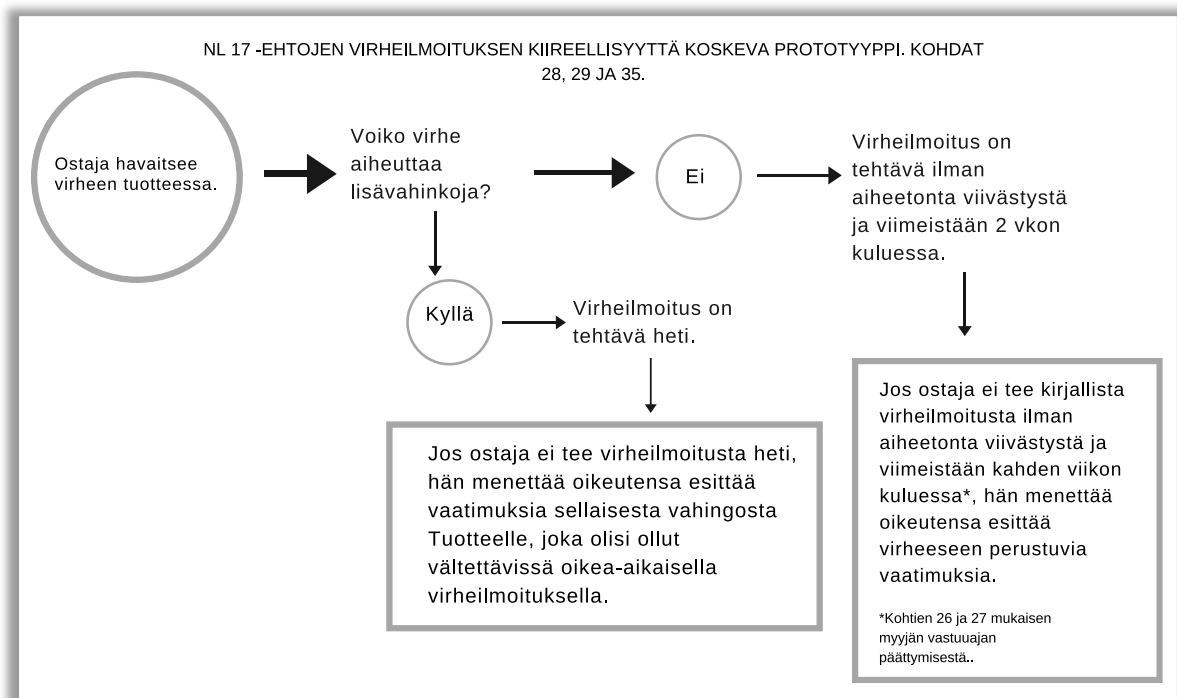
Kuva 13. NL 17 -ehdot, kohdat 28 ja 35. Prototyyppi. Ostajan velvollisuudet ja toimintamahdollisuudet virhetilanteessa.

Prototyyppi ilmentää ostajan toimintavelvollisuuksia ja -mahdollisuuksia virhetilanteen huomaamisesta siihen hetkeen, kun virhetilanne pitkittyy myyjän laiminlyönnin vuoksi ja tilanne olisi saatava ratkaistua. Tällaisessa tilanteessa ostajalla on kolme vaihtoehtoa: hän voi tehdä tai teettää tarvittavat toimenpiteet virheen poistamiseksi myyjän kustannuksella ja riskillä, vaatia kauppahinnan alentamista enintään 20 % tai mikäli virhe on olennainen purkaa

sopimuksen kirjallisella ilmoituksella.

Prototyypiin on lisätty viimeisen laatikon alalaitaan huomio ”Lue tarkemmat tiedot virhevastuuta koskevista NL 17 -ehtojen kohdista 28 ja 35”, jotta lukija ymmärtää lukea myös varsinaisen ehtokohdan, joka ilmaisee velvollisuudet ja oikeudet tarkemmin. Prototyyppeihin ei ole tarkoituksenmukaista kirjoittaa auki tekstiä samassa laajuudessa kuin varsinaisissa ehdoissa, sillä niiden tarkoitus on esittää tieto nopeammin omaksuttavasti. Kun sopimuksen lukija katsoo ensin prototyyppiä, hänen on helpompi ymmärtää myös tekstisisältö, koska hän on tutustunut ensin helpommin ymmärrettävään versioon asiasta.

Kuten todettu, prototyyppi koskee ostajan näkökulmaa ja toimintamahdollisuuksia. Vastaavia kuvia voidaan tehdä kummankin sopimuspuolen velvollisuuksia havainnollistamaan. Seuraava prototyyppi havainnollistaa lisävahinkojen aiheutumisen mahdollisuuden vaikutuksen virheilmoituksen tekemisen kiireellisyyteen:



Kuva 14. NL 17 -ehdot, kohdat 28, 29 ja 35. Prototyyppi. Virheilmoituksen kiireellisyys.

Prototyyppi koskee ostajan velvollisuutta tehdä virheilmoitus, joka on sinänsä helposti ymmärrettävissä. Virheilmoitusta koskeva kohta kuitenkin sisältää kaksi erilaista

tapahtumankulkua riippuen siitä, voiko virhe aiheuttaa lisävahinkoja. Halusin prototyypillä selventää lisävahinkojen mahdollisuuden vaikutuksen virheilmoituksen kiireellisyyteen.

6.4 Prototyyppien arviointi

Prototyyppien kehitystyössä kävi ilmi tehtävän kompleksisuus. Sopimusehtoja ylimalkaisesti tarkastellessa on helppo nimetä niissä olevat ongelmalliset kohdat ja kehittämismahdollisuudet, mutta kehitystyössä tulevat eteen ehtojen yksinkertaistamisen, muotoilemisen ja visualisoinnin kompastuskivet. Ehtoja muotoillessa mietitytti, vastaavatko muotoiluni asiallisesti ehtokohdan sisältöä, kuten myös se, olenko yksinkertaistanut ehtoa jo liikaa vai liian vähän. Visualisointeja tehdessä ei ole järkevää toistaa ehtojen sisältöä sanasta sanaan, mutta niin helposti käy. Liika yksinkertaistaminen ei myöskään ole hyvä, koska tällöin jokin olennainen osa jää pois prototyypeistä. Prototyyppien kehitystyö oli tasapainottelua yksinkertaisuuden ja riittävän täsmällisyyden välillä.

Yksittäisten kohtien muotoilussa tulee ottaa huomioon niin sopimusteksti kokonaisuutena, lainsäädäntökehikko kuin liiketoiminnan todellisuuskin.¹⁶¹ Sopimusten laatijan oma kokemustausta voi vaikuttaa merkittävästi siihen, miten sopimuskohta hänelle näyttäytyy. Jos jotakin ehtokohtaa ja sen taustatekijöitä ei hahmota kunnolla, voi muotoilu lähteä väärään suuntaan ja lopputuloksen laatu huonontua. Ja vaikka teoria ja käytännön tietämys olisikin kunnossa, voi laatijan olla vaikea nähdä oma työnsä kriittisin, ulkopuolisin silmin. Ongelma on sama, kun taiteilija katsoo työtään. Työ täytyy ehkä laittaa hetkeksi pois näkyviltä, jotta sen voi nähdä uusin silmin. Kun työn sitten myöhemmin ottaa esille, voi sieltä nähdä virheet, joita ei aluksi huomannut. Onneksi objektiivista näkökulmaa voi tarvittaessa hakea kollegoilta tai tässä tapauksessa graduohjaajilta. Sopimusehtojen suunnittelussa on aina paikallaan kysyä jonkun toisen, mielellään useammankin, ihmisen näkökulmaa tehdyistä muotoiluista.

¹⁶¹ Haapio 2014, s. 31–35. Haapio kutsuu sopimuksen sisällön tarkempaan arviointiin tarvittavaa taitoa sopimuslukutaidoksi. Sopimuslukutaidolla hän tarkoittaa taitoa ja valmiutta lukea ja ymmärtää, mitä sopimuksessa on (näkyvä osa, nimenomaisesti sovittu), ja sen lisäksi se, mitä siinä ei ole mutta mikä kuitenkin vaikuttaa sopimuksen sisältöön (näkyvä osa, esimerkiksi pakottavat normit sekä kauppatavan, lakien ja oikeusperiaatteiden sisältö silloin, kun niitä ei ole muutettu nimenomaisin sopimusmääräyksin).

Prototyypin laatiminen oli vaiheittainen prosessi, jossa ensimmäiset kuvat olivat monimutkaisia ja liian informaatiopitoisia. Tästä kuvat jalostuivat edelleen yksinkertaisemmiksi ja olennaisimpiin asioihin keskittyviksi. Prototyypin kehittäminen oli opettavainen prosessi, jossa yllätin itseni monet kerrat laatimasta prototyyppejä samalla kryptisellä kielellä, jota myös kritisoin. Uudelleenmuotoilua suunniteltaessa oli yllättävän hankala keksiä vaihtoehtoisia toteuttamistapoja ja joskus teksti tuntui muuttuvan vain konstikkaammaksi muotoilun jälkeen. Toivotun lopputuloksen aikaansaaminen edellyttikin monia pieleen menneitä kokeiluja ja useita kuukausia. Tämän seurauksena tiedostan entistä syvällisemmin sen, että tiettyjen opittujen kaavojen purkaminen on vaikeaa ja vaatii runsaasti sekä itsereflektiota ja ulkopuolista palautetta. Helpompaa olisi, jos vaikeaselkoista kirjoitustyyliä ei olisi omaksunut alun perinkään.

Prototyypit ilmentävät juuri sellaista yksinkertaisuutta ja käyttäjäystävällisyyttä kuin niillä halusinkin tavoittaa. Prototyyppejä edelsivät useat aiemmat versiot, joita täytyi pala palalta parannella. Kuvien kanssa täytyi olla tarkka, jotta kuva varmasti ilmentää sopimusehdon sisältöä riittävän kattavasti ja oikein. Esimerkiksi sakkokuvan piirtäminen ilman porrastuvaa sakon määrää voi antaa väärän kuvan ehdon sisällöstä, vaikka kuvan pitäisi tehostaa asian ymmärtämistä. Omien luomusten kielellisiä heikkouksia ei ole niin helppo havaita, koska jokainen on luonnollisesti tottunut ja turtunut omaan kirjoitustyyliinsä. Prototyypin ensimmäisiin versioihin eksyikin mm. väärä termi, epätarkkoja ilmaisuja ja muita vähemmän onnistuneita valintoja.

Sopimusehtojen muotoilu ja niiden visualisointi onkin varmasti asia, joka on helpompaa, kun sen osaa. Vaikka alkuvaiheen opettelu voi olla työlästä ja kaukana palkitsevasta, ovat vaikeudet ja epämuukavuusalueet kuitenkin olennainen osa prosessia. Jos emme rohkene siirtyä epämuukavuusalueillemme, oikeuskieli jämähtää niille sijoilleen, eikä informaatiomuotoilua saada koskaan laajamittaisesti käyttöön. Tiettyjä asioita kannattaa kuitenkin ottaa huomioon, ennen kuin informaatiomuotoilua alkaa toteuttamaan. Sopimusehtojen muotoilua pohtivan kannattaa varata projektiin reilusti aikaa, sillä käyttäjäystävällisyyden parantaminen ei käy käden käänteessä.¹⁶² Väliotsikot, tiivistelmät ja kuvat saattavat näyttää yksinkertaisilta ja helposti toteutettavilta, mutta etenkin vasta-alkajalle se voi tarkoittaa päiväkausien ja kuukausien

¹⁶² Sama pätee oikeuskielen ymmärrettävyyden kehittämiseen myös muutoin.

työmäärää. Todellisuudessa yksinkertainen tuotos voi olla pitkän ajatustyön tulos. Isojen konaisuuksien uudistaminen kannattaa tehdä tiimityönä ja korjausehdotuksia kannattaa pyytää myös työtiimin ulkopuolelta.

Mikäli sopimukseen tai vakiosopimukseen halutaan lisätä väliotsikoita, olisi niitä tarkoituksenmukaista lisätä jokaisen keskeisen ehtokohdan alkuun. Jos ehtokohdat sisältävät useampia eri aihealueita, kuten jotkin NL 17 -ehdot sisältävät, ei otsikointia voi välttämättä järkevällä tavalla toteuttaa ilman ehtokohtien sisällön uudelleensijoittelua. Väliotsikoiden käyttäminen voi siis luoda uusia ongelmia ja mahdollisesti myös tehdä sopimusasiakirjasta pidemmän. Mielestäni väliotsikointi on kuitenkin yksi tehokkaimpia ja samalla yksinkertaisimpia tapoja parantaa sopimusehtojen luettavuutta.

Tuotettujen visualisointien ja väliotsikoiden tarkoitus on estää epäselvyyksiä syntymästä ja parantaa sopimusehtojen ymmärrettävyyttä. Kuten muissakin sopimusten osissa, myös niissä piilee mahdollisuus väärinymmärryksille. Useammat versiot samasta sisällöstä voivat myös olla ristiriidassa keskenään. Ongelma voidaan ratkaista sopimalla eri versioiden pätevyysjärjestys, esimerkiksi niin, että teksti on etusijalla kuviin nähden.¹⁶³ Prototyyppejä ei ollut tutkielmavaatimusten vuoksi mahdollista tehdä värillisinä, mikä on sääli. Värien kontrastit ovat yksi hyvä keino lisätä sopimusehtojen käyttäjäystävällisyyttä.

7 LOPUKSI

Tämän tutkimuksen esimerkit pohjautuivat NL 17 -ehtoihin, mutta vastaavanlaisia voitaisiin tehdä myös muista sopimusehdoista. Teknologiateollisuus ry:n vakioehdoista olisi voitu tarkastella myös kohtia, jotka koskevat vastuuta immateriaalioikeuksien loukkauksista.

¹⁶³ Haapio 2013, s. 75.

Esimerkiksi kohdan 38¹⁶⁴ muotoilussa on useita vaikeaselkoisuutta aiheuttavia elementtejä, jotka voitaisiin poistaa informaatiomuotoilun keinoin. Jo pelkästään otsikoinnilla, viittauksien vähentämisellä ja virkerakenteen selkeyttämisellä näistäkin ehtokohdista voitaisiin luoda käyttäjäystävällisemmät versiot.

Lisäksi ohjelmistoa koskevat kohdat 5–7 hyötyisivät informaatiomuotoilusta. Esimerkiksi kohdan 6 kohdalla voitaisiin mahdollisesti hyödyntää visuaalisia elementtejä kuvaamaan ohjelmaan liittyviä oikeuksia. Kohdat 5–7 ovat hyviä esimerkkejä oikeuskielen informaatiotiheydestä, sillä muutamassa kappaleessa on ilmaistu monimutkaisia juridisia kokonaisuuksia verrattain lyhyellä tekstillä. Näin monimutkaisten asioiden kohdalla tiivis ilmaisu voi aiheuttaa vaikeatajuisuutta, vaikka tarkoitus on varmasti ollut juuri päinvastainen. Tutkielman sivumäärän puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta lähteä tarkastelemaan immateriaalioikeudellisia kysymyksiä informaatiomuotoilun näkökulmasta.

Tulevaisuudessa voitaisiinkin tarkastella NL 17 -ehtojen kohtia 38, 39, 40, 41 ja 42. NL 17 -ehdot voitaisiin uudistaa kokonaan laittaen väliotsikot jokaisen keskeisen ehtokohdan viereen. Tässä tutkimuksessa selkokieholliset väliotsikot toteutettiin ainoastaan toimitusviivästyksen, virhevastuun ja toimituslausekkeen osalta. Ehdoista voitaisiin tehdä myös erilliset versiot eri käyttäjien tarpeita ajatellen. Kenties visualisoinnit olisi voinut hoitaa vieläkin pidemmälle mennessä, kuten sarjakuvamuotoisesti. Monikielisten sopimustekstien tulkintaproblematiikasta olisi myös saanut ainetta tutkimukseen. Kenties NL 17 ehtojen suomenkielistä versiota voisi vertailla ruotsinkieliseen¹⁶⁵ ja problematisoida näiden eri kieliversioiden ilmaisujen onnistuneisuutta. Vakioehdot voitaisiin myös muotoilla ns. käyttöopasajattelun mukaisesti. Käyttöoppaan tavoin laaditusta sopimuksesta osapuolet voisivat tarkastaa kootusti oikeutensa ja velvollisuutensa. Rob Wallerin muotoilemat Airbusin myynti- ja ostoehdot ovat hyvä esimerkki tästä muotoilumallista.¹⁶⁶ Tulevaisuudessa voitaisiin tarkastella ja kehittää myös muita vakioehtoja, kuten esimerkiksi rakennusurakan yleisiä sopimusehtoja YSE 1998 ja julkisten tavarahankintojen yleisiä sopimusehtoja JYSE 2014 tavarat. Kyseiset vakioehdot ovat NL 17 -ehtoja pidempiä, joten pikalukemisen mahdollistavat elementit kuten väliotsikot ja

¹⁶⁴ Kohta 38, vastuu immateriaalioikeuksien loukkauksista.

¹⁶⁵ NL 17 Allmänna bestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige. 2017.

¹⁶⁶ Airbus Defence & Space Netherlands BV, myynti- ja ostoehdot: https://www.airbusdefenceandspacenetherlands.nl/dsstuff/uploads/2019/10/General_Terms-and-Conditions-of-Sale.pdf (6.10.2021).

tiivistelmät olisivat tarpeen. Ehdosta ei myöskään löydy kuvia, joten myös niitä olisi hyvä lisätä ehtojen ymmärrettävyyden parantamiseksi.

Kuten edellä näimme, on useita vaihtoehtoisia tapoja, joilla sopimusehtoja voidaan muokata käyttäjäystävällisemmiksi. Ehtoja voidaan muokata sellaisiksi, että ne korostavat osapuolten kannalta olennaisia ja mahdollisesti vaarallisia kohtia.¹⁶⁷ Ehtokohtia voidaan myös ilmaista visualisointien kautta, tai käyttää visualisointeja tehokeinona edesauttaa ehtojen ymmärtämistä.¹⁶⁸ Lisäksi vakioehtojen taustatietoja voidaan käyttää apuna ehtojen käyttäjäystävällisyyden parantamisessa, mutta tällöin olennaista olisi, että taustatiedot antavat tarvittavat tiedot kaikista ehtokohdista eikä vain kohtien päivityksestä.¹⁶⁹

Uskon, että tulevaisuudessa tulemme näkemään informaatiomuotoilua paljon enemmän niin viranomaisviestinnässä, säädösteksteissä kuin sopimuksissakin. Tutkielman valmistumisvuonna 2021 on järjestetty useampia tapahtumia, jotka ovat liittyneet sopimusmuotoiluun, informaatiomuotoiluun ja modernimpaan sopimusajatteluun.¹⁷⁰ Verohallinnon viestintä sosiaalisessa mediassa¹⁷¹ on yksi hyvä esimerkki modernista oikeudellisesta viestinnästä, joka keskittyy tiedon esittämiseen käyttäjäystävällisesti. Esimerkiksi Instagramissa verotusasioista jaetaan tietoa humorististen videoiden ja kuvien muodossa.

Jatkossa varmasti yhä useampi sopimusten ammattilainen tulee siirtymään perinteisestä sopimusten laatimistyylisestä kohti käyttäjäystävällisempää tapaa. Olisikin toivottavaa, että informaatiomuotoilusta tulisi tavallinen työkalu sopimusten laatijoille.¹⁷² Työaikaa ei kannata käyttää siihen, että ehtoja muotoillaan kankeaa kieltä käyttäen, vaan ennemminkin panostaa selkeyteen ja käyttäjäystävällisyyteen, ymmärtäen kaikkien sopimusten käyttäjien

¹⁶⁷ Esimerkiksi edellä esitelty uudelleenmuotoiltu versio kohdasta 17, jossa tekstiin lisättiin lause lisääjän ja kirjallisen menettelyn merkityksestä purkutilanteessa.

¹⁶⁸ Esimerkiksi viivästyksen seuraamuksia koskevat kohdat 16 ja 17, joista tehtiin ratkaisuosiossa esitelty kuva ilmentämään sakon ja vahingonkorvauksien maksimimäärää, lisääjän antamista ja sopimuksen purkamista.

¹⁶⁹ NL 17-ehtojen taustatiedot kertovat lähinnä, miten ehtokohdat ovat muuttuneet vakioehtojen aiempaan versioon nähden. Ne eivät anna tietoa kaikkien kohtien tulkinnasta.

¹⁷⁰ Esimerkiksi jo aiemmin mainittu Milva Finneganin väitöstilaisuus *User-centered design: A key to contract simplification* ja Anna Hurmerinta-Haanpään väitös *The Many Functions of Contracts - How Companies Use Contracts in Interorganizational Exchange Relations*. Lisäksi Legal Design Roundtable -niminen tapahtuma järjestettiin 25.5.2021.

¹⁷¹ Verohallinnon Instagram -tili löytyy nimellä @verohallinto.

¹⁷² Tolonen, P., *Ei salatiedettä: Legal design tekee juridiikasta ymmärrettävää kaikille*.

Juristikirje 5.5.2021. Artikkelin mukaan asianajaja Antti Inanan uskoo, että pitkällä aikavälillä Legal design tulee käsitteenä haalistumaan ja siitä tulee tavanomainen työkalu juridiikan tekemiseen.

tietotarpeet. Informaatiomuotoilu saattaa tuntua tarpeettomalta kuluerältä, jos ennen on pärjätty ilmankin. Muotoiluun panostaminen on kuitenkin investointi, joka kannattaa tehdä.

Asiakkaiden neuvominen juridisissa asioissa on sopimusten ammattilaisten työn keskiössä. Mikä olisi parempaa neuvontaa kuin se, että asiakas ymmärtää syvällisellä tasolla suunnittelemansa ja tekemänsä juridiset sitoumukset? Selkeä suusanallinen ohjeistus on aina hyödyksi, mutta vielä hyödyllisempää olisi selkeä ohjeistus yhdistettynä selkeään sopimustekstiin. Tällä tavoin tärkeät asiat eivät jää muistin varaan, vaan sopimus on aidosti hyödyllinen prosessiapuri, joka ilmentää osapuolten todellisuudessa sopimia asioita. Informaatiomuotoilu nostaa sopimusten ammattilaisten tasoa niin asiakaspalvelussa kuin asiantuntijoinakin. Muutos on selvästi käynnissä monella eri rintamalla. Ehkä informaatiomuotoilusta tulee ajan mittaan tavallinen sopimusten ammattilaisten työkalu, ja perinteiset mustavalkoiset, tiiviit ja vaisut sopimusehdot ovat pelkkää oikeuskielen ja muotoilun historiaa.